

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**České menšinové školství na Sokolovsku
a Chebsku ve 20. a 30. letech 20. století**

Bc. Martina Adámiková

Diplomová práce

2010

Univerzita of Pardubice
Faculty of Arts and Philosophy

**Czech minority education in the area
Sokolov and Cheb in the years 20 - 30 in the
20th century**

Bc. Martina Adámiková

Thesis

2010

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškerá literatura a prameny, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury a pramenů.

V Pardubicích dne 25. června 2010

.....
Martina Adámková

Na tomto místě bych ráda poděkovala za trpělivost při mém zkoumání zaměstnancům Státního okresního archivu Cheb a Státního okresního archivu Sokolov. Můj velký dík patří hlavně vedoucímu mé práce doc. PhDr. Tomášovi Jiránkovi, Ph.D., za jeho podnětné připomínky a rady.

Anotace

Práce se zabývá českou menšinou v oblasti Sokolovska a Chebska ve 20. a 30. letech 20. století. Nastíněny jsou česko-německé vztahy, soužití obou národností a život české menšiny. Sledovány jsou již první snahy o založení českých škol a poté jsou popsána první zřizování těchto škol a jejich činnost. Větší kapitolu tvoří česká obecná a měšťanská škola v Sokolově. Jsou přiblíženy životy významných osobností, které ovlivňovali kulturní život menšiny. Součástí práce je také popis školství za první republiky a po roce 1938, kdy menšinové školy zanikly.

Klíčová slova:

Česká menšina, České menšinové školství, Sokolovsko, Chebsko, Národní jednota severočeská

Annotation

The work is occupied by Czech minority in the area Sokolov and Cheb in the years 20 – 30 in the 20th century. The work is followed Czech and German relations, coexistence together and life of Czech minority. The work describe first efforts for foundation Czech schools and their activity. The bigger part of the work is occupied on the Czech school in Sokolov. Some of the most important people of the Czech minority are introduction. The component of the work is description of education in Czechoslovakia after the year 1918 and 1938, when the Czech minority schools were destroyed.

Keywords:

Czech minority, Czech minority education, Sokolov, Cheb, National fellowship of Northern Bohemia

OBSAH

Úvod.....	6
1. Vývoj v oblasti Sokolovska a Chebska od konce 18. století do roku 1948	10
1. 1. Historický vývoj do roku 1918	10
1. 2. Období 1918 – 1948	13
2. Soužití Čechů a Němců po roce 1918	19
2. 1. Jazykové právo	23
2. 2. Německé spolky	24
3. Česká menšina na Chebsku a Sokolovsku	26
3. 1. Národní dům v Chebu	28
4. Nejvýznamnější české organizace a spolky	30
4. 1. Národní jednota severočeská	30
4. 2. Tělovýchovná jednota Sokol	31
4. 3. Český svaz kopané	33
4. 4. Dělnická tělovýchovná jednota	33
4. 5. Český okresní osvětový sbor	34
4. 6. Dramatický spolek Budil	34
4. 7. Pěvecký spolek Hraničář	34
5. Vývoj školství	35
5. 1. Dějiny školství v Sokolově do roku 1918	35
5. 2. Rozvoj školství v Československu po roce 1918	37
6. České menšinové školství na Sokolovsku	41
6. 1. Situace ve Svatavě	44
7. České menšinové školy na Sokolovsku	46
7. 1. Bukovany	46
7. 2. Citice	48
7. 3. Loket nad Ohří	50
7. 4. Kraslice	52
8. Česká obecná a měšťanská škola v Sokolově	57
8. 1. Vznik české obecné školy	57
8. 2. Vznik české měšťanské školy	58
8. 3. Škola v letech 1924 – 1926	58
8. 4. Slavnostní otevření nové školní budovy	60
8. 5. Škola v letech 1926 – 1929	61
8. 6. Dějiny školy v letech 1929 – 1933	62
8. 7. Dějiny školy v letech 1933 – 1938	63
8. 8. Školní rok 1938	66
8. 9. Školství v Sokolově do roku 1948	68

9. České menšinové školství na Chebsku	71
10. České menšinové školy na Chebsku	74
10. 1. Františkovy Lázně	74
10. 2. Libá	76
10. 3. Nebanice	77
11. Česká obecná a měšťanská škola v Chebu	81
11. 1. Vznik české obecné školy	81
11. 2. Dějiny školy v letech 1920 - 1925	82
11. 3. Dějiny školy v letech 1925 - 1938	84
11. 4. Školní rok 1938	86
12. Školní slavnosti	90
13. Významné osobnosti české menšiny	93
13. 1. František Věšín	93
13. 2. Stanislav Jelínek	94
13. 3. Václav Němec	95
14. Fungování české menšinové školy	97
14. 1. Učitelské vzdělání	99
15. České menšinové školství v letech 1938 – 1945	101
Závěr	105
Seznam pramenů a literatury	106
Seznam příloh	109
Přílohy	111

ÚVOD

Cílem mé práce je podat přehledný nástin vývoje českého menšinového školství v oblasti Sokolovska a Chebska za první republiky. Snažila jsem se popsat život české menšiny, česko–německé vztahy, snahy o založení škol a činnost českých menšinových škol. V oblasti se do vzniku Československa nepodařilo otevřít jedinou českou školu, i když zájem o ní na několika místech byl, ale Němci vystupovali velmi aktivně proti této myšlence. Snahy se objevily již v 80. letech 19. století v Chebu a na počátku 20. století ve Svatavě. Němci nechtěli mít ve městech a obcích české školy, a proto podnikali akce, aby k této situaci vůbec nedošlo. Úsilí a zájem české menšiny však stále sílil. První školy se podařilo otevřít až po roce 1918, kdy již byla situace snazší, protože nové zákony umožnily otevření českých škol v pohraničí. Česká menšina se musela téměř na všech místech, kde školy vznikaly, potýkat se stejnými problémy s umístěním, vybavením a dostatkem učitelstva. Časově je hlavní část práce ohraničena právě rokem vzniku Československa a na druhé straně rokem 1938, kdy došlo k mnichovské dohodě a zániku menšinových škol.

V pohraničí se vedle sebe učili žít dvě národnosti, ale soužití to nebylo vůbec jednoduché. V oblasti, kde Češi tvořili menšinu, docházelo často ke střetům. Po první světové válce došlo k rozpadu Rakouska-Uherska a vzniku samostatného Československého státu, který byl ale provázen snahou Němců o odtržení německých osídlených území. Poté následuje poměrně klidné období v česko–německých vztazích, ale pak přišla světová hospodářská krize a nástup Adolfa Hitlera v Německu k moci. Poté nastal Mnichovský diktát, při kterém došlo k zabránění československého pohraničí. To byl také úplný konec pro všechny české menšinové školy.

K volbě tohoto tématu rozhodl můj osobní vztah k dějinám Karlovarského kraje, ze kterého pocházím a žiji tam. Zaměřila jsem se na oblast okresů Sokolov a Cheb. Menšinové školství je dějinnou kapitolou velmi zajímavou, a proto jsem se rozhodla zmapovat jeho počátky, vývoj a zánik v roce 1938. Ráda bych přiblížila osudy místních českých občanů, kteří se zasloužili o zřizování českých škol. Jedná se o málo zpracované téma a hlavním cílem mé práce je podat ucelený pohled na českou menšinu a české menšinové školství v době po vzniku Československa až po mnichovskou dohodu.

Při psaní práce jsem vycházela z knih Antonína Klimka *Velké dějiny zemí Koruny české sv. XIII a XIV*,¹ z knih Zdeňka Kárníka *České země v éře první republiky (1918 – 1938)*,² z knih Václava Kurala *Sudety pod hákovým křížem³ a Konflikt místo společenství? Češi a Němci v Československém státě (1918 – 1938)*.⁴ Pak také z knihy Václava Houžvičky *Návraty sudetské otázky*,⁵ z knihy *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*,⁶ a z knihy Jaroslava Šebka *Mezi křížem a národem*.⁷ Další nápomocnou knihou k tématu sudetoněmecké otázky mi byla kniha od Václava Kurala a kolektivu *Studie o sudetoněmecké otázce*,⁸ kniha Václava Kurala a Jana Krejčího *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN. Studie o sudetoněmecké otázce – část II*.⁹ Od německých autorů jsem si přečetla práci *Tisíc let česko-německých vztahů. Data, jména a fakta k politickému, kulturnímu a církevnímu vývoji v českých zemích*.¹⁰

Při psaní o školství jsem využila knihu Miroslava Somra *Dějiny školství a pedagogiky*.¹¹ O postavení učitelů mě informovala kniha Morkese Františka *Postavení učitele v předmnichovském Československu*,¹² která mi byla přínosem informací o fungování školy a činnosti učitele. Velkým přínosem pro měla byla kniha Václava Němce *Boje o českou školu v severozápadním pohraničí*,¹³ ve které popisuje svůj život učitele na menšinových školách na Sokolovsku a Chebsku ve 30. letech.

K tématu chebské menšiny a menšinového školství mi pomohly dvě studie Markéty Šalátové: *České menšinové školství na Chebsku a Český spolkový život v Chebu (1918 –*

¹ KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české: sv. XIII. 1918-1929*. Praha, 2000. ISBN 80-7185-328-3. KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české: sv. XIV. 1929-1938*. Praha, 2002. ISBN 80-7185-425-5.

² KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938): Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha, 2000. ISBN 80-7277-195-7.

³ KURAL, Václav - RADVANOVSKÝ, Zdeněk – BARTOŠ, Josef – BIMAN, Stanislav – HOFFMAN, Jaroslav – KOCOUREK, Lubomír – KOCOURKOVÁ, Květoslava – MACEK, Jaroslav – ŘEHÁČEK, Karel – TOMS, Jaroslav – ŠAMBERGER, Zdeněk. *„Sudety“ pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem, 2002. ISBN 80-86067-66-1.

⁴ KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v Československém státě (1918 – 1938)*. Praha, 1993.

⁵ HOUŽVIČKA, Václav. *Návraty sudetské otázky*. Praha, 2005. ISBN 80-246-1007-8.

⁶ KŘEN, Jan, BROKLOVÁ, Eva. *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha, 1998. ISBN 80-7184-468-0.

⁷ ŠEBEK, Jaroslav. *Mezi křížem a národem*. Brno, 2005. ISBN 80-7325-085-3.

⁸ KURAL, Václav a kolektiv. *Studie o sudetoněmecké otázce*. Praha, 1996.

⁹ KURAL, Václav – KREJČÍ, Jan – MOULIS, Miloslav – POTOČNÝ, Miroslav – PAVLÍČEK, Václav – VALENTA, Jaroslav. *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN. Studie o sudetoněmecké otázce – část II*. Praha, 1998. ISBN 80-85864-50-9. ISBN 80-71844741-0.

¹⁰ BAUER, Franz – GLASSL, Horst – HÄRTEL, Hans-Joachim – MACHILEK, Franz – NITTNER, Ernst – OHLBAUM, Rudolf – SALOMON, Dieter. *Tisíc let česko-německých vztahů. Data, jména a fakta k politickému, kulturnímu a církevnímu vývoji v českých zemích*. Praha, 1991. ISBN 80-85241-08-0.

¹¹ SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha, 1987.

¹² MORKES, František. *Postavení učitele v předmnichovském Československu*. Praha, 1994.

¹³ NĚMEC, Václav. *Boje o českou školu v severozápadním pohraničí*. Sokolov, 1989.

1938) publikované ve Sborníku chebského muzea.¹⁴ K dějinám města Sokolov jsem vycházela z publikace Vladimíra Prokopa *Z dějin města a jeho škol*¹⁵ a Kapitoly z historie Sokolova,¹⁶ z knihy Pavla Berana a kolektivu *Sokolovsko...nejen vzpomínky*,¹⁷ a z knihy Romany Vaicové *Kniha o městě Sokolov*.¹⁸

Pracovala jsem s kronikami českých menšinových škol v Citicích,¹⁹ Kraslicích,²⁰ Lokti nad Ohří,²¹ Bukovanech a v²² Sokolově,²³ které jsou uloženy ve Státním archivu Sokolov. Dále pak s kronikami škol Libá,²⁴ Nebanice,²⁵ Františkovy Lázně²⁶ a Cheb,²⁷ které se nachází ve Státním okresním archivu Cheb. Pročetla jsem časopis určený pro českou menšinu *Výspa*. Časopis české mládeže zněmčeného Podkrušnohoří a západu země české,²⁸ uloženy ve Státním okresním archivu Sokolov, ve kterém jsem se dozvídala o všedním životě obyvatel.

Dalším zdrojem mi byly dokumenty nalezené v Národním archivu v Praze, ve fondu *Národní jednoty severočeské*²⁹ a *Ústřední matice školské*,³⁰ kde jsem našla seznamy škol, dopisy, přehledy a fotografie.

Práce je rozdělena do hlavních kapitol. Na začátku nastíním vývoj v oblasti, česko-německo vztahy a soužití Čechů a Němců v 19. a 20. století. V dalších přiblížím české organizace a spolky, které působily na podporu života české menšiny, a rozvíjely kulturu české menšiny. Následující kapitoly se věnují menšinovému školství na Sokolovsku a Chebsku. Vybrala jsem určité školy, jejichž činnost jsem podrobně popsala. Při tom jsem se snažila, co nejvíce využít informace zjištěné z kronik škol. Větší kapitola je věnována dějinám České školy obecné a měšťanské v Sokolově. Poté jsou kapitoly, které se týkají významných osobností české menšiny a školních slavností, které na školách probíhaly. Závěrečná kapitola je věnována školství po mnichovské dohodě a poté obnově školství v roce 1945.

¹⁴ ŠALÁTOVÁ, Markéta. České menšinové školy na Chebsku. In *Sborník Chebského muzea 2000*. Cheb, 2001. ISBN 80-85018-32-2. ISSN 1211-9210. ŠALÁTOVÁ, Markéta. Český spolkový život v Chebu (1918 – 1938). In *Sborník Chebského muzea 2002*. Cheb, 2003. ISBN 80-85018-24-1. ISSN 1211-9210.

¹⁵ PROKOP, Vladimír. *Sokolov – Z dějin města a jeho škol*. Sokolov, 1994.

¹⁶ PROKOP, Vladimír. *Kapitoly z historie Sokolova*. Sokolov, 1979.

¹⁷ BERAN, Pavel. *Sokolovsko... nejen vzpomínky*. Sokolov, 1999. ISBN 80-238-5167-5.

¹⁸ VAICOVÁ, Romana. *Kniha o městě Sokolov*. Sokolov, 2005. ISBN 80-239-5340-0.

¹⁹ SOKA Sokolov, Kronika české obecné školy Citice, Kronika 1919 – 1938.

²⁰ SOKA Sokolov, Kronika české obecné školy Kraslice, Kronika 1926 – 1938.

²¹ SOKA Sokolov, Kronika české školy obecné Loket, Kronika 1925 – 1938.

²² SOKA Sokolov, Kronika české obecné školy Bukovany, Kronika 1919 – 1938.

²³ SOKA Sokolov, Česká obecná škola Sokolov, Kronika 1922 – 1925. Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

²⁴ SOKA Cheb, fond č. 931 Česká obecná škola Libá, Kronika č. 112, 1925 – 1938.

²⁵ SOKA Cheb, fond č. 940 Česká obecná škola Nebanice, Kronika č. 141, 1929 – 1938.

²⁶ SOKA Cheb, fond č. 42 Česká obecná škola Františkovy Lázně, Kronika č. 19, 1924 – 1938.

²⁷ SOKA Cheb, fond č. 916 Česká obecná škola Cheb, Kronika č. 54, 1919 – 1938.

²⁸ SOKA Sokolov, *Výspa*. Časopis české mládeže zněmčeného Podkrušnohoří a západu země české, 1931 – 1934.

²⁹ Národní archiv Praha, Národní jednoty severočeské.

³⁰ Národní archiv Praha, Ústřední matice školská.

V práci jsem se rozhodla využívat české názvy obcí, které většinou získaly až po roce 1945, protože píší o současné české oblasti a uvádění německých i českých názvů by bylo matoucí. V příloze je uveden česko-německý slovník těchto názvů obcí.

1. Vývoj v oblasti Sokolovska a Chebska od konce 18. století do roku 1948

1. 1. Historický vývoj do roku 1918

Až do 90. let 18. století byl Sokolov městečkem řemeslníků, drobných obchodníků a chmelařů, třebaže se v blízkém okolí již rozvíjelo průmyslové podnikání. Ve Starém Sedle byly již od poloviny 16. století v provozu minerální závody Svaté Trojice, vyrábějící vitriol,³¹ kamenec a zelenou skalici. Na jejich výnosu se podíleli jak Šlikové, tak později i Nosticové. Celá století se také v okolí Sokolova těžily železné rudy. K nejvýznamnějším centrům této vesměs povrchové těžby patřily prostory mezi Královským Poříčím a zaniklou Jehličnou, mezi Novým Sedlem a Vintřívem a dále u obcí Lísková, Citice a Hlavno.³² Na konci 18. století začali do podnikání v hnědouhelném dolování pronikat i první sokolovští měšťané. Prvním známým průkopníkem byl Matouš Leistner, který provozoval delší dobu důlní činnost v prostoru Kalkhübel u osady Ovčárna³³ v sousedství Sokolova.³⁴ Další důl se nacházel na chmelnici Davida Meixnera, Václava Böhma a Josefa Lorenze v prostoru Krvavého rybníka u Dolního Rychnova.

V rozmachu dolového podnikání sehrál důležitou roli jeden z prvních moderních podnikatelů této oblasti Johann David Starck.³⁵ Vytušil slibné perspektivy uhelného podnikání a chemické výroby a promyšlenou koncepční činností ovládl většinu chemických závodů i značnou část dolů tehdejšího Sokolovska. Uhlí bylo zpočátku především výchozí surovinou pro chemickou výrobu, ale velmi brzy se začalo uplatňovat i v prvních porcelánkách a sklárnách.³⁶ Před polovinou 19. století již dolová činnost zasáhla do všech oblastí v okolí města.

Rozrůstající se průmyslové podnikání a rozvoj obchodních styků si přímo vynutily zásahy do středověké silniční sítě. Pro město měla životně důležitý význam státní silnice

³¹ Kyselina sírová.

³² VAICOVÁ, Romana. *Kniha o městě Sokolov*, Sokolov, 2005, s. 4. ISBN 80-239-5340-0

³³ Dnes součástí města Sokolov.

³⁴ PROKOP, Vladimír. *Kapitoly z historie Sokolova*. Sokolov, 1979, s. 23.

³⁵ Johann David Starck (1770 – 1841) byl původně výrobcem mušelinu v Kraslicích a poté správně vytušil slibné perspektivy uhelného podnikání a chemické výroby. Svoji promyšlenou koncepční činností ovládl většinu chemických (minerálních) závodů a značnou část dolů Sokolovska. V oblasti Dolního Rychnova začal podnikat od roku 1933, kdy zde zakoupil bohatá uhelná pole. Vedle intenzivní těžby uhlí tam postavil v roce 1835 továrnu na zpracování sazí. Po jeho úmrtí v činnosti pokračoval jeho syn Johann Anton Starck (1808 – 1883). Po něm převzala rozsáhlý majetek nejen na Sokolovsku, ale i v dalších místech západních Čech Montan – und Industrialwerke.

³⁶ Kolektiv autorů. *Sokolovsko*. Praha, 1985. s. 5.

z Karlových Varů do Chebu, jejíž vyměřování začalo v roce 1830. Tato silnice směřovala od Karlových Varů přes Loket nad Ohří, kde byly nebezpečné serpentiny. Spojení znamenalo skoncování s dlouhou loketskou izolací. Na počátku 40. let 19. století byla prováděna i výstavba nové státní silnice Sokolov - Jindřichovice - Kraslice.³⁷ Spojení v členitých terénech Krušných hor, kde se jelo většinou jen po vyježděné úvozových cestách, bylo obzvláště špatné. Nová silnice, která byla budována i jako nouzová stavba, poskytující možnost obživy těm nejchudším v neúrodných letech, se začala využívat v březnu 1843. O necelé dva roky později bylo dořešeno i přemostění řeky Ohře v Sokolově. Pro výstavbu mostu se vybralo místo za soutokem řeky Ohře se Svatavou a v lednu 1845 nový most s kamennými pilíři a trémovou vozovkou stál. Tak byla definitivně propojena trasa z Kraslic do Lokte a dále do Karlových Varů. Podařilo se dokončit základní silniční spojení Sokolova s okolním světem, ale samotné městečko se rozrůstalo jen pomalu. Ještě v roce 1845 je zaznamenáno jen 2060 obyvatel a 386 domů.³⁸ Velikostí Sokolov předčily Kraslice, Krásno, Horní Slavkov, Loket nad Ohří i Kynšperk nad Ohří.

V kulturním dění města měla od roku 1818 řadu let svoje místo učená společnost, jejíž členové se věnovali přírodovědným studiím a literární činnosti. Tato společnost hostila v roce 1822 slavného básníka J.W. Goetha. V letech 1832/1833 vyrostl výstavný hostinec U zlaté kotvy.³⁹ Slavnostního otevření 14. dubna 1833 se zúčastnily všechny významnější osobnosti panství a města. Do hostince byla umístěna i sokolovská pošta. Až do té doby byli sokolovští měšťané odkázáni na služby jedné z mála pošt v celém kraji, pošty ve Svatavě.⁴⁰

Určité oživení přinesl Sokolovsku revoluční rok 1848. Již 17. března se v Sokolově konaly velké slavnosti. Po roce 1848 se provedly změny v oboru státní správy a soudnictví. Na území Sokolovska se tak v roce 1850 utvořily dva politické okresy: Sokolov a Kraslice a Loketsko se stalo součástí politického Karlovarského okresu. Sokolov byl od této chvíle okresním městem. V tu dobu také skončila příslušnost Sokolovska do Loketského kraje, který byl definitivně zrušen, a Sokolovsko se stalo součástí Chebského kraje. Nové správní rozdělení přispělo k vytvoření pevnějších pout s Chebskem a k začlenění starého Sokolovska do tzv. Egerlandu.

Pro další rozvoj Sokolovska mělo zásadní význam železniční spojení oblasti s okolním světem. Roku 1871 byla dokončena celá trať Praha – Chomutov - Cheb.⁴¹ Cheb se stal

³⁷ PROKOP, Vladimír. *Kapitoly z historie Sokolova*. Sokolov, 1979, s. 26.

³⁸ PROKOP, Vladimír. *Kapitoly z historie Sokolova*. Sokolov, 1979, s. 37.

³⁹ V místech dnešního parkoviště před obchodním domem Ural.

⁴⁰ VAICOVÁ, Romana. *Kniha o městě Sokolov*, Sokolov, 2005, s. 8. ISBN 80-239-5340-0.

⁴¹ Kolektiv autorů. *Sokolovsko*. Praha, 1985, s. 7.

důležitým železničním uzlem, kde se sbíhala rakouská státní dráha z Plzně s dráhou bavorskou (přes Aš do Hofu) a dráhou saskou (přes Vojtanov do Adolfu).⁴² Třebaže trať byla již při svém vzniku budována především jako trať uhelná, od samého počátku plně sloužila i dopravě osobní. Železnice otevřela Sokolovsku brány do okolního světa a stala se i mocným impulsem pro rozvoj všech druhů podnikání. Výhod železnice začaly nejdříve využívat doły a pak byla malá důlní činnost postupně opouštěna a začaly vznikat moderní velkodoly. Sokolovské uhlí a později i brikety z několik briketáren⁴³ se začaly úspěšně exportovat do řady zemí. Slibné perspektivy rozvoje města po zavedení dopravy se však velmi záhy změnily. Důvodem byly dva ničivé požáry. K prvnímu došlo roku 1873 a druhému o rok později. Při následné obnově města významně pomohly sbírky a dary, které přicházely nejen z Čech a Moravy, ale i ze Slezska a Rakouska. Měšťané tak získali finance na obnovu města, což jim umožnilo uhradit část nákladů na výstavbu nových domů.⁴⁴ Po odstranění následků po požárech město pokračovalo v rozkvětu.

Roku 1894 byla otevřena centrální škola v nové školní budově a v jejím sousedství byla v roce 1897 postavena židovská synagoga. Od tohoto roku měl Sokolov městskou plynárnu, jež dodávala plyn především městskému pouličnímu osvětlení. Od roku 1911 však již veřejné elektrické osvětlení a elektřinu využívaly všechny hostince, úřady a některé domy zámožnějších měšťanů. Sokolov patřil tedy k místům, která byla v elektrifikaci mezi prvními. Na konci 19. století se vytvořilo několik silných společností a na dolovém podnikání se začaly podílet i banky, zejména Anglorakouská banka. S růstem města se postupně zlepšovala i jeho vybavenost.

Sokolov se na konci 19. století stal centrem německého sociálně demokratického hnutí západních Čech a byla sem přemístěna i redakce krajského deníku sociální demokracie Volkswille. Sekretářem byl zvolen ašský Johann Anton Jobst, který pak působil v Sokolově. Snažil se řešit národnostní problematiku a v roce 1897 se podílel na uklidnění situace v období bojů německých nacionalistů proti Badeniho jazykovým nařízením, které měly přinést částečné zrovnoprávnění českého jazyka s německým. Tímto nařízením se měl český jazyk používat, jak ve styku úřadu s občany tak i ve vnitřním úřadování v českých oblastech. Vzbudilo to obrovský odpor Němců a rovnoprávnost Čechů v jazykové oblasti nastolena nebyla.⁴⁵

⁴² PROKOP, Vladimír. *Kapitoly z historie Sokolova*. Sokolov, 1979, s. 23.

⁴³ Vůbec první briketárna v celém Rakousku – Uhersku začala fungovat v roce 1882 v Kynšperku nad Ohří.

⁴⁴ PROKOP, Vladimír. *Kapitoly z historie Sokolova*. Sokolov, 1979, s. 33.

⁴⁵ KURAL, Václav. RADVANSKÝ, Zdeněk a kol. „Sudety“ pod hákovým křížem. Ústí nad Labem, 2002, s. 14. ISBN 80-86067-66-1.

Vztahy mezi Němci a Čechy byly vždy výrazně ovlivňovány sociálně ekonomickým stavem společnosti. Pokud byl dostatek pracovních příležitostí, žili tu prostí Němci a Češi vedle sebe celkem bez vážnějších problémů a jejich vztahy přerůstaly v přátelství. Pracovali spolu ve stejných dolech, továrnách a zcela běžně tu vznikaly národnostně smíšené rodiny. Zánik národního povědomí ve smíšených rodinách byl zcela běžný a jsou i případy, kdy se česky nenaučily již děti českých přistěhovalců. V roce 1910 při sčítání obyvatel žilo v Sokolově 8 866 obyvatel, z toho většina Němců 8 716, cizích státních příslušníků 108 a Čechů jen 42.⁴⁶ Toto sčítání ale ve skutečnosti národnostní složení obyvatelstva nevystihuje, protože se vykazovala jen obcovací řeč a ne skutečná národnost.

1. 2. Období 1918 – 1948

Chebská městská rada reagovala za celé severozápadní Čechy na činnost českých politiků a 18. října 1918 vydala oznámení, ve kterém se zabývala zaručením práv Chebska na jeho zvláštní postavení a chtěla aby bylo vytvořeno samostatné Chebsko. Na tom se dohodli zástupci všech chebských politických stran a snažili se odvolávat na to, že Chebsko bylo říšskou zástavou českému panovníkovi Janu Lucemburskému a jako takové si proto zachovává zvláštní postavení vůči zemím Koruny české. V neděli 27. října bylo na poradě před chystanou manifestací rozhodnuto, že Chebsko se sice zúčastní budování provincie Deutschböhmen, ale v případě neúspěchu tohoto pokusu se bez ohledu na ostatní připojí k Bavorsku. Při shromáždění na chebském náměstí byla prohlášena nezávislost Chebska na zemích Koruny české a Němci požadovali samostatnou vládu pro Němce v Čechách. Tento plán se ale neuskutečnil a Chebsko se stalo součástí Československého státu. Němcům se jejich představy splnily za 20 let, na podzim roku 1938.⁴⁷

Zrod Československé republiky politická reprezentace Němců z Čech, Moravy a Slezska odmítla a odpověděla na něj rozsáhlým pokusem o odtržení. Byly vytvořeny čtyři samostatné provincie Deutschböhmen, Sudetenland, Deutschsüdmähren a Böhmerwaldgau, které deklarovaly svůj vstup do Německého Rakouska.⁴⁸ Tím čeští Němci ohrozili existenci Československa v samotných základech. Tento pokus sudetoněmecké politiky o podkopání právě vzniklého státu vzbudil u Čechů přesvědčení, že Němcům nelze důvěřovat a že bude

⁴⁶ PROKOP, Vladimír. *Kapitoly z historie Sokolova*. Sokolov, 1979, s. 37.

⁴⁷ AUBRECHT, Richard. *Válka* [cit. 2010-6-21].

URL: <http://www.valka.cz/clanek_13279.html>.

⁴⁸ KURAL, Václav. RADVANSKÝ, Zdeněk a kol. „*Sudety*“ *pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem, 2002, s. 21. ISBN 80-86067-66-1.

nutno držet je zkrátka.⁴⁹ V listopadu vtrhly do města Sokolov davy chudiny a město doslova zplundrovaly. Existence Deutschböhmen v Sokolově skončila 15. prosince 1918, kdy bylo město bez známek jakéhokoliv odporu obsazeno československou armádou.⁵⁰ Na počátku roku 1919 docházelo k výtržnostem, kdy byly odstraňovány německé symboly, nápisy a sochy. V lednu v Chebu a Karlových Varech byla stržena socha Josefa II.⁵¹

Sokolov byl za první republiky důležitým centrem těžby uhlí a průmyslu. Z průmyslových podniků měly bezesporu největší význam chemické závody a velká Hellmanova přádelna.⁵² Život české menšiny se začal poměrně brzy zdárně rozvíjet. Prvním významným úspěchem letitého úsilí se stalo otevření jednotřídní české státní školy obecné v Sokolově a o rok později začala stavba Hornického domu. Od roku 1923 ve městě existoval Český sportovní klub a o dva roky později se začalo jednat o založení místní Tělovýchovné jednoty Sokol. Ustavující schůze se pak konala v červenci 1926 a k osamostatnění došlo v říjnu 1927, kdy se jejím prvním starostou stal František Věšín.

K zásadním změnám však došlo v souvislosti s nástupem světové hospodářské krize, která brzy dolehla na průmyslové pohraničí. Textilky, porcelánky, sklárny a továrny omezovaly výrobu mezi prvními a během krátké doby postihla krize i těžbu hnědého uhlí. Počty nezaměstnaných stoupaly a životní úroveň místních brzy poklesla. Všeobecné zhoršení životních podmínek vyvolávalo řadu protestních akcí. Z nichž největší byl šestidenní neúspěšný boj dolnorychnovských sklářů proti propouštění na počátku roku 1930. Během let pak probíhaly projektované veřejné nouzové práce a tím se poskytla alespoň krátkodobá pracovní příležitost nezaměstnaným. Jednalo se o stavbu okresního soudu, divadla a smuteční síně.⁵³ Bída do níž se lidé dostali napomohla k síle nacionalistickým stranám, které to prezentovaly tak, že Češi chtějí Němce zničit. V sousedním Německu napomohla krize k úspěchu Adolfa Hitlera a vítězný nástup fašismu se stal velkým povzbuzením pro nacionalisty v českém pohraničí.

V Čechách se nástupcem rozpuštěných nacionalistických stran stala Fronta sudetoněmecké domoviny, kterou v Chebu 1. října 1933 založil Konrád Henlein.⁵⁴ V první fázi existence jí šlo spíše o získání autonomie v rámci Československé republiky. Vlastenecká

⁴⁹ KURAL, Václav. RADVANOVSÝ, Zdeněk a kol. „*Sudety*“ pod hákovým křížem. Ústí nad Labem, 2002, s. 21. ISBN 80-86067-66-1.

⁵⁰ PROKOP, Vladimír. *Kapitoly z historie Sokolova*. Sokolov, 1979, s. 43.

⁵¹ KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny země Koruny české: sv. XIII. 1918-1929*. Praha, 2000, s. 81. ISBN 80-7185-328-3.

⁵² VAICOVÁ, Romana. *Knihy o městě Sokolov*. Sokolov, 2005, s. 4. ISBN 80-239-5340-0.

⁵³ Budova okresního soudu a smuteční síně slouží svým účelům dodnes.

⁵⁴ KURAL, Václav. RADVANOVSÝ, Zdeněk a kol. „*Sudety*“ pod hákovým křížem. Ústí nad Labem, 2002, s. 25. ISBN 80-86067-66-1

výchova se postupně měnila a struktura hnutí se blížila vojenskému charakteru. Již od roku 1934 plynuly straně peníze i z pokladny německého Ministerstva zahraničí. Rada pro zahraniční němečtí⁵⁵ převedla v květnu a červnu 1934 na Sudetoněmeckou vlasteneckou frontu přes německé velvyslanectví v Praze kolem 70 000 Kč.⁵⁶ Brzy se ve straně vytvořila velká členská základna. Finanční podpora pokračovala i v následujících letech a právě před parlamentními volbami v květnu 1935 bylo oklikami převedeno do volebního fondu Sudetoněmecké strany 800 000 Kč.⁵⁷ V celém pohraničí proběhly stovky předvolebních schůzí a 18. května Konrád Henlein navštívil Sokolov. Den poté Sudetoněmecká strana zvítězila s více než 60% všech německých voličů.⁵⁸ Na podzim již bylo zcela jasné, jakým směrem se chce strana ubírat. V dubnu 1936 uspořádal okresní výbor československé strany národně socialistické v Hornickém domě projev proti Henleinově politice, později se konaly i demonstrace. Takové akce se opakovaly, ale později byla jejich organizace složitá. Majitelé budov se báli pronajímat sály pro protifašistické schůze, protože se začaly objevovat případy vyhrožování a slovních potyček.

Po německém anšlusu Rakouska v březnu 1938 se situace v Československé republice vyhrotila a čeští Němci očekávali řešení sudetoněmecké otázky,⁵⁹ aby podle nich už jednou skončil český útlak a hospodářská nouze.⁶⁰ Mohutná prvomájová manifestace henleinovců, již se v Sokolově zúčastnilo více než 20 000 lidí,⁶¹ proběhla již v duchu myšlenky pro připojení k Německu. Město bylo vyzdobeno prapory Sudetoněmecké strany a vlajkami s hákovým křížem. Sítil i vnější tlak, protože od počátku května stupňoval nacistický tisk v Německu ostrou kampaň proti podle jejich mínění nesnesitelnému útlaku Němců v Sudetách. V dubnu 1938 se konal sjezd Sudetoněmecké strany v Karlových Varech, kde se sešel Adolf Hitler s Konrádem Henleinem. Byly podpořeny tzv. karlovarské požadavky, které ohrožovaly demokracii uvnitř Československé republiky a jeho bezpečnost. V takové atmosféře se měly na konci května a počátku června konat obecní volby. V reakci na pohotovost nacistických jednotek v Německu a jejich přesuny k československým hranicím musela vláda vyhlásit v noci z 20. – 21. května částečnou mobilizaci, při které byly obsazeny důležité obranné body.

⁵⁵ Volksdeutscher Rat byla pověřena péčí o německé národní skupiny v zahraničí.

⁵⁶ KURAL, Václav a kolektiv. *Studie o sudetoněmecké otázce*. Praha, 1996, s. 64.

⁵⁷ KURAL, Václav a kolektiv. *Studie o sudetoněmecké otázce*. Praha, 1996, s. 65.

⁵⁸ KURAL, Václav. RADVANOVSKÝ, Zdeněk a kol. „*Sudety*“ pod hákovým křížem. Ústí nad Labem, 2002, s. 34. ISBN 80-86067-66-1.

⁵⁹ KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemi Koruny české: sv. XIV. 1929-1938*. Praha, 2002, s. 523. ISBN 80-7185-425-5.

⁶⁰ KURAL, Václav a kolektiv. *Studie o sudetoněmecké otázce*. Praha, 1996, s. 67.

⁶¹ PROKOP, Vladimír. *Kapitoly z historie Sokolova*. Sokolov, 1979, s. 54.

Veřejné protičeskoslovenské akce Sudetoněmecké strany byly sice zastaveny, ale volební výsledky vyzněly přesvědčivě pro henleinovce.

V Sokolově proběhly volby až 12. června a radnici zcela ovládla Sudetoněmecká strana. Soustavný vzestup moci Sudetoněmecké strany vyvolával oprávněné obavy. V místní škole před koncem školního roku 1937/1938 oznámilo 26 německých žáků přestup na německou školu.⁶² 11. září došlo při průvodu Národní jednoty severočeské městem ke srážkám mezi henleinovci a Čechy. Před půlnocí pak explodovaly u české školy a u hotelu Hahm⁶³ dvě domácky vyrobené bomby.⁶⁴ Následující den, po Hitlerově protičeskoslovenském projevu na nacistickém sjezdu v Norimberku, se večer shromáždil velký počet Němců na náměstí a přísahal věrnost Hitlerovi, poté obyvatelé zpívali německou hymnu a zorganizovali triumfální pochod městem. 13. září došlo na řadě míst ke střetům a zemřelo několik lidí. V Habartově, Krajkové a na Bublavě a v dalších vesnicích byly přepadeny pošty, četnické stanice, stanice finanční stráže a jiné státní instituce ozbrojenými oddíly Sudetoněmecké strany. V Sokolově byla tehdy situace poměrně klidnější. 17. září se sokolovská tělocvična stala místem posledního rozloučení s četníky padlými v okolí Sokolova: František Novák, Jan Koukal, Josef Brčák, Josef Falber, Antonín Křepela, Václav Ráž, Vladimír Černý a Stanislav Roubal.⁶⁵ Smutečního aktu se zúčastnili nejen Češi ze Sokolova a okolí, ale i značný počet německých antifašistů. Atmosféra nejistoty a obav z budoucnosti přetrvávala, pohraničí opouštělo stále více Čechů.

V mnichovské dohodě z 29. září 1938 bylo formálně rozhodnuto o připojení Sudet k Říši.⁶⁶ Prezident Edvard Beneš navrhl 30. října ultimátum přijmout.⁶⁷ Vojenská okupace pohraničí proběhla ve dnech 1. – 10. října, a to od 1. – 7. října v tzv. nesporném území (1. – 4. pásmo) a 8. – 10. října v tzv. V. pásmu – zde dokonce ještě předtím, než byly stanoveny jeho definitivní hranice.⁶⁸ Zatímco české obyvatelstvo opouštělo město, čeští Němci se v Sokolově 3. října připravovali na slavnostní uvítání prvních oddílů říšskoněmecké armády. Všude vlály prapory s hákovými kříži, ve výkladech obchodů i za okny byly obrazy Adolfa Hitlera. V listopadu, bezprostředně po tzv. Křišťálové noci v Říši, byla v Sokolově zapálena židovská

⁶² SOKA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

⁶³ Český dům.

⁶⁴ SOKA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

⁶⁵ SOKA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

⁶⁶ KURAL, Václav a kolektiv. *Studie o sudetoněmecké otázce*. Praha, 1996, s. 72.

⁶⁷ KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny země Koruny české: sv. XIV. 1929-1938*. Praha, 2002, s. 670. ISBN 80-7185-425-5.

⁶⁸ KURAL, Václav. RADVANSKÝ, Zdeněk a kol. „*Sudety*“ *pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem, 2002, s. 45. ISBN 80-86067-66-1.

synagoga.⁶⁹ Protějšší centrální školu a sousední tělocvičnu se hasičům podařilo před požárem uchránit, ale synagoga lehla popelem.

V násilně obsazených oblastech žilo 2 835 811 Němců a 845 883 Čechů a 4. prosince zde proběhly v pohraničí tzv. doplňovací volby do Říšského sněmu, ve kterém měli být zvoleni respektive potvrzeni poslanci za okupované pohraničí.⁷⁰ Na volebních lístcích stálo, jestli se občané hlásí k Vůdci Adolfu Hitlerovi, osvoboditeli Sudet, a zda dávají hlas volebnímu návrhu Národně socialistické německé dělnické straně. Ano v Sokolově odpovědělo 7 115 osob a ne jen čtyři občané.⁷¹ Celé období, které tzv. doplňovacím volbám předcházelo, bylo charakterizováno celou řadou opatření. Do začátku roku 1939 bylo z okupovaného pohraničí vyhnáno přes 150 000 Čechů, 15 000 Židů a 13 000 německých antifašistů.⁷²

Poprvé pocítil Sokolov bezprostřední zasažení válkou 16. října 1940, kdy proběhl letecký útok, jehož cílem bylo bezpochyby vyřadit z provozu sokolovské chemické závody, avšak útok nebyl přesný.⁷³ Pro potřeby války pracovala i velká část textilních továren a dalších závodů. Na místa mužů, kteří odešli do války, nastupovaly zpočátku ženy, ale pak především váleční zajatci. Roku 1943 byl ve Svatavě⁷⁴ zřízen ženský koncentrační tábor. Do roku 1945 bylo více jak 2 200 zajatců pohřbeno v hromadných hrobech na tzv. ruském hřbitově.⁷⁵

Jaro roku 1945 bylo ve znamení všeobecného rozvratu a chaosu. Množily se útoky zajatců, nepřehledné situace využívali k návratu do svých domovů i pracovníci totálně nasazení v pohraničí a Říši. Tragickým vyvrcholením posledních týdnů války se staly nálety, jež postihly Sokolov 17. a 18. dubna 1945. K náletům, které již nemohly mít vážnější vojenský význam, snad ani nemuselo dojít. Dle jedné z verzí bylo bombardování letadel západních spojenců odvetou za střelbu, která prý byla proti nim zahájena z prostoru sokolovské železnice. Následky leteckých útoků byly katastrofální. Mnoho významných budov bylo zničeno, hlavně především nejrázovitější část starého Sokolova Butterscheibe. Těsně před koncem války mohla postihnout město ještě další tragédie. Generálmajor

⁶⁹ PROKOP, Vladimír. *Kapitoly z historie Sokolova*. Sokolov, 1979, s. 55.

⁷⁰ KURAL, Václav – KREJČÍ, Jan...*Krajanské organizace sudetských Němců v SRN. Studie o sudetoněmecké otázce – část II*. Praha, 1998, s. 27. ISBN 80-85864-50-9. ISBN 80-71844741-0.

⁷¹ PROKOP, Vladimír. *Kapitoly z historie Sokolova*. Sokolov, 1979, s. 59.

⁷² KURAL, Václav – KREJČÍ, Jan...*Krajanské organizace sudetských Němců v SRN. Studie o sudetoněmecké otázce – část II*. Praha, 1998, s. 27. ISBN 80-85864-50-9. ISBN 80-71844741-0.

⁷³ PROKOP, Vladimír. *Kapitoly z historie Sokolova*. Sokolov, 1979, s. 59.

⁷⁴ Vesnice vzdálená zhruba 5 km od města Sokolov.

⁷⁵ V roce 1971 zde byl vztyčen vysoký pomník.

Hermann vydal rozkazy k destrukci důležitých mostů, podniků a závodů a nebýt rozumného uvažování dvou dolnorychnovských Němců byly by jeho rozkazy bezesbytku splněny.

7. května 1945 byl Sokolov obsazen americkou armádou. Obsazování Sokolova proběhlo bez incidentů, první měsíce probíhaly v poničeném a přelidněném městě velmi bouřlivě. V prvních poválečných dnech se ujali správy Sokolova dva učitelé z Moravy, Jindřich Moudrý a Jan Bartoník, kteří se tu zastavili při svém návratu z německého koncentračního tábora. Do Sokolova se postupně začali vracet Češi, kteří tu žili před válkou. Od prvních dnů bylo třeba řešit velké množství problémů. Hospodářství města bylo rozvrácené, zásobování potravinami bylo naprosto nedostatečné. Na obnově zničeného nádraží, odklizu trosk, opravách komunikací atd. se plně podílelo i německé obyvatelstvo. Přídělový systém určoval pro Němce jen určité dávky potravin. Z politického a společenského života byla převážná většina Němců vyloučena a volný pohyb se jim povoloval jen do 6 km od místa bydliště. Postupně se znovuotevřely obchody a živnosti, brzy se začalo pracovat i na dolech.⁷⁶

Nejzávažnějším problémem poválečného vývoje byl i v Sokolově odsun německého obyvatelstva. První transport se konal 26. února a hlavní vlna odsunů skončila v říjnu 1946. Celkově bylo ze Sokolovska bylo odsunuto 39 219 osob, z vlastního města se jednalo asi o 8 000 Němců.⁷⁷ V roce 1946 byla vedena řada jednání o výstavbě nového Sokolova, neboť uhelné zásoby pod starým městem měly být vytěženy. Od tohoto záměru se upustilo.

Častěji se začala objevovat větší snaha o počestění názvu města. Neoficiálně se používalo názvu Sokolov již od roku 1946. Slavnostní přejmenování bylo provedeno, ale až 31. března 1948. I ostatní obce, které měly německé názvy, přistoupily k přejmenování českými názvy.

⁷⁶ PROKOP, Vladimír. *Kapitoly z historie Sokolova*. Sokolov, 1979, s. 62 – 63.

⁷⁷ PROKOP, Vladimír. *Kapitoly z historie Sokolova*. Sokolov, 1979, s. 67 – 68.

2. Soužití Čechů a Němců po roce 1918

V dlouhé době společného života s Němci a v sousedství s nimi se český obraz Němců proměňoval ve vývoji a čase. Poměr Čechů k Němcům se odehrával v trojí rovině. Ve vztazích k Němcům usazených v českých zemích, ve vztazích k rakouským Němcům a posléze ve vztazích vůči Němcům Německa.⁷⁸

Světová válka posunula české Němce blíže k myšlence Mitteleuropy,⁷⁹ přitom ale jako by přehlédli klíčový fakt, že ústřední mocnosti válku prohrály. Slovanské národy byly odhodlány této šance využít při uplatnění vlastního požadavku práva na sebeurčení národů. V této otevřené situaci volili Němci a Češi odlišné modely řešení. Němci si představovali rozdělení českých zemí podle etnických hledisek a připojení území s německým osídlením k Německému Rakousku, resp. připojení tohoto celku k Německé říši, kdežto Češi chtěli historické české země zachovat jako součást Československa a česko-německé vztahy řešit jako vnitrostátní problém.

Nástrojem k prosazení obou variant bylo vyhlášení Československa 28. října 1918 a o dva dny později 30. října vytvoření tzv. Německého Rakouska na základě Prozatímní ústavy. Posledním krokem v tomto zakládání národních států byla císařova rezignace na spoluúčast na jednáních vlády Německého Rakouska, vyhlášení republiky Německého Rakouska a proklamace připojení k Německu 12. listopadu 1918.⁸⁰ Již 29. října se usnesli němečtí poslanci na odloučení krajů severních Čech od českých zemí a utvoření samostatné jednotky německých Čech, Deutschböhmen. Návrhy české strany byly odmítnuty a Češi okamžitě reagovali nedůvěrou, která již byla přítomna z předchozích sporů a nyní narůstala. Ohrožení samostatného československého státu sudetoněmeckými akcemi již při jeho samém zrodu fatálně poznamenalo celé další soužití Čechů a Němců ve společné republice. Tuto vzájemnou nedůvěru dále prohloubil vojenský zábor vzbouřených pohraničních území vojenskými oddíly vznikající československé armády, k němuž došlo v listopadu a prosinci 1918.⁸¹

Otázka postavení Němců v Československu patřila k existenčním otázkám tohoto státu. Neúspěšné pokusy o úpravu česko-německých vztahů před první světovou válkou nevytvořily předpoklady pro snadné uspořádání otázek v novém státě, jež stály v základech těchto

⁷⁸ KŘEN, Jan, BROKLOVÁ, Eva. *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha, 1998, s. 21. ISBN 80-7184-468-0.

⁷⁹ Naumannův projekt o vybudování německého „nadstátu“ sahajícímu od Severního a Baltického moře až k Jadrán a Alpám, a to s jádrem v podobě svazku Německa s Rakouskem. KURAL, Václav. RADVANOVSKÝ, Zdeněk a kol. *„Sudety“ pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem, 2002, s. 18. ISBN 80-86067-66-1.

⁸⁰ HOUŽVIČKA, Václav. *Návraty sudetské otázky*. Praha, 2005, s. 104. ISBN 80-246-1007-8.

⁸¹ HOUŽVIČKA, Václav. *Návraty sudetské otázky*. Praha, 2005, s. 105. ISBN 80-246-1007-8.

vztahů.⁸² Jak Tomáš Garrigue Masaryk, tak Edvard Beneš si byli vědomi, že vyřešení menšinových práv všech národností představuje pro novou republiku životně důležitý faktor. Politická reprezentace Němců z Čech, Moravy a Slezska však vznik Československé republiky vůbec neuznala a odpověděla na něj rozsáhlým pokusem od odtržení. Oznámili úmysl rozdělit historické země s cílem připojit německé kraje Čech a Moravy k Německému Rakousku, které se však hodlalo podle rozhodnutí vídeňského parlamentu z 12. listopadu připojit k Velkoněmecku. Postupně došlo v Československé republice k ustavení čtyř sudetoněmeckých provincií: Deutschböhmen, Sudetenland, Böhmerwaldgau a Deutschsüdmähren.⁸³ Součástí Německého Rakouska měly být i jazykové enklávy Brno, Jihlava a Olomouc. Bylo zřejmé, že Němci jsou odhodláni naplnit svoje programové cíle vyhlášené již v lednu 1918.⁸⁴ Z hlediska českého úsilí šlo o přímé ohrožení, či dokonce znemožnění ustavení samostatného československého státu. Navíc v ohrožení v mezinárodním poli, kdy byla v sázce zahraničně-politická pozice nového státu.

Ještě půl roku po vzniku Československa odmítli čeští Němci vzít existenci státu na vědomí. Věděli, že zákon o samostatnosti z 28. října neurčoval hranice a nikdo je nevyzval, aby přestali doufat, tak stále mohli věřit, že otázka jejich sebeurčení je otevřená.

Němci do září 1919, uzavření mírových smluv, setrvali v opozici a vyslání zástupců do parlamentu a vlády pro ně nepřicházelo v úvahu. Němci ve vládě pak nebyli, protože nebylo myslitelné, aby Češi Němce připustili k budování státu poté, kdy se Němci po převratu až do podepsání mírové smlouvy většinou považovali za občany Německého Rakouska. Měli svou vlastní vládu a chovali se proti Československé republice odmítavě.⁸⁵

Němci v Československu tvořili nejpočetnější a nejvyspělejší německou menšinu ve státech střední a východní Evropy. Představovali vysoce rozvinutou, čínorodou a odborně zdatnou skupinu. Museli se smířit se skutečností, že se ocitli v postavení minority, a to ve státě, který vznikl proti jejich vůli a jehož občany se nechtěli stát. V počátcích nové republiky byli Němci z podílu na utváření politického života zcela vyloučeni.⁸⁶ Zprvu byl stát veden pouze českými stranami. Sudetoněmecké strany nebyly ve vládě v Československu zastoupeny. Když první československý parlament zahájil svoji činnost, prohlásily všechny sudetoněmecké strany, že chtějí trvat na právu na sebeurčení. V pohraničí byli němečtí

⁸² KŘEN, Jan - BROKLOVÁ, Eva. *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha, 1998, s. 110. ISBN 80-7184-468-0.

⁸³ KURAL, Václav - RADVANSKÝ, Zdeněk a kol. *„Sudety“ pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem, 2002, s. 21. ISBN 80-86067-66-1.

⁸⁴ V přímé reakci na Wilsonovo poselství vystoupili s požadavkem ustavení provincie Deutschböhmen.

⁸⁵ KŘEN, Jan - BROKLOVÁ, Eva. *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha, 1998, s. 117. ISBN 80-7184-468-0.

⁸⁶ ŠEBEK, Jaroslav. *Mezi křížem a národem*. Brno, 2005, s. 27. ISBN 80-7325-085-3.

úředníci po jazykových zkouškách posláni předčasně do penze a nahrazení českými. Nespokojení čeští Němci sjednotili činnost řady organizací.⁸⁷

Národní spor těchto let získal i náboženské zabarvení. Již roku 1915 byl na Staroměstském náměstí v Praze postaven pomník Janu Husovi. Roku 1918 pak byl na tomto náměstí stržen mariánský sloup. Roku 1920 vznikla na Římu nezávislá církev československá, která v Čechách rychle získala 9% obyvatelstva a to především mezi lidmi, kterým byla blízká československá státní myšlenka a kteří se v minulosti prosazovali proti katolické Vídni.⁸⁸ Roku 1925 byl Husův den upálení prohlášen za státní svátek. To vše vedlo ke značnému napětí mezi vládou a Vatikánem a trvalo až do roku 1935.

U německé národnostní skupiny vzniklo rovněž hnutí odporu proti českému katolicismu. Formovalo se zejména jako hnutí mládeže a křesťansko-sociální hnutí dělnické. Byl to Říšský svaz německé katolické mládeže a Svaz německých křesťanských odborů.⁸⁹ Řešit problémy doby v křesťanském duchu a překonávat je prací, to byly hlavní myšlenky této katolické obnovy, která mnoho českých Němců sblížila s církví.⁹⁰

V počátcích republiky se v mnohém ohledu změnila orientace politického smýšlení českých Němců. Začalo se pozvolně ustupovat od původního politického zaměření na Vídeň a začal převažovat pocit sounáležitosti s německým národem. Pohled českých Němců se tak začal stále více obracet směrem k Německé říši. Československo bylo součástí nové mapy střední Evropy, v jejímž rámci očekávalo ve věci národnostních menšin podporu především od Francie.

Byla ustavena Komise pro nové státy, jejímž úkolem bylo projednat se spojenci⁹¹ závazky na ochranu menšin. Minoritní články měly být zahrnuty do znění mírových smluv, přičemž prvním státem, s nímž proběhlo jednání, bylo Polsko. Již v případě Polska nastaly problémy, přesto však 14. května 1919 byl dokončen návrh smlouvy a předložen Nejvyšší radě a polské delegaci. Podle tohoto vzoru byly vytvořeny všechny další mírové smlouvy včetně té s Československem.⁹²

Saint-Germainská smlouva z 10. září 1919 přiřadila definitivně Sudety a české Němce do Československé republiky. V článku 57 uvedené smlouvy se Československo zavázalo, že přijme ve zvláštní smlouvě ustanovení k ochraně zájmů obyvatel republiky, kteří

⁸⁷ Organizace „Bund der Deutschen“, „Deutscher Kulturverband“.

⁸⁸ BAUER, Franz – GLASSL, Horst a kol. *Tisíc let česko-německých vztahů. Data, jména a fakta k politickému, kulturnímu a církevnímu vývoji v českých zemích*. Praha, 1991, s. 167. ISBN 80-85241-08-0.

⁸⁹ ŠEBEK, Jaroslav. *Mezi křížem a národem*. Brno, 2005, s. 39. ISBN 80-7325-085-3.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Polsko, ČSR, Rumunsko, Království SHS a Řecko.

⁹² HOUŽVIČKA, Václav. *Návraty sudetské otázky*. Praha, 2005, s. 122. ISBN 80-246-1007-8.

se od většiny obyvatelstva liší rasou, jazykem nebo náboženstvím. Přirozeně se toto týkalo v první řadě závazků, které musela na sebe československá delegace převzít v pařížských mírových smlouvách. Revoluční Národní shromáždění pojalo do ústavní listiny, případně do ústavních zákonů řadu předpisů menšinové Saint-Germainské smlouvy. Splnilo tak povinnost stanovenou v článku I. této smlouvy, že totiž tyto články budou uznány za základní zákon.

Postavení národnostních menšin poté upravovala řada dalších předpisů. Postavení Němců ve státě kodifikovala ústava schválená Revolučním národním shromážděním 29. února 1920.⁹³ Postavení Němců upravila ústava v rámci státu pojatého centralisticky. Autonomie⁹⁴ a federalizace byly odmítnuty.

Úsilí o zapojení Němců do sféry vládní a výkonné moci vyvrcholilo v červenci 1926, kdy Československá strana lidová učinila otevřenou nabídku německým občanským stranám, aby společně s českými vytvořily pevnou vládu a zanechaly nacionálních rozporů.⁹⁵ Antonín Švehla slíbil Němcům vstup do vlády jako rovní s rovnými.⁹⁶ Na politice této vlády se tedy podílely i německé strany: Svaz rolníků (Bund der Landwirte), Německá křesťansko-sociální lidová strana, Německá strana živnostenská a později i Německá sociálně demokratická dělnická strana.⁹⁷ Němci měli od této doby ve vládě své zástupce až do roku 1938.

2. 1. Jazykové právo

Nejpodstatnějším a nejdůležitějším znakem národnosti je společný jazyk. Nově vzniklá republika musela řešit problém jazykového práva. K jeho hlavním zásadám patřilo vyhlášení československého jazyka jako oficiálního jazyka, jehož uzákonění výslovně připouštělo znění Saint-Germainské smlouvy, které však nemluvalo o státním jazyku. Jazykový zákon byl přijat společně s Ústavou Československé republiky 29. února 1920 a jeho zněním bylo uzákoněno prvenství československého národa po stránce jazykové a tím byl zároveň uzákoněn národní ráz Československé republiky. Zákon zaručoval obyvatelům právo užívat jakéhokoliv jazyka ve stycích soukromých, ve věcech náboženství, v tisku a v jakýchkoliv publikacích nebo ve veřejných shromážděních lidu. Vznikly ale pochybnosti o

⁹³ HOUŽVIČKA, Václav. *Návraty sudetské otázky*. Praha, 2005, s. 123. ISBN 80-246-1007-8.

⁹⁴ Se zvláštní výjimkou Podkarpatské Rusi.

⁹⁵ KRÉN, Jan - BROKLOVÁ, Eva. *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha, 1998, s. 125. ISBN 80-7184-468-0.

⁹⁶ KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české: sv. XIII. 1918-1929*. Praha, 2000, s. 581. ISBN 80-7185-328-3.

⁹⁷ BAUER, Franz – GLASSL, Horst a kol. *Tisíc let česko-německých vztahů. Data, jména a fakta k politickému, kulturnímu a církevnímu vývoji v českých zemích*. Praha, 1991, s. 167. ISBN 80-85241-08-0.

právu každého občana užívat mateřský jazyk a to ve státních institucích, kde bylo nezbytné upravit jazykovou komunikaci v úředním styku zavedením češtiny jako hlavního úředního jazyka. V oficiálních dokumentech se potom hovořilo o jazyce československém, který existoval ve dvou rovnoprávných zněních – českém a slovenském. Než ale došlo k provedení zákonné úpravy, tolerovala vyšší místa užití němčiny v úředních dokumentech.⁹⁸

Oficiální jazyk získal výsadní postavení. Němečtí kritikové tohoto řešení měli ovšem možnost odvolávat se na znění Nóty o postavení národností v Československé republice, kterou přeložil Edvard Beneš v květnu 1919 na pařížské konferenci. Zde zaznělo, že oficiálním jazykem bude čeština, ale že v praxi bude německý jazyk druhým jazykem v zemi a bude užíván v úředním styku u soudů a v parlamentu bude na stejné úrovni s češtinou. Tento mezinárodně učiněný slib naplněn nebyl a sudetoněmecká propaganda jej zužitkovala více než důkladně, zejména při získávání sympatií západoevropských politiků a veřejnosti ve druhé polovině 30. let.

Jazykový zákon zavedl důležité výjimky umožňující menšinám obracet se na soudy a další instituce ve vlastním jazyce, pokud byla naplněna podmínka, že alespoň 20% státních občanů daného soudního okresu bylo příslušníky menšinové národnosti. V pozdějším znění jazykového zákona z roku 1926 bylo dokonce od 20% upuštěno, což znamenalo, že devět desetin německy mluvících občanů Československé republiky mohlo komunikovat s úřady ve vlastním jazyce, avšak postavení státního jazyka přispívalo k napětí v oblastech se smíšenou národnostní strukturou.

Autoři orientovaní na obhajobu českých Němců tvrdí, že politika státu vůči německým spoluobčanům byla od počátku politikou odplaty. Kritizují povinnost užívat český jazyk na státních drahách a poštách. Dalo by se říci, že poměrně příznivě hodnotí situaci menšin ve školství, kde vedle 6 000 českých škol obecných existovalo 3 300 obecných škol německých,⁹⁹ což byl vysoký počet. Za diskriminaci ale rovněž považují prováděcí nařízení k jazykovému zákonu z roku 1926, na jehož základě se museli úředníci podrobit jazykové zkoušce z českého jazyka, která měla za následek, že do roku 1930 muselo opustit svá místa 33 000 Němců. Údajně na obranu proti tomuto neustálému národnostnímu tlaku zakládali čeští Němci spolky a podpůrné organizace na státu nezávislé.

⁹⁸ HOUŽVIČKA, Václav. *Návraty sudetské otázky*. Praha, 2005, s. 128. ISBN 80-246-1007-8.

⁹⁹ HOUŽVIČKA, Václav. *Návraty sudetské otázky*. Praha, 2005, s. 131. ISBN 80-246-1007-8.

2. 2. Německé spolky

Problémem těchto spolků nebyl fakt menšinového sdružování, ale jejich nacionální náplň, pěstující vedle zájmové náplně také ideologii německví a podporu nacionální intolerance zejména u mladé generace.

Německý kulturní svaz, Deutscher Kulturverband s 500 000 členy podporoval především německé školství a osvětovou činnost vůbec a vznikl v Československu jako nástupnická organizace rakouského Schulverein. Spolek Němců v Čechách, Bund der Deutschen in Böhmen patřil k nejvýznamnějším a nejvlivnějším. O rozsahu jeho vlivu na německy mluvící obyvatele českých zemí vypovídá, že počátkem 30. let měl přes jeden milion členů.¹⁰⁰ V jižních a západních Čechách existoval vlivný Německý šumavský spolek, Deutscher Böhmerwaldbund. Tyto spolkové aktivity byly výrazem obav Němců ze Sudet před údajnou rozpínavostí československého národa, ale současně měly také nezanedbatelný sociální aspekt a to vzájemně podpůrné působení uvnitř komunity německy mluvících obyvatel. Tento aspekt vystoupil do popředí zvláště po zhoršení ekonomické situace v době hospodářské krize. Uvedené i další organizace zprostředkovávaly pracovní místa, organizovaly domácí práci, snažily se udržet německé pozemkové vlastnictví, podporovaly putovní knihovny. Kombinace nacionální a sociální složky programu byla charakteristická pro aktivity podpůrných spolků.¹⁰¹

Nedílnou součástí německého kulturního a sociálního prostředí byly diferencované prvky odborového hnutí. Německý tělocvičný spolek Deutscher Turnverein Falkenau und Umgebung, který pěstoval především tělesnou zdatnost a lidovou výchovu mládeže. Založilo ho několik místních nadšenců v roce 1885 a právě od nich vzešel podnět k výstavbě tělocvičny.¹⁰²

K dalším organizacím patřily spolky usilující o udržení německví v pohraničních oblastech, např. spolek německých obyvatel Chebska Chebská obec, Egerländer Gmoi,¹⁰³ který zasahoval svým působením přes hranice do sousedního Bavorska a Saska. Podporoval vědomí sounáležitosti chebských Němců s Říší. K jejímu vzniku došlo v roce 1925 a jejím cílem bylo udržovat egerlandské tradice, zvyky, krajové nářečí, hudbu, kroje a obyčeje starého Chebska a Loketska.¹⁰⁴ Významnými událostmi byly velké slavnosti a jednou

¹⁰⁰ HOUŽVIČKA, Václav. *Návraty sudetské otázky*. Praha, 2005, s. 132. ISBN 80-246-1007-8.

¹⁰¹ BAUER, Franz – GLASSL, Horst a kol. *Tisíc let česko-německých vztahů. Data, jména a fakta k politickému, kulturnímu a církevnímu vývoji v českých zemích*. Praha, 1991, s. 167. ISBN 80-85241-08-0.

¹⁰² Tělocvična dosud stojí v sousedství 2. základní školy.

¹⁰³ HOUŽVIČKA, Václav. *Návraty sudetské otázky*. Praha, 2005, s. 133. ISBN 80-246-1007-8.

¹⁰⁴ PROKOP, Vladimír. *Sokolov – Z dějin města a jeho škol*. Sokolov, 1994, s. 47.

z největších byla tradiční egerlandská svatba, která proběhla v roce 1931 v Sokolově, a třídenní slavnosti Egerländer Heimatfest v červnu 1933.¹⁰⁵

¹⁰⁵ PROKOP, Vladimír. *Sokolov – Z dějin města a jeho škol*. Sokolov, 1994, s. 47.

3. Česká menšina na Chebsku a Sokolovsku

Chebsko a Sokolovsko patřilo až do poválečného odsunu Němců k oblastem s převahou německého obyvatelstva. Třebaže byly před první světovou válkou nedílnou součástí zemí Koruny české, neměly jedinou českou školu. Nechyběly ani pokusy o zřízení těchto škol, ale jejich iniciátoři a česká menšina však byli vystaveni velkému odporu ze strany Němců.

Ještě na počátku druhé poloviny 19. století bylo německé osídlení území Sokolovska a Chebska jen minimálně narušováno příchodem skupin obyvatelstva jiných národností. Češi sem v tuto dobu přicházeli jen jednotlivě. Až s rozvojem průmyslu vznikla hlavně na Sokolovsku zvýšená potřeba pracovních sil a to především při těžbě hnědého uhlí a později ve výrobě skla a porcelánu. Od počátku 70. let 19. století přicházeli do oblasti čeští horníci, skláři a početnější české menšiny se vytvořily ve Svatavě, Bukovanech, Sokolově, Habartově, Lískové, Dolním Rychnově a Novém Sedle. V obcích žily většinou v uzavřené společnosti a v počátcích většina nově přistěhovalých ani německy neuměla. Kvůli pozdějším neúspěšným změnám v jazykových nařízeních, žilo do vzniku Československé republiky v oblasti Čechů málo a i ti pak zpravidla užívali německý jazyk.¹⁰⁶

Horníci přicházeli především z vnitrozemí - Rakovnicka, Příbramska. Do Nového Sedla přišla početná skupina Čechů z Rakovnicka, které sem přivedl podnikatel Vladimír Vondráček, když v roce 1875 založil důl Union. Počet českých občanů se stále zvyšoval a v roce 1910 dosáhl 360. Místní marně usilovali o českou školu, ta byla otevřena až v září 1919.¹⁰⁷

Ve městě Sokolov nebyl až do vzniku první republiky český živel nikdy tak silný jako v okolních průmyslových obcích. Zvláště početné české menšiny žily v Habartově, Novém Sedle, Bukovanech, Svatavě, Cititích, Čisté a Lískové. Přesto ale bylo město z počátku hlavním centrem českého menšinového života. Právě v Sokolově začala v roce 1894 pracovat organizace Národní jednoty severočeské. Místní odbory pak vznikly ve Svatavě a Citicích, kde zřídily čítárny a vedly kurzy českého jazyka. V letech 1897 – 1908 sídlil v Sokolově český občanský–vzdělávací spolek Volnost. S postupem času se tak začal formovat společenský a kulturní život české menšiny. Záměr o zřízení vlastního školství vzešel od českých menšin před první světovou válkou a to ve Svatavě, Citicích a Bukovanech. Místní

¹⁰⁶ ŠALÁTOVÁ, Markéta. Český spolkový život v Chebu (1918 – 1938). In *Sborník Chebského muzea 2002*. Cheb, 2003, s. 208. ISBN 80-85018-24-1. ISSN 1211-9210.

¹⁰⁷ NĚMEC, Václav. *Boje o českou školu v severozápadním pohraničí*. Sokolov, 1989, s. 12.

podali žádosti o zřízení českých obecných škol, ale k realizaci nedošlo z důvodu odmítavého postoje německé samosprávy. Dramaticky tato situace probíhala ve Svatavě, kde odmítnutí ze strany Němců v roce 1909 vyvolalo nepokoje a několik českých rodin odešlo z obce do vzdálenějších míst Krušnohoří nebo do vnitrozemí.¹⁰⁸

Češi se ve větším počtu začali do kraje stěhovat až po vzniku Československé republiky. Po roce 1918 přišli do oblasti železničáři, státní úředníci, učitelé, obchodníci zaměstnanci pošty a železnice a lidé dalších profesí.¹⁰⁹ Vznik Československé republiky znamenal podstatné zlepšení života české menšiny, který se začal poměrně rychle rozvíjet. Na Sokolovsku se stále zvyšoval počet českých občanů. Zatímco v roce 1910 tvořila menšina v okrese 1,7%, v roce 1921 to již bylo 4,2%. Zvyšování počtu českých obyvatel s sebou neslo i potřebu zřízení českých škol.

V roce 1922 vznikl v Sokolově odbor Národní jednoty severočeské a při něm vznikl pěvecký kroužek. V září toho roku byla v Sokolově zřízena okresní péče o mládež pro okres sokolovský a loketský. Organizovala při školách vaření polévky pro děti nezaměstnaných rodičů a finance na tyto akce dostávala od ministerstva sociální péče.¹¹⁰ Češi také měli divadelní spolek, který pravidelně sehrával divadelní představení. Vedle českých spolků ve městě fungovaly německé pěvecké sbory a orchestry.

Česko - německé vztahy se během 20. let vyhrcovaly. Určitými vrcholy byly události z listopadu 1920, kdy došlo ke stržení sochy Josefa II., a slavnosti města v roce 1922. Při těchto akcích se střetly zájmy obou národů. V druhé polovině 20. let se situace začala uklidňovat a rozvíjela se česká spolková činnost a menšinové školství. Poměry se začaly znovu zhoršovat s příchodem hospodářské krize a hlavně s nástupem Adolfa Hitlera k moci v sousedním Německu. Změnu vycítila i česká menšina, protože se množily provokace a napadání všeho českého.¹¹¹

Zaměříme-li se na každodenní život české menšiny, významnou roli v něm hrály spolky. Národnostní poměry sledovala hlavně Národní jednota severočeská a ostatní spolky plnily spíše účel odborový, výchovný, kulturní, sportovní apod. Jejich hlavní význam tkvěl vedle zábavy v organizaci života menšiny a zprostředkování české kultury.¹¹² Přesto se zpočátku spolky, zejména Národní jednota severočeská, zaměřovaly na politickou aktivitu, ke které se opět vrátily ve druhé polovině 30. let. Důležité spolky působící v kraji byly Český

¹⁰⁸ Viz. kapitola „Situace ve Svatavě.“

¹⁰⁹ PROKOP, Vladimír. *Sokolov – Z dějin města a jeho škol*. Sokolov, 1994, s. 98.

¹¹⁰ SOkA Sokolov, *Kronika české obecné školy Citice*, Kronika č. 1, 1919 – 1938.

¹¹¹ BERAN, Pavel a kol. *Sokolovsko... nejen vzpomínky*. Sokolov, 1999, s. 37. ISBN 80-238-5167-5.

¹¹² ŠALÁTOVÁ, Markéta. *Český spolkový život v Chebu (1918 – 1938)*. In *Sborník Chebského muzea 2002*. Cheb, 2003, s. 208. ISBN 80-85018-24-1. ISSN 1211-9210.

okresní osvětový sbor, Česká okresní péče o mládež, Tělovýchovná jednota Sokol, Dělnická tělovýchovná jednota, Český svaz kopané, Klub československých turistů, Dramatický spolek Budil, Odborové sdružení hudebníků, pěvecký spolek Hraničář, Československý červený kříž, Odborové sdružení kovožpracujících, Jednota zaměstnanců československých drah v Chebu a další.¹¹³

Češi nejvíce propagovali svou kulturu pořádáním různých oslav a akcí. Cílem chebské menšiny bylo postavení Národního domu v Chebu.

Největším problémem spolkové činnosti byl nedostatek pracovníků, a proto mnozí členové působili v několika spolcích. Mezi českou menšinou byla jednota jen zdánlivá, ve skutečnosti ji dělily politické rozepře. Spolupráce se opravdu zlepšila po vzniku Okresního osvětového sboru v Chebu, který převzal funkci organizátora veškerého dění od Národní jednoty severočeské, která ji vykonávala do té doby a ne zcela úspěšně.

Po druhé světové válce byla činnost mnoha českých spolků obnovena a navázaly na svoji předválečnou tradici. Již se nejednalo o spolky českých menšin, které měly za úkol podporovat a sdružovat život české menšiny v oblasti s převahou německého obyvatelstva, ale o spolky, které se rozvíjeli v oblasti ryze české.

3. 1. Národní dům v Chebu

Plány na výstavbu českého střediska se objevovaly od vzniku českých spolků v Chebu, protože měly problém najít v městě útočiště. Hlavním propagátorem Národního domu byl místní odbor Národní jednoty severočeské. V říjnu 1922 byl založen fond pro výstavbu a byly vypsány sbírky, do nichž se nejaktivněji zapojili železničáři. Rychle se nashromáždilo 65 559 Kč.¹¹⁴ Pro nezájem českých firem zůstaly neuskutečněny úvahy o vytvoření akciové společnosti.

V roce 1923 získalo ústředí Národní jednoty severočeské parcelu v Nádražní ulici, kde později vyrostl obytný dům s kanceláří Občanské záložny. Snažili se o získání i sousedního domu, ale to se nepovedlo. Snahy o koupi vhodného pozemku pokračovaly nadále a vyplatily se. Pozemek sousedící se záložnou byl zakoupen v Gschierově ulici¹¹⁵ za 294 000 Kč¹¹⁶ na jméno pana Stránského z Prahy, o němž Němci nevěděli, že je členem Národní jednoty

¹¹³ ŠALÁTOVÁ, Markéta. Český spolkový život v Chebu (1918 – 1938). In *Sborník Chebského muzea 2002*. Cheb, 2003, s. 208. ISBN 80-85018-24-1. ISSN 1211-9210.

¹¹⁴ SOkA Cheb, fond č. 916 Česká obecná škola Cheb. Kronika 1919 – 1938.

¹¹⁵ Dnešní Hradební ulice.

¹¹⁶ ŠALÁTOVÁ, Markéta. Český spolkový život v Chebu (1918 – 1938). In *Sborník Chebského muzea 2002*. Cheb, 2003, s. 209. ISBN 80-85018-24-1. ISSN 1211-9210.

severočeské. Peníze pocházely z úspor Dámského odboru a ústředí Národní jednoty severočeské.¹¹⁷ Až v roce 1931 byl vytvořen projekt domu. V Národním domě mělo být sedm obchodů, divadelní a taneční sál, přednáškový sál, čítárna, dvě výborové místnosti, kavárna, restaurace, obchodní kanceláře, 20 – 30 hostinských pokojů. Předpokládalo se, že první etapa stavby vyjde na asi 200 000 Kč a celkový náklad se měl pohybovat okolo 3 000 000 Kč.¹¹⁸ Výstavba se neustále musela odkládat právě z důvodu nedostatku financí. Ke stavbě i přes velké snahy české menšiny nikdy nedošlo.¹¹⁹ Pozemek byl několikrát pronajímán a uvažovalo se i o jeho prodeji. Někteří čeští obyvatelé si od počátku uvědomovali, že stavba domu by mohla být náročná, a proto se ve 20. i 30. letech objevovaly úvahy o přestavbě restaurace Gambrinus nebo o pronajmutí hostince U zlaté koule, ale ani k jednomu plánu se nedostalo. Obě tyto restaurace ale byly českou menšinou hojně využívány a nahrazovaly tak chybějící Národní dům.

¹¹⁷ SOkA Cheb, fond č. 216 Národní jednoty severočeská Cheb, 1919 – 1938, kart. 1, inv. č. 1, zápisy z výborových a členských schůzí odboru, schůze 6. září 1927.

¹¹⁸ ŠALÁTOVÁ, Markéta. Český spolkový život v Chebu (1918 – 1938). In *Sborník Chebského muzea 2002*. Cheb, 2003, s. 208. ISBN 80-85018-24-1. ISSN 1211-9210.

¹¹⁹ SOkA Cheb, fond č. 216 Národní jednoty severočeská Cheb, 1919 – 1938, kart. 1, inv. č. 2, zápisy z výborových a členských schůzí odboru, 1931 – 1937, schůze 6. února 1937.

4. Nejvýznamnější české organizace a spolky

4. 1. Národní jednota severočeská

Národní jednoty byly zakládány v 80. letech 19. století jako protiváha německým nacionálním organizacím v pohraničí. V Chebu vznikl odbor až v srpnu 1919¹²⁰ na schůzi v hotelu Continental na Nádražní třídě na shromáždění, které se konalo v souvislosti s otevřením první české školy. Spolková místnost se nacházela v hotelu Continental, ale po nuceném odchodu z hotelu byly využívány jiné kavárny a restaurace.¹²¹ Od roku 1926 spolek sídlil v restauraci Gambrinus a první předsednickou funkci vykonával ing. Kulíř. Členové tohoto nejsilnějšího chebského českého spolku byli zejména živnostníci, úředníci, učitelé, státní zaměstnanci a vojáci. Jejich počet kolísal, a proto se neustále objevovaly výzvy ke vstupu do odboru a ve 30. letech byl tento problém spolu s otázkou malé návštěvnosti schůzí projednáván na každé valné hromadě. Ty se konaly jednou ročně většinou v únoru nebo v březnu.¹²² Důvodem menšího zájmu o české spolky bylo ve druhé polovině 20. let uklidnění česko–německých vztahů a také vnitřní rozpory v odboru.

Jednou z prvních starostí chebského odboru byla podpora vzniku českého školství. Odbor se věnoval českým školám, např. obstarával nadílky pro žáky, platil jim polévky aj. Pomáhal také při hledání zaměstnání a to hlavně nové příchozím a podporoval české řemeslníky a živnostníky. Pro veřejnost organizoval akce, hlavně přednášky a besedy, a spolupracoval s ostatními českými spolky při přípravě větších akcí. Byl také hlavním organizátorem stavby Národního domu a ve prospěch odboru a zejména stavby pořádal podpůrné akce Dámský odbor Národní jednoty severočeské v Praze.¹²³

Později se náplň činnosti odboru rozdělila mezi další vzniklé spolky. Postupně odbor přestal pořádat vlastní kulturní a osvětové akce. Osvětovou činnost vykonával Muzejní odbor, který se vedle snahy o vytvoření sbírek věnoval přednáškám o regionální historii. Důležitou roli plnilo české divadlo, které hrálo od vzniku odboru, ale velmi nepravidelně. Národní jednoty severočeská také vlastnila spolkovou knihovnu a nadále si uchovala dominující vliv na venkově, kde byla hlavním organizátorem českého života.

¹²⁰ V polovině července 1919 se na vojenském cvičišti v bývalém zajateckém táboře sešlo sedm Čechů, kteří začali připravovat vznik odboru. Byl založen dne 29. srpna 1919.

¹²¹ SOkA Cheb, fond č. 216 NJS Cheb, 1919 – 1938, kart. 2, inv. č. 8, Zpráva z valné hromady r. 1920.

¹²² SOkA Cheb, fond č. 216 NJS Cheb, 1919 – 1938, kart. 2, inv. č. 8, Zprávy ze schůzí odboru 1919 – 1937.

¹²³ ŠALÁTOVÁ, Markéta. Český spolkový život v Chebu (1918 – 1938). In *Sborník Chebského muzea 2002*. Cheb, 2003, s. 209. ISBN 80-85018-24-1. ISSN 1211-9210.

30. léta byla ve znamení hospodářské krize, které se Národní jednota severočeská snažila čelit snížením členských příspěvků, což ji však přivedlo k finančním problémům. Nárůst členstva po polovině 30. let byl následkem zhoršení národnostních poměrů a odbor začal bojovat proti sílícímu vlivu Sudetoněmecké strany.

Ani Národní jednota severočeská se nevyhnula vnitřním neshodám. Ty se projevovaly nezájmem členů o spolková shromáždění i hospodářskými potížemi a vyvrcholily v roce 1934 po odstoupení předsedy ing. Janouška.¹²⁴ Jednotu odboru obnovil až předseda ing. Hraba.

Odbor vlastnil biografickou licenci, kterou využívaly i ostatní české spolky.¹²⁵ Do vybudování vlastního kina byla uzavřena dohoda s majiteli německých kin,¹²⁶ ale licence byla málo využívána. 23. prosince 1936 se konala zahajovací slavnost kina Capitol¹²⁷ s koncertem, proslovem a americkým filmem.

Německou obdobou Národní jednoty severočeské byla od roku 1925 německá Chebská obec, Egerländer Gmoi. Jejím cílem bylo udržovat egerlandské tradice, zvyky, krajové nářečí, hudbu, kroje a obyčeje starého Chebska a Loketska. Významnými událostmi byly velké slavnosti a jednou z největších byla tradiční egerlandská svatba, která proběhla v roce 1931 v Sokolově a třídní slavnosti Egerländer Heimatfest v červnu 1933.¹²⁸

4. 2. Tělovýchovná jednota Sokol

V roce 1862 Miroslav Tyrš a Jindřich Fügner založili v únoru 1862 nejstarší českou tělovýchovnou organizaci Sokol.¹²⁹ Za první světové války byla Česká obec sokolská rozpuštěná, ale i přes tuto skutečnost při říjnovém převratu sehrála významnou roli. Její náčelník Josef Scheiner se společně s dalšími lidmi staral o vojenskou stránku převratu a krátkou dobu působil dokonce jako velitel branné moci.¹³⁰ Po vzniku Československa se již jednalo o mohutnou organizaci, která se přejmenovala z České obce sokolské na Československou obec sokolskou. Organizace Sokola vycházela z mnohaletých zkušeností. Základní jednotkou vnitřního uspořádání byla místní jednota, rozčleněná na muže, ženy, dorostence, dorostenky, žáky a žákyně. Jednoty společně tvořily župy, které dohromady musely mít alespoň 5 000 členů. V čele každé župy, stejně jako v ústředním vedení, stálo

¹²⁴ Ten byl ve funkci předsedy 10 let.

¹²⁵ V roce 1933 zde Sokol promítal film.

¹²⁶ V roce 1929.

¹²⁷ Dnes kino Svět.

¹²⁸ PROKOP, Vladimír. *Sokolov – Z dějin města a jeho škol*. Sokolov, 1994, s. 47.

¹²⁹ SOMR, Miroslav. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha, 1987, s. 173.

¹³⁰ KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny země Koruny české: sv. XIII. 1918-1929*. Praha, 2000, s. 265. ISBN 80-7185-328-3.

předsednictvo. Hlavní náplň činnosti jednot tvořilo pěstování tělesné zdatnosti a výkonnosti, do které se počítala také branná až vojenská stránka. Tělovýchovná cvičení se konala dvakrát až třikrát týdně a kromě nich probíhala také slavnostní veřejná cvičení okrsková, župní a všesokolské slety. Na Moravě se mnohem více než Sokol rozvíjel katolicky orientovaný Orel.¹³¹ Na mnoha místech byla založena sokolská knihovna. Sokolské jednoty z vnitrozemí pomáhaly české menšině např. tím, že jejich členové brali děti z českých menšin v pohraničí k sobě na letní prázdniny.

Ustavující valná hromada chebské jednoty se konala 9. září 1920, ale již předtím se několik Čechů scházelo v tělocvičně v kasárnách. V březnu 1921 byli zvoleni první funkcionáři, starostou se stal Michael Kozák. Ten se funkce již za dva roky vzdal a nahradil ho ing. Jaroslav Zbuzek, který na místě setrval až do roku 1938.¹³²

Počet členů stejně jako u jiných spolků kolísal a až v druhé polovině 20. let se zvyšoval. Zpočátku převládali vojáci a důstojníci chebské posádky, potom vstoupilo mnoho železničářů a ve druhé polovině 20. let začali převažovat státní zaměstnanci. Z řad žen a mládeže byl podíl členů velmi nízký. Obvykle se cvičilo třikrát týdně a to nejprve v kasárnách a od roku 1925 v budově české školy. Koncem 20. let se uskutečnila veřejná vystoupení v Chebu, Plzni a Karlových Varech. Každý rok se konaly valné hromady v hostincích Gambrinus a U zlaté koule. Činnost se zaměřovala zejména na přípravy sletů, ale také na zábavy a přednášky. 15. září 1930 Sokol otevřel své letní cvičiště u nádraží a o několik let později bylo zřízeno i kluziště.¹³³

Počet členů během let se měnil: r. 1920 – 100 členů, r. 1921 – 50, r. 1929 – 206, r. 1932 – 221 a v r. 1937 – 303.¹³⁴

Němci v republice měli především svazy turnerů.¹³⁵ Turnerské hnutí mělo nacionální i politický podtext a v německých státech a oblastech se šířilo od 20. let 19. století. V roce 1919 vznikl v Československu nacionalistický Deutscher Turnverband, který měl na počátku 30. let již 160 000 členů. Svoje turnerské svazy měli také němečtí katolíci, sociální demokraté a studenti.¹³⁶

¹³¹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938): Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918- 1929)*. Praha, 2003, s. 533. ISBN 80-7277-195-7.

¹³² SOKA Cheb, fond č. 916, Česká obecná škola Cheb, Kronika č. 54, 1919 – 1938.

¹³³ ŠALÁTOVÁ, Markéta. Český spolkový život v Chebu (1918 – 1938). In *Sborník Chebského muzea 2002*. Cheb, 2003, s. 210. ISBN 80-85018-24-1. ISSN 1211-9210.

¹³⁴ ŠALÁTOVÁ, Markéta. Český spolkový život v Chebu (1918 – 1938). In *Sborník Chebského muzea 2002*. Cheb, 2003, s. 214. ISBN 80-85018-24-1. ISSN 1211-9210.

¹³⁵ KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny země Koruny české: sv. XIII. 1918-1929*. Praha, 2000, s. 269. ISBN 80-7185-328-3.

¹³⁶ Tamtéž.

4. 3. Český svaz kopané

Vznikl v roce 1923 a předsedou byl zvolen Vojtěch Vaňka. Družstvo tvořili vojáci 33. pěšího pluku a 5. pluku, což znamenalo časté změny vzhledem k odchodům vojáků. Realizovala se myšlenka fotbalové soutěže civilistů a ve velmi rychlém čase vznikly družstva celní, poštovní, železniční, policejní, finanční a soudní. Patronem soutěže byl poštovní ředitel Ludvík Hluchý, který do soutěže daroval stříbrný pohár. Podobně se svaz snažil v roce 1934 o uskutečnění fotbalového turnaje místních a okolních klubů, ale žádost byla zamítnuta a městská rada odmítla přijmout záštitu nad akcí s odůvodněním, že není jednota mezi českými a německými kluby.¹³⁷

V roce 1936 bylo ve svazu druženo 200 členů a 30 hráčů.¹³⁸ Svaz plánoval výstavbu vlastního hřiště, protože na zatím využívaných německých hřištích rostly problémy s Němci. V létě roku 1937 si Češi již mohli zahrát na novém hřišti Hilaria.

4. 4. Dělnická tělovýchovná jednota

Jednota, jež si za cíl vedle tělovýchovy a osvětové činnosti kladla také pořádání společenských zábav, působila v Chebu od 4. srpna 1930 a sídlila v domě německé sociální demokracie, s níž udržovala dobré vztahy. Při pořádání zábav spolupracovala s Uníí železničních zaměstnanců, ale i s německým dělnickým tělovýchovným a sportovním spolkem Vorwärts. Spolupráce s tímto spolkem začala někdy na počátku 30. let a nejintenzivněji byla v letech 1935. O velkých veřejných vystoupeních s cvičením nejsou dochovány žádné zprávy, ale jen o tanečních zábavách a žákovských besídkách.¹³⁹

Od roku 1932 působil ve funkci starosty Jindřich Skála, po něm Václav Junek a později Jan Gemrich a František Sedláček. V roce 1934 se jednota ocitla v krizi, když ji část vedení dobrovolně rozpustila bez upozornění členům a plzeňskému vedení. Někteří s rozpuštěným nesouhlasili, a proto byla pouze na čas zastavena tělovýchovná činnost.¹⁴⁰

¹³⁷ ŠALÁTOVÁ, Markéta. Český spolkový život v Chebu (1918 – 1938). In *Sborník Chebského muzea 2002*. Cheb, 2003, s. 211. ISBN 80-85018-24-1. ISSN 1211-9210.

¹³⁸ ŠALÁTOVÁ, Markéta. Český spolkový život v Chebu (1918 – 1938). In *Sborník Chebského muzea 2002*. Cheb, 2003, s. 212. ISBN 80-85018-24-1. ISSN 1211-9210.

¹³⁹ ŠALÁTOVÁ, Markéta. Český spolkový život v Chebu (1918 – 1938). In *Sborník Chebského muzea 2002*. Cheb, 2003, s. 211. ISBN 80-85018-24-1. ISSN 1211-9210.

¹⁴⁰ Tamtéž.

4. 5. Český okresní osvětový sbor

Založen byl v červnu 1923 na schůzi v české škole a již v srpnu činil počet jeho členů 216.¹⁴¹ Sbor se podílel na většině akcí české menšiny na Chebsku a spolupracoval s ostatními spolky a s českými menšinovými školami. Pořádal přednášky, kurzy, oslavy, divadlo, koncerty a kinematografická představení.

4. 6. Dramatický spolek Budil

Spolek byl ustaven na schůzi 7. května 1925 a předsedal mu odborný učitel Josef Hořejší.¹⁴² Za cíl si stanovil pěstovat dramatické umění a československou literaturu a budit zájem o divadlo. Pořádal divadelní představení, přednášky a večírky. Pro divadelní činnost NJS zakoupila spolku kulisy.¹⁴³

4. 7. Pěvecký spolek Hraničář

Jeho předchůdcem byl pěvecký spolek Kráva, který byl založen v roce 1923. Kroužek sdružoval na konci 20. let asi 35 osob a byl pod vedením Jana Skály. Zkoušky probíhaly v hostinci u Klárnerů a velký první společenský večer spolku se konal 9. listopadu 1930. Vrcholná léta spolek prožíval v letech 1933 – 1938, kdy koncertoval v Městském divadel a pořádal zájezdy.¹⁴⁴

¹⁴¹ SOkA Cheb, fond č. 916, Česká obecná škola Cheb, Kronika č. 54, 1919 – 1938.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ ŠALÁTOVÁ, Markéta. Český spolkový život v Chebu (1918 – 1938). In *Sborník Chebského muzea 2002*. Cheb, 2003, s. 212. ISBN 80-85018-24-1. ISSN 1211-9210.

¹⁴⁴ ŠALÁTOVÁ, Markéta. Český spolkový život v Chebu (1918 – 1938). In *Sborník Chebského muzea 2002*. Cheb, 2003, s. 213. ISBN 80-85018-24-1. ISSN 1211-9210.

5. Vývoj školství

5. 1. Dějiny školství v Sokolově do roku 1918

První zmínku o místní škole nalezneme v městské knize „Das Stadtbuch von Falkenau 1483 – 1528“, kde je uváděn učitel Peter Odelhayder.¹⁴⁵ Škola ale zřejmě vznikla podstatně dříve, vzhledem ke starobylosti původního kostela sv. Jakuba Většího.¹⁴⁶ Nejstarší školní stavení stálo v sousedství kostela a dnes již neexistující fary.¹⁴⁷ Dohled nad školou příslušel farářovi, který také učitele ustanovoval a odvolával. Církevní vliv byl ve škole určující až do tereziánské reformy školství v sedmdesátých letech 18. století. Jistý zájem o školu projevovalo čas od času i město a šlechtická vrchnost. Tuto skutečnost potvrzuje závěť majitele sokolovského panství hraběte Volfa Šlika.¹⁴⁸ Zemřel roku 1556 a jeho manželka předala představeným města určitou peněžní částku s podmínkou, že peníze budou využity právě ve prospěch školy.

Školní vyučování v 16. století probíhalo podle školního řádu z roku 1584. Vyučování se dělilo do šesti denních hodin. První ranní hodinou byl výklad deseti přikázáních božích, pak následovaly hodiny čtení a psaní. Odpolední vyučování začínalo modlitbou. První odpolední hodinou byl zpěv, druhou hodinu žáci četli a ve třetí se učili latinská slovíčka a úsloví. Učitel žil velmi chudě, jeho příjmy byly velmi nízké.

První, málo úspěšný pokus o zřízení české školy v tehdy zcela německém Sokolově¹⁴⁹ spadá do napjatého předbělohorského období. Podnětem ke zřízení české školy byl zákon na ochranu českého jazyka, který přijali čeští stavové na generálním sněmu v Praze v roce 1615.¹⁵⁰ Bližší údaje o existenci této první české školy v Sokolově však chybí.

Po bitvě na Bílé hoře vystřídali luteránskou šlikovskou vrchnost katoličtí Nosticové.¹⁵¹ Ti věnovali velkou pozornost řádnému vedení školní mládeže. Učitelé mají děti pilně učit čtení, psaní a počítání. V případě, že oba učitelé budou současně zaměstnáni v kostele, musí si zajistit zástupce, který bude řádně na žáky dohlížet. Byla stanovena i výše školného. Kdo se

¹⁴⁵ PROKOP, Vladimír. *Sokolov – Z dějin města a jeho škol*. Sokolov, 1994, s. 91.

¹⁴⁶ Děkan Siegfried je v pramenech zmiňován již v roce 1290.

¹⁴⁷ PROKOP, Vladimír. *Kapitoly z historie Sokolova*. Sokolov, 1979, s. 7.

¹⁴⁸ V době prvního protihabsburského povstání v roce 1547 zůstal Volf Šlik takticky v ústraní. Jeho opatnická politika se mu vyplatila. Za svoji věrnost Habsburkům dosáhl v roce 1553 dědičné držby Sokolova i nemalého panství.

¹⁴⁹ Původní název města Sokolov je Falknov nad Ohří. Ke přejmenování došlo 31. března 1948.

¹⁵⁰ Podle tohoto zákona měl každý cizozemec přijatý za obyvatele Království českého a měšťana českých měst dát své děti učit češtině. Jenom děti, které se naučily česky, směly dědit otcovské statky.

¹⁵¹ Celé panství se dostalo v roce 1622 za výrazně podhodnocenou cenu do držení katolického a Habsburkům oddaného rodu Nosticů.

učil čtení nebo slabikování, platil jeden krejcar a jeden a půl krejcaru platili pokročilejší žáci, kteří se již učili psát a počítat.¹⁵²

Až do sedmdesátých let 18. století záleželo školní vzdělání dětí na vůli a možnostech rodičů. Nová doba školství nastala za reformy Marie Terezie. Již na konci 60. let 18. století byly podány Marii Terezii určité návrhy týkající se podpory obecného školství. Roku 1770 byla zřízena školská komise, která se měla postarat o nápravu škol a stanovit vyučovací řád pro všechny dědičné země. Dekretem z 28. září 1770 prohlásila Marie Terezie obecnou školu za instituci státní a roku 1774 byla novým školním řádem vyhlášena školní povinnost pro děti ve věku od šesti do dvanácti let. Hlavními reformátory školství byli Jan Ignác Felbiger a Gerhard von Swieten.¹⁵³

Počet žáků sokolovské farní školy začal rychle narůstat. V roce 1789 se chátrající školní stavení dočkalo dlouho odkládané opravy. Finanční prostředky věnoval patron školy hrabě Nostic a městská obec. Ve 30. letech 19. století se škola však stala kapacitně nevyhovující. Po mnoha jednáních bylo rozhodnuto školu přestavět a patřičně ji rozšířit. Budova neměla řádné základy, proto bylo rozhodnuto o jejím stržení a stavbě nové školy. Po dobu výstavby se dvě třídy učily v kapucínském klášteře a jedna v měšťanském domě.¹⁵⁴ Den otevření nové školy, 8. listopad 1841, byl velkou událostí pro město i okolí.

Další změnu přinesl školský zákon z roku 1869, kterým byla uzákoněna pro chlapce i dívky povinná osmiletá školní docházka, zákon je známý jako Hasnerův.¹⁵⁵ Tímto zákonem se výrazně omezil vliv církve na světský život a na školskou výuku. Všechny katolické školy byly přeměněny na veřejné¹⁵⁶ Sokolovská farní škola byla změněna ve školu obecnou. Z její minulosti víme však jen velmi málo.

Vedle povinných obecných škol byly zřizovány školy měšťanské, které navazovaly na čtvrtý ročník obecných škol. V Sokolově se začalo jednat o zřízení okresní měšťanské školy již v roce 1870. Město převedlo jeden ze svých domů do vlastnictví okresní školní rady a na tomto místě byla postavena nová budova měšťanské školy. Její první dvě třídy byly otevřeny 1. října 1873 a prvním ředitelem byl jmenován Josef Keller.¹⁵⁷ Stará škola u kostela sloužila potřebám obecné školy.

Po roce 1870 docházelo k velkému růstu města Sokolov a přibývalo i školou povinných dětí, ale všechny školní prostory byly brzy přeplněny. Tento špatný stav bylo nutné

¹⁵² PROKOP, Vladimír. *Sokolov – Z dějin města a jeho škol*. Sokolov, 1994, s. 94.

¹⁵³ SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*, Praha, 1987, s. 152 – 154.

¹⁵⁴ PROKOP, Vladimír. *Kapitoly z historie Sokolova*. Sokolov, 1979, s. 12.

¹⁵⁵ SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*, Praha, 1987, s. 165.

¹⁵⁶ Platilo pro obecné i měšťanské školy.

¹⁵⁷ PROKOP, Vladimír. *Kapitoly z historie Sokolova*. Sokolov, 1979, s. 12.

vyřešit a proto bylo rozhodnuto o stavbě nové reprezentativní školní budově, v níž by byl dostatek učeben, jak pro obecnou a měšťanskou školu, tak i pro školu mateřskou. Stavba tzv. centrální školy byla zahájena v roce 1893 a již v dalším roce v ní bylo zahájeno vyučování. Již dva roky po otevření školy začaly v jejích prostorách působit také třídy pokračovací školy. Tato škola zajišťovala především teoretickou část přípravy budoucích řemeslníků, živnostníků a dělníků.¹⁵⁸

V roce 1913 se objevila určitá možnost zřídit v průmyslovém Sokolově vlastní střední školu, ale vedení města tehdy neuspělo a gymnázium bylo nakonec otevřeno v nedalekých Kraslicích.

Po vzniku Československé republiky začaly být ve větším počtu zakládány školy i pro českou menšinu. Během roku 1919 byly otevřeny menšinové školy v Bukovanech, Svatavě, Oloví a Novém Sedle. Avšak v Sokolově se jí podařilo zprovoznit až v roce 1922.¹⁵⁹

5. 2. Rozvoj školství v Československu po roce 1918

Německé a české školy mohly vzniknout tehdy, pokud existovaly podmínky pro jejich zřízení a provoz. Ustanovení zákona však naráželo na odpor německé většiny v národnostně smíšených oblastech, která se bránila vzniku českých škol. Problémy nastaly zejména v obcích, ve kterých už existovala německá škola. Německé obecní správa proto všemožně bojkotovala snahy o vznik českých škol. O jejich zakládání žádali rodiče orgány politické správy, které byly rovněž většinou německé. Žádost musela obsahovat seznam dětí, které budou školu navštěvovat, a jejich národnost. Podáním žádosti bylo zahájeno komisionální řízení, které se protahovalo mnohdy celá léta. Během šetření byl na české obyvatelstvo vyvíjen nátlak, aby od žádosti ustoupili. V mnohých případech se jim skutečně podařilo Čechy zastrašit a snahy o vznik české menšinové školy tak nebyly pro nedostatek žáků naplněny. Obdobné problémy se zakládáním národních škol však měli také Němci v oblastech se silnou českou většinou a českou místní samosprávou.¹⁶⁰

Vznik Československé republiky v roce 1918 přinesl řadu změn z hlediska českého školství. V listopadu 1918 vzniklo Ministerstvo školství a při něm byl zřízen ústav Jana Amose Komenského, který měl připravit novou úpravu školství. To se nepovedlo a ústav brzy zanikl. V dubnu následujícího roku byl přijat zákon č. 189/1919 Sb. z. a n. o menšinových

¹⁵⁸ BERAN, Pavel a kol. *Sokolovsko... nejen vzpomínky*. Sokolov, 1999, s. 25. ISBN 80-238-5167-5.

¹⁵⁹ SOkA Sokolov. *Česká obecná škola Sokolov, Kronika 1922 – 1925*.

¹⁶⁰ KURAL, Václav. RADVANSKÝ, Zdeněk a kol. „*Sudety*“ *pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem, 2002, s. 378. ISBN 80-86067-66-1.

školách, který řešil problém českých školy v národnostně smíšených pohraničním oblastech. Stát podporoval české menšinové školy, které zajišťovaly výuku pro děti z českých rodin.¹⁶¹

K významným legislativním aktům patřil zákon z 23. května 1919 o platové paritě učitelů se státními zaměstnanci a zákon o obsazování učitelských míst z 29. dubna 1920. Na základě tohoto zákona se v dislokačních otázkách stala rozhodujícím kritériem kvalifikace a délka učitelské praxe.¹⁶²

Menšinové školství jednotně upravil zákon č. 189 ze 3. dubna 1919, tzv. Metelkův zákon,¹⁶³ doplněný zákonem č. 295 z 9. dubna 1920, který umožňoval zřízení veřejných obecných škol v každé obci, ve které bylo podle tříletého průměru nejméně 40 dětí školního věku s povinnou školní docházkou stejného mateřského jazyka.¹⁶⁴ Při počtu 400 žáků včetně dětí z obcí vzdálenějších nad 4 km mohla vzniknout měšťanská škola.¹⁶⁵ Tímto zákonem byly tedy stanoveny podmínky pro zřizování českých, ale i jiných menšinových škol.¹⁶⁶ Šlo zvláště o počty dětí nutných pro založení školy, ale uváděla se i výjimka, díky které mohla být zřízena škola i pro menší počet dětí. Zřizování a organizace byly svěřeny zemské školské radě a náklady na školství se hradily ze zemských finančních prostředků. Tato právní úprava se změnila zákonem č. 292 z 9. dubna 1920, kterým menšinové školství připadlo pod řízení ministerstva školství a národní osvěty, a náklady do škol hradilo ministerstvo ze státních prostředků. Menšinové školy nepodléhaly místním ani okresním školním radám. Přímý dohled nad školami měly inspektoráty a jako pomocné správní orgány byly pro menšinové školy zřizovány místní školní výbory.¹⁶⁷ Tento zákon také umožňoval zřizování mateřských škol, které byly začleňovány pod správu obecných a měšťanských škol jako jejich součást.

Ve školství nastalo několik zásadních změn. V ústavě schválené roku 1920¹⁶⁸ se řeší problém menšin a to v několika rovinách.¹⁶⁹ Problém Němci a Češi, Slováci a Češi¹⁷⁰ a Slováci a Maďaři. Jazyková otázka byla velmi důležitá a vláda se to předpisy snažila řešit. V hlavě šest se zabývá ochranou menšin národních, náboženských a rasových. Všichni jsou si

¹⁶¹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938): Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha, 2000, s. 189. ISBN 80-7277-195-7.

¹⁶² SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha, 1987, s. 219.

¹⁶³ SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha, 1987, s. 220.

¹⁶⁴ KURAL, Václav. RADVANSKÝ, Zdeněk a kol. „*Sudety*“ pod hákovým křížem. Ústí nad Labem, 2002, s. 379. ISBN 80-86067-66-1.

¹⁶⁵ SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha, 1987, s. 220.

¹⁶⁶ Zákon ze dne 3. dubna 1919 o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích. Sbírký zákonů a nařízení č. 189/1919.

¹⁶⁷ Zákon č. 292 ze dne 9. dubna 1920.

¹⁶⁸ Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky. Sbírký zákonů a nařízení č. 122/1920.

¹⁶⁹ Německá menšina – 3 000 000, maďarská menšina – 700 000.

¹⁷⁰ Evangelíci na Slovácích požadovali jazyk český.

před zákonem rovni a mají stejná občanská a politická práva bez toho jaké jsou rasy a jazyka. Občané mohou používat jakéhokoliv jazyka v soukromých stycích. Pokud byl ve městech značný počet státních československých občanů náležících k menšině náboženské, národní a jazykové, měly být určité finanční částky vynaloženy z veřejných fondů na výchovu. Podle paragrafu 131 bylo dětem československých občanů, které mluvily jiným jazykem než československým a kterých byl ve městě značný zlomek, zaručeno, že se jim dostane vyučování v jejich vlastní řeči.¹⁷¹ Součástí ústavy byl také jazykový zákon č. 122 Sb. z. a n., který označil za oficiální jazyk československý. Tento zákon pak byl ještě doplněn jazykových nařízením z února 1926.¹⁷² Tam kde alespoň 20% obyvatel soudního okresu patřilo k menšině, mohl být ve styku s úřady používán jazyk menšin.

V červenci 1922 byl schválen Malý školský zákon č. 226,¹⁷³ který provedl změnu pouze na školách obecných a měšťanských. Stanovil povinné předměty¹⁷⁴ a definoval, které mohou být nepovinné. Jazyk československý, není-li již vyučovacím jazykem té školy, dále pak psaní na stroji a jiné jazyky. Určoval počet tříd při škole, který ovlivňoval počet dětí v jedné třídě.¹⁷⁵ Školy obecné mohou být smíšené, chlapecké nebo dívčí. Učitelé a učitelky mohou vyučit chlapce i dívky na všech stupních obecných škol. Za povinné se považovala docházka do školy a to od počátku školního roku, kdy dítě dovršilo 6 let, a byla stanovena povinná osmiletá školní docházka. Při školách obecných měly být zřízeny pokračovací školy nebo kurzy pro mládež.

Učitelé se vzdělávali jednak na čtyřletých učitelských ústavech anebo na státních pedagogických akademiích.¹⁷⁶ Pak také existovaly soukromé dvouleté pedagogické akademie v Praze a v Brně. Po tomto studiu bylo možno konat zkoušku učitelské dospělosti.¹⁷⁷ Učitelé, kteří chtěli působit na středních školách, museli mít vzdělání vysokoškolské.

V dalších letech byla menšinovému školství věnována značná pozornost a dbalo se na rozvoj na všech stupních vzdělávání. I když se zřizováním českých škol v Sudetách byly problémy, především s negativním postojem německých občanů a malá šance na sehnání vyhovujícího prostoru pro vyučování. Tento rozvoj ale neprobíhal na úkor německého

¹⁷¹ Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky. Sbírky zákonů a nařízení č. 122/1920.

¹⁷² Jazykové nařízení vydané 3. února 1926. Sbírky zákonů a nařízení č. 17/1926.

¹⁷³ SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*, Praha, 1987, s. 220.

¹⁷⁴ Mezi povinné předměty obecní školy byla zařazena obecná nauka a výchova, ruční práce, povinný tělocvik pro dívky a nauka o domácím hospodářství. SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*, Praha, 1987, s. 220.

¹⁷⁵ V letech 1922 – 1927 bylo zaznamenáno nejvíce 80 dětí v jedné třídě.

¹⁷⁶ Nacházely se v Praze, Brně a Bratislavě.

¹⁷⁷ MORKEŠ, František. *Postavení učitele v předmnichovském Československu*. Praha, 1994, s. 5.

školství. Např. v roce 1921/1922 existovalo v Československu 53,3% českých gymnázií a německých 46,6 a přitom v zemi žilo 23,36% německého obyvatelstva. Německých gymnázií bylo výrazně více, než odpovídalo poměru obou národů.¹⁷⁸

V letech 1918 – 1938 existovaly v národnostně smíšených oblastech mateřské, obecné, měšťanské, střední školy pro obě národnostní skupiny. Státní školy zakládal a udržoval zcela nebo zčásti stát, země nebo místní obec. Na jejich činnost dohlíželi okresní inspektoři a školní rady (místní, okresní, zemská). Menšinové národní školy byly podřízeny přímo ministerstvu školství a národní osvěty a na jejich chod dohlíželi inspektoři menšinových škol a místní školní výbory.¹⁷⁹

¹⁷⁸ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938): Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha, 2000, s. 189. ISBN 80-7277-195-7.

¹⁷⁹ KURAL, Václav. RADVANSKÝ, Zdeněk a kol. „*Sudety*“ *pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem, 2002, s. 380. ISBN 80-86067-66-1.

6. České menšinové školství na Sokolovsku

První menšinové školy byly po vydání zákona o menšinovém školství otevřeny v obcích s nejsilnějším podílem českého obyvatelstva a diferencovaly se podle počtu přihlášeného žactva ve svém rozsahu a organizační struktuře. V roce 1919 vznikly školy v Lískové 11. 9., Citicích 13. 9., Bukovanech 15. 9., Habartově 25. 9., Svatavě 27. 10. a 15. prosince v Novém Sedle. V Lískové, Bukovanech a Habartově se jednalo jednotřídní školy. V Citicích a Svatavě šlo o školy dvoutrídni a v Novém Sedle o trojtřídní.¹⁸⁰ Na území sokolovského okresu přibývaly postupně další školy: v Horách u Oloví 1920,¹⁸¹ Kynšperku nad Ohří 1922, Sokolově 1922, Dasnicích 1926, Královském Poříčí 1929 a Chlumu Svaté Maří 1929. V loketském okrese to byla Lipnice 1919, Chodov 1924, Loket nad Ohří 1925, Horní Slavkov 1928 a Vintřov 1929. Pro výrazně menší českou národnostní menšinu v kraslickém okrese vznikla 6. února 1927 v Kraslicích na dlouho jediná česká škola v okolí.¹⁸²

Počátkem roku 1919 byl v Sokolově zřízen Národní výbor, v němž byly zastoupeny menšiny okresu. Tajemník zemské školní rady J. Dvořák provedl úřední soupis a bylo požádáno o zřízení škol v obcích Svatava, Citice, Bukovany, Lísková, Habartov a Oloví.¹⁸³

S postupným rozvojem menšinových škol se podstatně zmenšovaly i školní obvody jednotlivých škol a vytvářely se lepší podmínky pro školní docházku ze vzdálenějších území. Ve 30. letech, kdy stav české menšiny stagnoval, vznikaly školy už jen ojediněle: Staré Sedlo 1935, Lomnice 1936 a Jindřichovice 1937.¹⁸⁴

České menšinové školy byly až do dubna 1925 spravovány inspektorátem menšinových škol v Mostě. Zvyšování počtu škol si však vyžádalo zřízení menších správních obvodů a 1. května 1925 byl zřízen inspektorát českých menšinových škol v Karlových Varech a do jeho působnosti nově spadaly i školy na Sokolovsku. Dalším členěním této správy byl ještě 1. ledna 1929 vytvořen inspektorát českých menšinových škol v Chebu, pod který pak připadly školy v okresech Sokolov a Kraslice. Školy v okrese Loket nad Ohří nadále zůstaly spravovány inspektorátem v Karlových Varech. Později roku 1936 byl k němu znovu přičleněn okres Sokolov.

¹⁸⁰ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Citice, Kronika 1919 – 1938,

¹⁸¹ Škola později přemístěna přímo do Oloví.

¹⁸² SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Kraslice.

¹⁸³ NĚMEC, Václav. *Boje o českou školu v severozápadním pohraničí*. Sokolov, 1989, s. 10.

¹⁸⁴ NĚMEC, Václav. *Boje o českou školu v severozápadním pohraničí*. Sokolov, 1989, s. 25.

Budování škol ovlivňoval počet dětí hlásících se, ale hlavně i možnost prostorového a personálního zajištění. Většina zařízení se ze začátku působení setkala s nedostatečným vybavením, které bylo řešeno až později výstavbou nových budov nebo rekonstrukcemi objektů. Zajištění vhodných prostor bylo jednou z nejdůležitějších podmínek. Místnost se většinou našla v budovách určených jinému účelu a jejich velikost bývala nedostačující. Výstavby nových budov se na základě požadavků ministerstva školství a národní osvěty ujala Ústřední matice školská. Díky ní byly postaveny nové školní budovy v Citicích 1923, Sokolově 1926, Svatavě 1926, Habartově 1928, Lokti 1932 a v Novém Sedle 1933.¹⁸⁵

Ve většině škol vznikly jednotřídky, které se postupně se vzrůstajícím počtem žáků rozšiřovaly o další třídy. Školy zahajovaly činnost jako obecné a prvotní úlohou se stalo poskytování základního českého vzdělání od samých počátků. Teprve když první generace dětí těchto obecných škol získala příslušné vzdělání, přikročilo se k budování měšťanských škol. Školy pak byly rozšířeny na obecné a měšťanské. Tak se stalo v Sokolově a Novém Sedle. Na konci 20. let byly při některých školách zřízeny české státní mateřské školy a vznikly v Lokti 1928, Dasnicích 1928, Bukovanech 1929, Habartově 1929, Královském Poříčí 1929, Kynšperku nad Ohří 1929 a v Oloví 1931.

V Kynšperku nad Ohří se při prvním zápise 1. září 1922 dostavilo 26 dětí a jako ostatní české školy měla i škola v Kynšperku problémy s umístěním školy: „*Šlo nyní o to, aby se našla vhodná místnost pro školu. Majitelé domů, Němci, všemožně se vymlouvali, aby se umístění znemožnilo. V té době nabídl p. farář Jindřich Seitz, uvědomělý Čech, místnost na faře. Komise však zabrala v prvním poschodí největší a nejkrásnější místnost, proti čemuž se jmenovaný farář ohradil. Umístěním školy v prvním poschodí a chůzí po dřevěných schodech byl by nastal v celé faře hluk, který by nebyl přispěl klidnému soužití mezi farním úřadem a správou školy. Zřízení školy bylo povoleno, učitel ustanoven a místnost nikde. Druhá komise pak zabrala tři místnosti v přízemí fary: ze dvou byla zřízena třída a třetí pokoj sloužil za kabinet. Druhé zabránění bylo účelnější, neboť byla škola od farního úřadu zcela oddělena.*“¹⁸⁶ Škola tedy fungovala v prostorách místní fary a vyučování začalo až 12. září. Do školy docházely děti z Libavského Údolí, Pochlovic, Liboce, Kaceřova a Chlumu svaté Máří. V příložené tabulce je zaznamenán vývoj počtu dětí v letech 1922 - 1933. Ve školním roce 1924/1925 došlo k velkému navýšení žáků, a proto musela být zřízena další třída, která byla

¹⁸⁵SOKA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938, Kronika české obecné školy Citice, Kronika 1919 – 1938, Kronika české školy obecné Loket, Kronika 1925 – 1938.

¹⁸⁶SOKA Sokolov, Výspa. Časopis české mládeže zněmčeného Podkrušnohoří a západu země české, ročník 2, číslo 3, s. 69.

umístěna do soukromého domu č. 84 a s vyučováním se začalo až 14. února. Do té doby probíhalo polodenní vyučování.

Tabulka č. 1. Vývoj počtu dětí ve škole v Kynšperku nad Ohří v letech 1922 – 1933.¹⁸⁷

Školní rok	Počet
1922 – 1923	36
1923 – 1924	36
1924 – 1925	70
1925 – 1926	66
1926 – 1927	61
1927 – 1928	61
1928 – 1929	61
1929 - 1930	61
1930 – 1931	48
1931 - 1932	47
1932 - 1933	48

Ačkoliv školní rok 1938/1939 zahájily všechny školy, žádná z nich se konce prvního měsíce nedočkala. Mezinárodní a vnitřní situace směřující k odtržení československého pohraničí začala od poloviny září vrcholit. Sokolovsko, tři politické okresy – Sokolov, Kraslice, Locket, se stalo ve dnech 12. a 13. 9. jedním z nejdramatičtějších míst vypjatých akcí Němců proti českému obyvatelstvu a československé státní správě. Tyto události přiměly československé orgány, aby i ve všech třech okresech vyhlásily stanné právo. Od této chvíle se začalo české obyvatelstvo stěhovat do vnitrozemí a v napjaté situaci všechny menšinové školy přerušily činnost, kterou do definitivního rozhodnutí o osudu pohraničního území 29. 9. již neobnovily.¹⁸⁸

Po zabrání československého pohraničí v první polovině října a jeho připojení k nacistickému Německu byla z jeho větší části, kam patřilo i sokolovsko, vytvořena sudetská župa, ve které zůstaly zachovány jen dosavadní německé školy. Ty ve své činnosti postupně přecházely na jednotný systém německého školství.

¹⁸⁷ SOkA Sokolov, Výspa. Časopis české mládeže zněmčeného Podkrušnohoří a západu země české, ročník 3, číslo 5, s. 69.

¹⁸⁸ SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938, Kronika české obecné školy Citice, Kronika 1919 – 1938, Kronika české školy obecné Locket, Kronika 1925 – 1938, Kronika české obecné školy Kraslice, Kronika 1926 – 1938. Kronika české obecné školy Bukovany, Kronika 1919 – 1938.

6. 1. Situace ve Svatavě

V roce 1905 byl ve Svatavě založen spolek Jarost a v Citicích odbor Národní jednoty severočeské. Již v tomto roce vznikaly snahy o vznik české obecné školy a do obce přijel ředitel Národní jednoty severočeské z Mostu J. Bílek, aby se pokusil vyřešit poměry založení školy. K dohodě ale s Němci nedošlo. Roku 1907 odbor zakoupil dům č. 63, ve kterém byla zřízena veřejná čítárna. Na tomto místě se soustřeďoval veškerý český život ze Svatavy, ale i okolních českých menšin.¹⁸⁹ V tomto roce vycházel časopis „Stráž nad Ohří.“¹⁹⁰ Roku 1909 zahájil učitel Emanuel Mráček český jazykový kurz a toho roku bylo také zažádáno o zřízení veřejné české školy. V lednu byl pořízen soupis všech školou povinných dětí. Němečtí obyvatelé však reagovali velmi agresivně a svolali všechny z okolí na demonstraci, aby protestem předešli vznik českého školství. Sjely se vlaky plné Němců z Karlových Varů, Chebu a Kraslic. Češi svolali veřejnou schůzi do Lískové, kde byl přítomen p. Metelka ze zemské školní rady, zástupce Ústřední matice školské a zástupci politických stran.¹⁹¹ Všichni doporučovali, aby se v boji pokračovalo. Obecní zastupitelstvo rozvinulo silnou agitaci a žádali na všech zaměstnancích a majitelích továren, aby spojili své síly a oblast chránili před vším českým. Již při posledním sčítání nutili horníky, aby němčinu přihlásili jako jazyk obcovací, protože pak měli dostatek faktů, že zde český živel neexistuje.

Delegáti českých horníků svolali šachetní schůzi s programem Propouštění horníků. Všichni čekali na usnesení a rozhodující návrh podal německý horník Anton Ehm, který prohlásil: „Češi jsou jako přelétaví ptáci a nikdy zde nebyli doma, ti přitom nic neztratí.“ Češi se obhajovali, ale odešli poraženi a druhý den došlo k propouštění. Začalo to na šachtě Mariahilf a Mathias, kde přišli o místo všichni, jež žádali otevření české školy: Jan Pašek, František Voříšek, František Kotrbatý, Václav Bittermann, Jan Počinek, Jan Kroc, Josef Kroc, František Chmelík, Jan Černý, František Pazdera, Václav Rozmarín, Tomeš Vébr, František Pražan, Hynek Chvojan a Matěj Jeníček.¹⁹² Výpovědi dostali čeští horníci a dělníci i z jiných závodů a výpověď se většinou týkala i bydlení.

Osudy horníků z Lískové úzce souvisely s osudy svatavských rodin. Montánní společnost v Lískové propustila další žadatele o českou školu: František Jindra, Matěj Jindra, Václav Svoboda, Václav Mašek, Václav Seidl, Josef Vopata, Hubert Boudný, Stanislav Papež, František Čtrnáct, Jan Houška, Ferdinand Hemzáček a František Šoura.¹⁹³ Naděje na

¹⁸⁹ SOkA Sokolov, fond č. 879, Kronika české obecné školy Citice, Kronika č. 1, 1919 – 1938.

¹⁹⁰ NĚMEC, Václav. *Boje o českou školu v severozápadním pohraničí*. Sokolov, 1989, s. 8.

¹⁹¹ NĚMEC, Václav. *Boje o českou školu v severozápadním pohraničí*. Sokolov, 1989, s. 9.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ Tamtéž.

myšlenku školy byly ztracené. Některé rodiny odešly do vzdálenějších míst v Krušnohoří nebo do vnitrozemí, tímto se ale snížil počet českých obyvatel v obci. Češi podali zprávu Ústřední matici školské, která rozhodla, že uvolní určité finance na zakoupení domů pro české horníky. Zakoupeny byly tři domy a rodinám bez práce se vyplácelo výživné.¹⁹⁴ V Lískové pak bylo velmi těžké prosadit vznik české školy. Podařilo se to až v roce 1919 a vyučování započalo v prosinci v prostorách německé školy. Nenašel se ale učitel, a proto do školy střídavě docházeli citičtí učitelé Karel Strádal a Marie Měřínská. Němci stáli proti fungování školy a dávali to jasně najevo, v roce 1928 popsali situaci: *„Českou školu haselbašskou navštěvuje 40 dětí! V tom vidí tamní Němci ohrožení své pozice a neštítí se používatí nejšpinavějších zbraní, aby odvrátili německé rodiče od posílání svých dětí do české školy. Starosta Jiří Novotný, kovaný Němec, obcházel německé rodiče, jimž prohlašoval, že plivne do očí každému, kdo své dítě do české školy pošle. Byl udán okresní správě politické ve Falknově nad Ohří, která spis postoupila nadřízenému úřadu. Tak se chová starosta, jehož volili i čeští zástupci. Je podezření, že pracuje ruky v ruce s říšskoněmeckým inspektorem dolu Anežka Herbertem Freytagem, u něhož je pečený vařený. Pak ovšem není divu, že horníci jsou vypovídáni z bytů. Tak vypadáme v 10. roce v Československé republice! Po deset let marně voláme o pomoc, o zahánění říšských Němců z Falknovska, kde je jich jako sarančat, leč všechno je marné. Němci se tu roztahují a Češi, nechtějící ztratit nuzný chléb, se krčí.“*¹⁹⁵

¹⁹⁴ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Citice, Kronika 1919 – 1938.

¹⁹⁵ NĚMEC, Václav. *Boje o českou školu v severozápadním pohraničí*. Sokolov, 1989, s. 15.

7. České menšinové školy na Sokolovsku

7. 1. Bukovany

Škola byla otevřena 18. září 1919 a správcem školy se stal Ludvík Maleček. Škola neměla vlastní budovu, a proto se až do roku 1931 vyučovalo ve třídě v německé obecné škole. Kvůli jazykovým potížím byly hlavně zpočátku děti rozděleny na dvě skupiny a vyučování probíhalo polodenně.¹⁹⁶ Starosta obce i správa německé obecné školy se chovali k české škole vstřícně, ale i tak museli zástupci hledat nové prostory. Hodiny náboženství vedl František Krpálek a ručním pracím nebylo po celý školní rok vůbec vyučováno, protože chyběla učitelka. Některé žákyně proto docházely jednou týdně do školy v Citicích. Před Vánoci se konala pod vedením odboru Národní jednoty severočeské vánoční nadílka, která byla financována výtěžkem z Mikulášské zábavy. V květnu se pak konal velký průvod do Sokolova. Účastnili se ho Češi z Bukovan, Chlumu svaté Maří, Habartova a Citic.

Ve stísněných podmínkách jedné učebny se učilo více než 80 žáků. Počet dětí byl vysoký, protože do školy docházely i děti věkem již patřící do měšťanské školy. Toto žactvo začalo od 1. února 1924 navštěvovat nové zřízenou českou měšťanskou školu v Sokolově. Počet dětí docházejících do školy v Bukovanech se tak snížil na 31.¹⁹⁷

Výnosem ministerstva školství a národní osvěty ze dne 23. dubna 1929 č. 94.566/29-I. vznikla při obecné škole mateřská škola, do které se přihlásilo 12 dětí. Spadala pod správu obecné školy a činnost zahájila v září 1929 v rodinném domě čp. 86, kde měla v pronájmu dvě místnosti. Školní rok 1929/1930 zdárně ukončilo 18 žáků a do dalšího roku bylo zapsáno 17 dětí.¹⁹⁸ Na doporučení správce školy odjeli na konci června tři chlapci a jedna dívka na prázdninový pobyt do Sedlčan. Tuto akci organizovala okresní péče o mládež v Sokolově.

Ve školním roce 1930/1931 dostala škola se 17 žáky z místnosti v německé obecné škole výpověď.¹⁹⁹ Škole spravoval Josef Velek a náboženství vyučoval kaplan ze Sokolova Ladislav Šinkmajer, učitelkou byla Božena Kendernayová a v mateřské škole Marie Krebsová. Před Vánoci Americký dorost Červeného kříže poslal zdejším dětem dvě krabice hraček, které správce mezi děti spravedlivě rozdělil.²⁰⁰

¹⁹⁶ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Bukovany, Kronika 1919 – 1938.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ Národní archiv Praha, Národní jednoty severočeská, kart. 29, inv. č. 13, seznam českých škol v pohraničí s rokem založení a počtem žáků v roce 1929.

¹⁹⁹ Národní archiv Praha, Ústřední matice školská, kart. 591, inv. č. 794, seznam menšinových škol spadající pod inspektorát v Chebu s počtem žáků ve školním roce 1930/1931.

²⁰⁰ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Bukovany, Kronika 1919 – 1938.

1. prosince toho roku probíhalo sčítání lidu ve všech obcích. V Bukovanech za dozoru, jak německých tak i českých sčítacích komisařů, poté se odevzdaly sčítací archy okresnímu úřadu v Sokolově. Výsledky byly oznámeny na jaře roku 1931 a v Bukovanech bylo 95 českých osob, v osadě Dvory 39 a Kytlicích 41. Celkem tedy 175 osob, což byl úbytek o 39 osob oproti sčítání lidu v roce 1921. Příčina nižšího počtu byla ovlivněna v průběhu let odstěhováním českých rodin do míst bližších železnice, hlavně do Sokolova. V porovnání s počtem německých obyvatel 1423, to bylo o 14 osob více než při minulém sčítání lidu. Místní politická obec tedy měla dohromady 1598 občanů. V okolních obcích byl počet českých občanů následující: Citice 295, Habartov 210, Kynšperk 75, Sokolov 1205, Svatava 531 a Dolní Rychnov 286.²⁰¹

Po výpovědi z místnosti se tedy uvažovalo o stavbě nové budovy, později pak o využití nepoužívaného hostince čp. 31 a také o koupi domu čp. 86, kde se provozovala mateřská škola. Ani jeden z těchto návrhů neprošel a v roce 1931 byl nakonec pro školu zakoupen dům ze zahradou čp. 78. Došlo k menší přestavbě a školní rok 1931/1932 již škola zahájila v nové budově.²⁰² Místní výbor dětem předplácel do žákovské čítárny čtyři časopisy: Malý čtenář, Zlatá Brána, Vzkříšení a Noviny malých. Školní rok 1933/1934 započal 1. září s 24 žáky ve škole obecné a 16 dětmi v mateřské.

Již od května 1938 začal sílit tlak ze strany Sudetoněmecké strany. Nátlak se vystupňoval před volbami do obecního zastupitelstva, které se konaly 12. června. Všechny české strany kandidovaly společně jako Česká volební skupina. Obdrželi 83 hlasů a tím získali dva mandáty. Čechy zastoupily Turč a Holub. Sudetoněmecká strana obdržela 20 mandátů, němečtí komunisté jeden mandát a stejně tak i němečtí sociální demokraté.²⁰³

Rok 1938/1939 začal se zapsanými 23 žáky do školy obecné a 12 dětmi do mateřské.²⁰⁴ Vyučování trvalo jen do půlky měsíce září, protože od 13. září byla situace velmi napjatá a správce školu uzavřel. Okres Sokolov Němci zabrali dne 3. října. Řídící učitel Václav Pechman zachránil školní kroniku před zničením a ještě 2. listopadu do ní provedl zápis: „Od 13. září žila česká menšina ve velmi pohnuté době – jednalo se též o životní zájmy české menšiny v Bukovanech. Žel, že byl československý národ v nejdůležitějších chvílích opuštěn svými západními přáteli a přinucen, aby přijal rozhodnutí čtyř velmocí v Mnichově, bolestné pro celý československý národ. Územními ústupky byl zachován světový mír. Okres falknovský byl zabrán Německem dne 3. října 1938. Uzávěr hospodářství státní národní školy

²⁰¹ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Bukovany, Kronika 1919 – 1938.

²⁰² Viz příloha č. 7.

²⁰³ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Bukovany, Kronika 1919 – 1938.

²⁰⁴ Tamtéž.

v Bukovanech byl proveden dne 2. listopadu 1938. *Nechť žije nové Československo!*²⁰⁵ Po skončení druhé světové války předal kroniku škol v Bukovanech, která zahájila vyučování 3. září 1945: „*Po šestiletém utrpení – doby velkého útisku, loupení a vraždění, který vedl německý národ proti celému světu a zejména slovanským národům kdy část českých zemí byla připojena k Německu a zbytek okupován – nastala opět doba svobody. Jako prozatímní správce školy ustanoven na toto místo učitelský čekatel Čestmír Lát. Jmenovaný toto místo nastoupil již 27. července 1945. školní inventář bývalé české školy téměř žádný. 95% tohoto inventáře bylo zničeno nebo rozkradeno německými elementy. Vyučování začalo v původní německé škole a budova bývalé české školy ponechána k pozdějším účelům.*“²⁰⁶

7. 2. Citice

V roce 1910 žilo v Citicích 349 Čechů a z toho bylo 89 dětí školou povinných.²⁰⁷ Žádosti o českou školu bylo vyhověno, ale první světová válka přetrhla započaté snahy a k otevření došlo až v roce 1919, kdy byla škola zřízena jako dvoutřídní nařízením zemského školního výboru ze 13. září č. I.-1389-4.²⁰⁸ Ještě předtím v červenci proběhlo první jednání o zřízení školy na úřadu v Sokolově za přítomnosti členů německé školní rady, zástupce rodičů Josefa Fuchse, zástupců citické školy a místní školní rady. Škola vznikla na základě podkladu soupisu příslušníků české národnosti, který se dal během května a června dohromady. Z informací vycházelo, že je v Citicích 304 osob české národnosti v 62 rodinách, z toho 108 dětí, z nichž 71 bylo školní povinných.²⁰⁹ Při zápisu 26. října se do ní přihlásilo 81 dětí nejen z Citic, ale také z Dolního Rychnova. Vyučování začalo den poté v jedné učebně v budově německé obecné školy a probíhalo polodenně. Správcem školy se stal Karel Strádal a učitelkou Marie Měřínská. Na vyzvání správce byl zvolen poradní sbor rodičů, zprostředkující vzájemné styky mezi školou a rodiči a s jehož pomocí se pořádaly různé slavnosti a sbírky.

V následujícím roce 1920/1921 nastoupilo 86 dětí a po celý rok se obě třídy střídaly. Jedna třída měla vyučování odpoledne a druhá dopoledne. Rozvrh hodin ale musel být zredukován, takže tím se probíraná látka musela zvládnout v kratší době. Karel Strádal odešel a novým správcem se stal V. Budín, který ale zanedlouho zemřel. Vyučování a správu školy obstarávala od ledna Marie Měřínská. Poté přišla pracovní posila a to manželé Klabanovi.

²⁰⁵ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Bukovany, Kronika 1919 – 1938, poslední zápis do kroniky ze dne 2. listopadu 1938.

²⁰⁶ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Bukovany, Kronika 1919 – 1938, zápis učiněný v kronice při obnovení její činnosti.

²⁰⁷ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Citice, Kronika 1919 – 1938.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ Tamtéž.

Josef Klaban se stal správcem a Jarmila Klabanová třídní učitelkou. Následkem vypuknutí hornické stávký 27. ledna 1922 muselo být pro nedostatek uhlí přerušeno vyučování od 1. do 14. února.

Škola se od počátku potýkala s nedostatkem prostoru, a proto usilovala o postavení vlastní budovy: „*Jako roku loňského a předloňského tak i letos usilováno bylo ustavičně o zřízení vlastní budovy pro českou školu, neboť již 3 roky trvá, co musí se česká škola spokojiti s polodenním vyučováním. Roztrpčenost českého obyvatelstva stále stoupá, neboť se dostává jen slibů. Během roku dostavily se 2 komise z ministerstva školství a národní osvěty a to dne 13. dubna a 26. května, by vyšetřily navržený pozemek pro stavbu školy a vyjednaly potřebné věci s držiteli sousedních nemovitostí. Jistota, že se stavbou školy skutečně brzy bude započato, nastala když 17. července 1922 vypsána byla ministerstvem veřejných prací soutěž na stavbu školy.*“²¹⁰ Pozemek pro školu zakoupila Národní jednota severočeská a stavba začala 11. října 1922. 15. října proběhlo slavnostní položení základního kamene, který byl vložen pod hlavní vchod, a do něj se uložila pamětní listina v pouzdře podepsána členy učitelského sboru, místního školního výboru a českými občany. Celkový náklad na stavbu činil 800 000 Kč a to bez vnitřního vybavení. To bylo později dodáno firmou Kuchař a Tříška z Roudnice a Václav Fiala z Mostu.²¹¹

V neděli 2. září 1923, správce školy Bohumil Pavel vylíčil dlouhé boje o českou školu a zahájil slavnostní otevření, ke kterému se sešel velký počet českého obyvatelstva. Zástupce ministerstva školství a národní osvěty, okresní školní inspektor a Karel Fiala z Mostu předal školu žákům. Dále promluvil krajský tajemník Národní jednoty severočeské p. Vacovský z Karlových Varů a ve své řeči zdůraznil význam školy. Žáci si za pomoci učitelek připravili dětskou besídku. Druhý den se v nové školní budově se dvěma učebnami, sborovnou, kabinetem a tělocvičnou poprvé vyučovalo. Začít se muselo s úpravami v okolí školy a někteří čeští obyvatelé chodili dobrovolně pomáhat. Složení školního výboru v tomto roce bylo následující: správce Bohumil Pavel – jednatel, učitelka Marie Měřínská, Josef Kučera – předseda, Václav Klapka – místopředseda, Josef Fuchs – pokladník a Václav Labský – školní dozorce.²¹²

Ve školním roce 1923/1924 povolilo ministerstvo školství a národní osvěty při obecné škole otevření kurzu druhého ročníku měšťanské školy, který vedl učitel Bohumil Pavel.

²¹⁰ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Citice, Kronika 1919 – 1938.

²¹¹ Tamtéž.

²¹² Tamtéž.

V březnu muselo být přerušeno vyučování v době od 12. - 30. března a to z důvodu více jak 60% onemocnění dětí na spalničky.

V roce 1925 byla zřízena mateřská škola pro 39 dětí.²¹³ Ve školním roce 1927/1928 ukončilo docházku 60 dětí. Z toho 45 dětí pocházelo z českých rodin, 11 ze smíšených a 4 z německých rodin. Od roku 1930 se stal řídícím učitel školy s 52 dětmi²¹⁴ Ladislav Morávek, ale o dva roky později byl vystřídán Václavem Němcem.

Až do ukončení činnosti škola sloužila jako dvoutřídní. Poslední zápis v kronice je ze dne 30. srpna: „*Pak už byly prázdniny, prázdniny politického neklidu a vyjednávání.*“²¹⁵ Řídící učitel Václav Němec dne 13. září 1938 na žádost rodičů školu uzavřel z důvodů politické situace. V kronice se pak můžeme dozvědět o situaci v září a říjnu z vloženého papíru, kde jsou strojopisem popsány události: „*Nadějné dny byly zkaleny hrozící mezinárodní zápletkou s Třetí říší. Na žádost rodičů bylo dne 13. září zastaveno vyučování. Na ulicích se objevily prapory s hákovým křížem. Počinání německých spoluobčanů se vystupňovalo v otevřenou vzpouru, při níž ztratilo mnoho obhájců státní myšlenky života. Buď čest mrtvým habersbirským četníkům! Dobří lidé! Při svých obchůzkách se tu stavívali ve škole. Veřejností pronikly zprávy o chystaném atentátu na českou školu. Děti se rozběhly po republice. Bože, chraň Československo! Nebylo většího neštěstí v životě národů. Naše krásné české školy jsou opuštěny a likvidovány. Bude v nich jen německá řeč. Nikdy nebylo více pláče a zařatých pěstí. Také nám přijde den!*“²¹⁶

7. 3. Loket nad Ohří

Škola byla zřízena 1. září 1925 jako jednotřídní²¹⁷ a umístěna do dívčí německé obecné a měšťanské školy čp. 71. Tam ji sloužily dvě místnosti, třída a kancelář. Do školního roku 1926/1927 se zapsalo 52 dětí, z nichž 14 pocházelo z Horního Slavkova. Vzhledem k vysokému počtu dětí byla povolena druhá třída, což ale znamenalo zavedení polodenního vyučování. Od listopadu se využívala ještě další třída, kterou Němci české škole propůjčili. Pro děti z Horního Slavkova a Krásna ministerstvo školství a národní osvěty povolilo výnosem z 26. října 1927 zřízení pobočné třídy, která měla být zrušena v případě otevření

²¹³ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Citice, Kronika 1919 – 1938.

²¹⁴ Národní archiv Praha, Ústřední matice školská, kart. 591, inv. č. 794, seznam menšinových škol spadající pod inspektorát v Chebu s počtem žáků ve školním roce 1930/1931.

²¹⁵ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Citice, Kronika 1919 – 1938, poslední zápis učitele Václava Němce ze dne 30. srpna 1938.

²¹⁶ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Citice, Kronika 1919 – 1938, vložený strojopis s popisem situace v září a říjnu 1938.

²¹⁷ SOkA Sokolov, Výspa. Časopis české mládeže zněmčeného Podkrušnohoří a západu země české, ročník 3, číslo 5.

nové české školy v těchto obcích. Tak se i stalo a po otevření školy v Horním Slavkově v červenci 1928, došlo ke zrušení pobočné třídy.²¹⁸

Ministerstvo povolilo v roce 1927 v Lokti nad Ohří mateřskou školu, ale nastal stejný problém jako v mnoha dalších obcích: nenašly se vhodné prostory. Rozhodlo se o umístění do prostor obecné školy a v říjnu 1928 nastoupilo 25 dětí.²¹⁹ Místnosti obecné i mateřské školy byly naprosto nevyhovující a dívčí německá obecná a měšťanská škola požadovala už od roku 1926 vrácení jedné propůjčené místnosti, což podpořil Městský úřad v Lokti výpovědí české škole z užívání místnosti. Veškeré snahy o opatření náhradních prostor byly marné, a proto byl 30. října 1928 ministerstvu podán návrh na postavení nové školní budovy. Poté vznikl ještě návrh, že by se mohl zakoupit dům v Zahradní ulici a zrekonstruovat se. Ke koupi domu ani ke stavbě nedošlo.²²⁰

Na počátku roku 1930 dala dívčí německá obecná a měšťanská škola české škole výpověď ze zbývajících místností s tím důvodem, že měly být navraceny do 31. července 1930. To vyvolalo další obavy rodičů a učitelů o osud školy. Znova byla podána žádost o brzké zahájení stavby budovy. Zajisté do konce léta se nic nezměnilo a česká škola zůstala na stejném místě a dostala dočasně jednu větší místnost. Celá situace došla až k protestu rodičů. Zástupci rodičů a dětí ohlásili správě školy na 2. září jednodenní stávku dětí s tím, že pokud nebude vyřešena otázka řádného umístění školy, budou ve stávce pokračovat. V den stávky opravdu žádné z dětí do škol nedorazilo, ale další dny se již pak normálně vyučovalo. Stávka místním českým občanům konečně přinesla po dlouhých snahách úspěch. Usnesením meziministerské komise ze dne 18. září byla Ústřední matice školská pověřena výstavbou budovy pro českou obecnou a mateřskou školu. V červenci 1931 byla stavba zahájena,²²¹ pak 4. září 1932 došlo ke slavnostnímu otevření a při té příležitosti vznikla pamětní deska.²²² Budova byla opravdu velká a byla vidět ze všech stran.²²³ Fungovala zde tedy dvoutřídní obecná škola a mateřská škola. Do novostavby se přestěhovaly postupně během konce měsíce srpna. Při otevření se sešlo přes 2 000 občanů²²⁴ a to nejen z blízkého okolí, ale i zdaleka. Z Prahy přijelo 65 členů pražského Sokola a přítomni byli zástupci Národní jednoty

²¹⁸ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Loket. Kronika č. 1, 1925 – 1938.

²¹⁹ Tamtéž.

²²⁰ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Loket. Kronika č. 1, 1925 – 1938.

²²¹ SOkA Sokolov, Výspa. Časopis české mládeže zněmčeného Podkrušnohoří a západu země české, ročník 1, číslo 2, s. 45.

²²² V roce 1946 ji občané našli na půdě v nemocnici a po nalezení byla slavnostně dána zpět. Národní archiv Praha, Ústřední matice školská, kart. 591, inv. č. 794, dopis Okresního školního výboru v Lokti adresovaný Ústřední matici školské v Praze ze dne 24. dubna 1946.

²²³ Viz příloha č. 8.

²²⁴ SOkA Sokolov, Výspa. Časopis české mládeže zněmčeného Podkrušnohoří a západu země české, ročník 3, číslo 5, s. 70.

severočeské z různých měst. Mezi hosty pak byli zástupci úřadů a škol z okolí.²²⁵ Na závěr proběhlo předání budovy zástupcům školy. Již ale 1. září škola přivítala děti do nového školního roku, i když ještě probíhaly stavební dokončovací práce. Úprava okolí budovy trvala několik dalších let.²²⁶

7. 4. Kraslice

Soupis dětí a žádost o zřízení školy obstaral v srpnu 1926 člen odboru Jakub Kouba, který pracoval na železnici, protože počet žijících českých občanů se zvýšil na 105. Záhy nařídilo ministerstvo školství a národní osvěty šetření návrhu umístění školy, které bylo vykonáno 17. září. Do té doby děti navštěvovaly českou školu v Horách u Oloví. 1. prosince 1926 byl učitelem ustanoven Oldřich Ohradník, který na českých menšinových školách působil od roku 1920. Na počátku prosince pak proběhla schůze rodičů a bylo usneseno, že se vysloví záměr o urychleném otevření školy Okresní správě. Požádali Ústřední matici školskou a Národní jednotu severočeskou o intervenci u Ministerstva školství a národní osvěty. 14. prosince proběhl zápis a do školy mělo nastoupit 10 dětí.²²⁷ Německá veřejnost byla rázně proti škole: *„Zatím německá veřejnost byla rozvířena troufalostí kraslické české menšiny, která chtěla zřízením školy přivoditi pád poslední čechisace dosud nedotčené německé bašty na Chebsku. V tom smyslu psaly místní německé listy Graslitzer Zeitung, které nabádaly místní Němce k ostražitosti, aby prý úmysl Čechů se nestal skutkem. Že dané heslo: znemožniti zřízení české školy – nebylo pouhou frází, to dokazoval dobrým příkladem v první řadě městský úřad.“*²²⁸ Škola byla nakonec umístěna v budově III. německé obecné smíšené školy, ale proti tomuto podala kraslická městská rada protest. Ministerstvo školství a národní osvěty výnosem z 24. ledna 1927, č. j. 6138 oznámilo zabor a pronájem učebny ve III. německé obecné smíšené škole v Kraslicích pro zřízení školy české. Dohodnuto bylo i využívání tělocvičny. Česká škola se dočkala otevření až 6. února 1927 za účasti dětí, jejich rodičů a dalších českých občanů.²²⁹

Ve školním roce 1927/1928 chodilo do školy o šest dětí více. Do školy docházely z Anenského Údolí, Tisové a Hraničné. Většina dětí český jazyk moc neuměla, ale po jedno a půlletém vyučování se naučily plynně mluvit, takže starší žáci mohli být posláni do

²²⁵ SOkA Sokolov, Výspa. Časopis české mládeže zněmčeného Podkrušnohoří a západu země české, ročník 3, číslo 5, s. 70.

²²⁶ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Loket. Kronika č. 1, 1925 – 1938.

²²⁷ Tamtéž.

²²⁸ Tamtéž.

²²⁹ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Kraslice, Kronika 1926 – 1938.

měšťanské školy v Sokolově. Během léta pak děti vyjely na pobyt do Sedlčan. K dispozici byla ale stále jen jedna učebna, a proto muselo vyučování probíhat polodenně. V říjnu 1928 povolilo ministerstvo školství a národní osvěty zřízení mateřské školy, ale dlouho se nenalezly vhodné prostory. Až v dubnu 1935 převzala správa školy tři místnosti v domě čp. 1190 v Kraslicích a další měsíc byla mateřská škola otevřená.²³⁰ Během prosince dorazila do školy inspekce v čele s Ludvíkem Teyerlem a v únoru školu navštívil inspektor menšinových škol František Věšín.

Počet dětí se stále zvyšoval ve školním roce 1929/1930 bylo 40 dětí,²³¹ v dalším 1930/1931 nastoupilo 54 dětí²³² a z toho bylo 26 z rodin českých, 8 ze smíšených a 20 z německých.²³³ V příložené tabulce je rozdělení počtu dětí podle toho, jestli šly do školy úplně poprvé, anebo jestli to byl jejich první rok na české škole. Dále pak rozdělení podle pohlaví.

Tabulka č. 2. Přehled počtu dětí ve školním roce 1930 – 1931.²³⁴

Počet žáků na začátku školního roku	51	dívky 24	chlapci 27
Poprvé v české škole	22	dívky 11	chlapci 11
První školní rok	12	dívky 6	chlapci 6
Počet žáků na konci školního roku	54	dívky 26	chlapci 28

Na podzim 1931 se Němci snažili dát škole výpověď z pronájmu místnosti a odůvodňovali to tím, že učebny potřebují k vlastním účelům. Tím pádem se musely prostory uvolnit, ale české škole zůstala alespoň jedna místnost. O Vánocích se konala velká vánoční besídka s nadílkou. Dary od Národní jednoty severočeské v Chebu boty potěšily děti, protože se jednalo o chlapecké a dívčí obleky.²³⁵

V obci se začala zvyšovat nezaměstnanost, protože většina továren v okolí byla zaměřena výhradně na vývoz krajek, vyšívání a hudebních nástrojů. V lednu 1931 proběhla demonstrace nezaměstnaného dělnictva. Výroba pak byla stejně radikálně omezena a propouštěli se zaměstnanci. Situace se ještě zhoršila tím, že velké železárny Rotava – Nýdek

²³⁰ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Kraslice, Kronika 1926 – 1938.

²³¹ Národní archiv Praha, Národní jednoty severočeské, kart. 29, inv. č. 13, seznam českých škol pohraničí s rokem založení a počtem žáků v roce 1929.

²³² Národní archiv Praha, Ústřední matice školská, kart. 591, inv. č. 794, seznam menšinových škol spadající pod inspektorát v Chebu s počtem žáků ve školním roce 1930/1931.

²³³ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Kraslice, Kronika 1926 – 1938.

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ SOkA Sokolov, Výspa. Časopis české mládeže zněmčeného Podkrušnohoří a západu země české, ročník 1, číslo 3, s. 91.

přeložily výrobu z Rotavy do Karlovy Huti ve Slezsku. Z 3 000 zaměstnanců si společnost vybrala jen 600 z nich a ti přesídlili do Slezska.²³⁶ Ostatní dělníci se ocitli bez práce.

V dubnu 1933 byly vystupňovány provokace z německé strany a život české menšiny byl velmi ztrpčován. Krasličtí Němci a příznivci Hitlera napadali Čechy nadávkami, hrozbami a výhružnými dopisy. Někteří státní zaměstnanci z důvodu obav posílali své rodiny do vnitrozemí, kde nebyly vystaveny nebezpečí. Staly se i případy, kdy československé příslušníky, odpůrce Hitlera, odvěkli za hranice nebo jim Němci vtrhli do obce se zločinnými úmysly. V těchto případech zasahovaly státní úřady. Docházelo k výhružkám německým rodičům a smíšeným rodinám, že pokud bude dítě chodit do české školy budou okamžitě propuštěni z práce od německých zaměstnavatelů, jimiž byli všichni místní továrníci.²³⁷

12. května 1933 proběhla inspekce zemským prezidentem Josefem Sobotkou, který pojednal o místních incidentech a o nynějších poměrech na Kraslicku se zástupci odboru Národní jednoty severočeské, řídícím učitelem Oldřichem Vohradníkem a vrchním tajemníkem Karlem Drábkem. Přesvědčil místní obyvatele, že vládní činitelé budou věnovat pozornost pohraničním událostem. V červnu uspořádali Němci každoroční slavnost slunovratu spojenou se zapálením hranice s proslovem a zpěvem nacionálních písní, poté ji ukončili lampiónovým průvodem městem. V létě se objevily snahy členů Sokola o ustavení odbočky sokolovské tělocvičné jednoty v Kraslicích. V první řadě získali za pomoci okresního úřadu tělocvičnu na dva večery v týdnu. Odbočka byla ustanovena 14. ledna 1934 a starostou se stal Oldřich Pechar. Tento krok byl velmi významný pro život české menšiny. Na jaře správa státních lesů propůjčila Tělovýchovné jednotě Sokol lesní chatu a pozemek k táboření. V květnu žáci podnikli výlet na Špičák a při dalším setkání se členové kraslické a sokolovské pobočky shromáždili na dolním nádraží a všichni pak šli průvodem po Masarykově třídě.²³⁸

Do školního roku 1933/1934 bylo zapsáno 27 dětí z rodin českých, 22 ze smíšených a 12 z německých. V kronice je i uvedeno náboženské vyznání dětí: katolické 38, československé 10, československých 2, evangelických 4 a bez vyznání 7.²³⁹ Pověst české školy byla velmi dobrá nejen mezi Čechy, ale i mezi loajálními Němci a rok od roku se zvyšoval zájem rodičů. Do školy docházelo z Kraslic a z okolních obcí 68 dětí. Z Kraslic 37, Anenského Údolí 2, Hraničné 7, Rotavy 1, Tisové 1, Zelené Hory 16, Šenvertu 2 a z Bublavy

²³⁶ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Kraslice, Kronika 1926 – 1938.

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ Tamtéž.

²³⁹ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Kraslice, Kronika 1926 – 1938, přehled zapsaných dětí v roce 1933/1934 podle toho z jaké rodiny pocházely a jaké náboženství vyznávali.

také 2. Z toho bylo 35 dívek a 33 chlapců.²⁴⁰ Znalost českého jazyka u dětí byla různá. Úplně jazyk ovládalo 29 dětí, částečně 22 a vůbec 17. Žáci pocházeli z různých druhů rodin: veřejných úředníků 5, gážistů 15, zřízenců 5, veřejných dělníků 14, průmyslových dělníků 27 a soukromých zaměstnavatelů 2.²⁴¹

Ministerstvo školství a národní osvěty schválilo návrh české školy, aby Kraslice pronajaly další dvě učebny v téže budově německé školy. 9. prosince 1933 se tedy situace školy zlepšila pronajmutím dalších učeben. Tyto prostory byly prostornější a především světlejší. Ve školním roce 1934/1935 měla být zřízena třetí třída postupná, ale nenašly se vhodné prostory. Docházka německých dětí se zvedla na 45 z celkového počtu 88. Mnoho německých rodičů z loajálních rodin si přálo, aby jejich děti byly vychovávány v duchu československého státu a aby si osvojily český jazyk. Chudí němečtí dělníci neměli finanční prostředky, aby mohli dát svoje děti na soukromé vyučování českého jazyka, jak činili bohatší spoluobčané, a proto využívali možnost docházky dětí do české státní školy. V tabulce je uveden přehled srovnání počtu dětí ve školním roce 1930/1931 a 1934/1935 a jejich rozdělení podle toho z jaké rodiny pocházely, víry a jaké jejich rodiče měli zaměstnání.

Tabulka č. 3. Přehled počtu dětí ve školním roce 1930 – 1931 a 1934 – 1935 a rozdělení podle původu, víry a zaměstnání jejich rodičů.²⁴²

Původ, víra, zaměstnání	Školní rok 1930 - 1931	Školní rok 1934 - 1935
Z české rodiny	26	19
Ze smíšené rodiny	8	24
Z německé rodiny	20	45
Náboženství římskokatolické	26	64
Náboženství československé	12	5
Náboženství československé evangelické	6	5
Náboženství izraelské	1	0
Bez vyznání	9	14
Z rodin úřednických a gážistických	16	18
Z rodin státních zaměstnanců - zřízenci	13	2
Z rodin státních zaměstnanců – dělníci	5	22
Dělníci	20	43

²⁴⁰ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Kraslice, Kronika 1926 – 1938.

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² Tamtéž.

Učitelkou se stala Vlasta Langmajerová a Božena Kozlová vyučovala ručním pracím. Vzhledem ke stále zvyšujícímu počtu žáků došlo v následujícím školním roce k rozšíření na trojtřídní a později na čtyřtřídní.²⁴³

V květnu 1935 se sešla česká menšina z okolí Kraslic za účelem porady před blížícími se volbami. Rozhodli se, že se zúčastní voleb pod společnou „Českou volební skupinou“ a zvolili zástupce. Těmi byli Oldřich Vohradník – učitel, Antonín Padělek – dílovedoucí železáren v Rotavě, Antonín Pechar – přednosta poštovního úřadu a starosta Sokolova v Kraslicích, Antonín Riedl – inspektor finanční stráže v Hraničné a Ervín Pejša – úřednický pomocník berního úřadu v Kraslicích.

Ustanoveno bylo zřízení mateřské školy a učitelkou se stala Marie Honsová, která již od roku 1928 působila v mateřských školách v Pšově, Dolním Dvořišti a Želnavě. Provoz byl zahájen 14. května 1935 v počtu 27 dětí ve věku 4 - 6 let.²⁴⁴

V květnu následujícího roku zavítal do Kraslic kardinál arcibiskup pražský Karel Kašpar. Na náměstí se sešla velká část obyvatelstva a přivítal ho zde okresní hejtman Karel Krpálek, za českou veřejnost učitel Oldřich Vohradník a za německé občany náměstek starosty J. V. Howasser. Pak ho kyticí přivítaly dvě české děti a dvě německé dívky přednesly báseň.²⁴⁵

²⁴³ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Kraslice, Kronika 1926 – 1938.

²⁴⁴ Tamtéž.

²⁴⁵ Tamtéž.

8. Česká obecná a měšťanská škola v Sokolově

8. 1. Vznik české obecné školy

Život české menšiny se po roce 1918 začal poměrně rychle rozvíjet. Prvním významným úspěchem letitého úsilí se stalo v roce 1922 otevření jednotřídní české státní školy obecné ve Sokolově nad Ohří.²⁴⁶ V Bukovanech, Svatavě, Oloví a Novém Sedle byly menšinové školy otevřeny již během roku 1919.²⁴⁷

Dne 20. října 1922 byl vykonán zápis do jednotřídní české státní školy obecné. Boj o založení školy trval přes tři roky a vedla ho Národní jednotka severočeská ve Sokolově. Největší zásluhy na otevření školy měli především předseda NJS František Plechatý, vrchní správce skláren z Dolního Rychnova Antonín Chaloupka a správce české státní školy v Citicích Bohuslav Pavel, který akci vedl až do otevření školy.²⁴⁸

Na slavnostním zahájení bylo přítomno mnoho rodičů. Ve školní místnosti, která se nacházela v kapucínském klášteře,²⁴⁹ přivítal děti a rodiče Antonín Chaloupka a vylíčil překážky proti otevření školy a přednesl další kulturní požadavky českých občanů sokolovského okresu. Po hymně byla slavnost ukončena a přikročilo se k zápisu dětí, těch se přihlásilo 59. Správcem byl ustanoven učitel Milan Kozel z Prahy. V prosinci téhož roku byla otevřena druhá třída a počet žáků se zvýšil na 69.²⁵⁰ Do školy chodily děti ze Sokolova, Královského Poříčí, Vítkova a Ovčárny. Podmínky, v nichž začala škola pracovat, byly ostře kritizovány. Ve vyučující místnosti seděly děti i na oknech a na stupínku. Na vratech kláštera visela jen plechová tabulka s nápisem „Česká státní škola ve Falknově“, která upozorňovala, že se zde nachází školní místnost.²⁵¹ Třídy obecné školy se v roce 1925 přestěhovaly do prostorů sokolovského zámku a uprázdněnou učebnu v klášteře převzala česká mateřská škola.

Od školního roku 1925/1926 došlo ke spojení obecné školy se školou měšťanskou a od té chvíle byly pod jednou správou. Ředitelem byl ustanoven František Věšín. V září roku 1926 byla slavnostně otevřena nová budova české obecné a měšťanské školy.²⁵²

²⁴⁶ Dříve Falknov nad Ohří.

²⁴⁷ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Bukovany, Kronika 1919 – 1938, Česká obecná škola Sokolov, Kronika 1922 – 1925, Kronika české obecné školy ve Svatavě, 1919 – 1938.

²⁴⁸ PROKOP, Vladimír. *Kapitoly z historie Sokolova*. Sokolov, 1979, s. 34.

²⁴⁹ Místnost byla propůjčena kapucínským řádem.

²⁵⁰ SOkA Sokolov, Česká obecná škola Sokolov, Kronika 1922 – 1925.

²⁵¹ Tamtéž.

²⁵² PROKOP, Vladimír. *Sokolov – Z dějin města a jeho škol*. Sokolov, 1994, s. 99.

8. 2. Vznik české měšťanské školy

Výnosem ministerstva školství a národní osvěty v Praze ze dne 17. prosince 1923 byla s platností od 1. února 1924 ve Sokolově zřízena veřejná smíšená měšťanská škola s jazykem českým, jejímž ředitelem byl ustanoven František Věšín. Škola měla zahájit výuku v prostorách sokolovského zámku, ale pro potíže a i neochotu musel být první ročník měšťanky umístěn do české obecné školy v blízké vesnici Svatava a druhý do školy v Citicích. V zámeckých prostorách začalo vyučování až v únoru 1924.²⁵³

Řada jednání o postavení vlastní školní budovy byla po dlouhém snažení dovedena k úspěšnému závěru. Správa stavebního okresu vypsala na stavbu české školy veřejnou soutěž a ministerstvo veřejných prací zadalo výstavbu stavební firmě ing. Šimůnek a arch. Šedina v Praze. Plány české školy vyhotovil karlovarský architekt Rudolf Wels.²⁵⁴ 22. září 1924 firma převzala staveniště a začalo kácení velkých stromů a po dvou letech prací byla budova české obecné a měšťanské školy slavnostně otevřena. Poslední rok před otevřením vlastní školní budovy byly umístěny třídy české měšťanky v budově centrální školy, první třída obecné školy se přestěhovala do zámku a uprázdněnou učebnu v kapucínském klášteře převzala česká mateřská škola.

8. 3. Škola v letech 1924 – 1926

Ředitelem školy byl ustanoven František Věšín a na místa učitelská byla přijata Alžběta Smrčková z Buštěhradu a Bohumil Bajer z Karlových Varů. Když chtěl ředitel 1. února 1924 zahájit vyučování nastala situace, kdy škola byla již zřízena, ale o jejím umístění mělo být teprve rozhodnuto. Chyběly prostory k vyučování a až později se ředitel dozvěděl, že pro školu byly určeny místnosti v zámku. Vydal se je prohlédnout a zjistil, že jsou naprosto nevyhovující. Nebylo tam umělé osvětlení, které bylo nutné vzhledem k malým oknům, a dále tam chyběla kamna a školní lavice. Proto byl první ročník umístěn ve Svatavě a druhý ročník v Citicích, kde bylo zavedeno polodenní vyučování s omezeným počtem hodin. Správa zámku nebyla ochotna připustit umístění školy v zámku. Po dodání lavic a kamen probíhala jednání a nakonec byla správci zámku podepsána smlouva a vyučování zde bylo 28. února zahájeno. Při zámku, kde byly školní místnosti, neměla škola ani tělocvičnu ani hřiště, a proto se místo tělocviku konaly vycházky.²⁵⁵

²⁵³ SOkA Sokolov, Česká obecná škola Sokolov, Kronika 1922 – 1925.

²⁵⁴ Autor Hornického domu a budovy gymnázia v Sokolově.

²⁵⁵ SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

Do školy docházely děti z Citic, Pochlovic, Libavského Údolí, Dolního Rychnova, Kynšperku nad Ohří a Sokolova. Žákům, kteří docházeli z jiných vesnic bylo hrazeno 50% jízdného od Ústřední Matice Školské.²⁵⁶

Během školního roku byla učitelkou zvolena Emilie Knížková a Božena Kozlová. Od března na škole vyučoval Jeroným Nakládal²⁵⁷ náboženství a to jednou týdně. V průběhu měsíce února až dubna se vařila pro chudší děti polévka, která byla dotována Okresní péčí o mládež, která dětem darovala i oděvy a obuv.

24. května se konalo divadelní představení „Když hračky ožijou“ a mělo velký úspěch, děti jely s tímto představením i do Lomu u Mostu, kde ho dvakrát zahrály před místními obyvateli. V červnu se konaly výlety na Klínovec a do Jáchymova, ale bohužel byly ukončeny předčasně z důvodu špatného počasí.

Do školního roku 1924/1925 bylo zapsáno 44 žáků a 35 žákyň. Učitelský sbor byl rozšířen o výpomocnou učitelku Annu Vitáskovou z Kladna a výpomocného učitele Václava Pechouše z Mělníka. Škola stále zůstávala v prostorách zámku, ale již bylo rozhodnuto o stavbě vlastní budovy²⁵⁸ na okraji zámeckého parku. Pokácení prvních stromů se zúčastnila celá škola.²⁵⁹

V prosinci byla pořádána školní mikulášská slavnost, při které bylo předneseno několik básní a děti dostaly dárky. Pro chudší děti byly připraveny dárky od Okresní péče o mládež.²⁶⁰ Během roku se také konalo několik výletů. Děti ze staršího ročníku jely na prohlídku do sklárny v Oloví. Mladší děti podnikly výlet do Lokte nad Ohří, kde navštívily hrad a místní muzeum.

V červnu 1925 bylo rozhodnuto o spojení české obecné školy a české měšťanské školy a od školního roku 1925/1926 byl František Věšín pověřen správou školy obecné a tak se obě školy dostaly pod jednu správu.²⁶¹ Nově na školu přišli učitelky Marie Sýčková, Olga Nováková a učitel Jaromír Řezáč. V tomto roce bylo na školu obecnou hlášeno 97 žáků a na měšťanskou 98, dohromady tedy 195 žáků. Pro tak vysoký počet dětí nebylo dostatek školních místností, a proto muselo být zavedeno polodenní vyučování ve druhé a třetí třídě obecné a ve všech třídách měšťanské školy. Pro neúnosnost malého prostoru pro vyučování se v listopadu 1925 škola přestěhovala do volných prostorů bývalé centrální německé školy, která měla nově postavenou budovu Na Vyhlídce. Vyučování bylo od té doby celodenní a

²⁵⁶ SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

²⁵⁷ Člen řádu kapucínského.

²⁵⁸ Viz příloha č. 4.

²⁵⁹ SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ PROKOP, Vladimír. *Kapitoly z historie Sokolova*. Sokolov, 1979, s. 40.

pravidelné. V únoru školu navštívil školní inspektor Josef Bayer a vyjádřil řediteli spokojenost s fungováním české obecné a měšťanské školy.²⁶²

8. 4. Slavnostní otevření nové školní budovy

V neděli 19. září 1926 byla slavnostně otevřena nová školní budova pro českou školu.²⁶³ To čeho nemohli Češi po celá desetiletí dosáhnout se uskutečnilo. Prostranství na vlakovém nádraží i před ním se rychle zaplnilo a hrála zde česká hudba, která vítala sjíždějící se hosty.²⁶⁴ O půl desáté se od nádraží vydal několika tisícový průvod a za zvuků hudby procházel směrem k městu, přes náměstí ke škole, kde byla připravena řečnická tribuna, z níž měli zástupci vlády a spolků slavnostně předat novou školní budovu.²⁶⁵

Slavnost byla zahájena písní v podání vojenského pěveckého kroužku. Slova se pak ujal Ferdinand Třebický, předseda Školního výboru a Odboru Národní Jednoty Severočeské. Nejdříve oznámil omluvu, že se kvůli nemoci nemůže zúčastnit senátor V. Hrubý a přečetl jeho omluvný dopis. Pak vylíčil poměry na Sokolovsku a okolnosti vzniku české menšinové školy. Dále apeloval na přítomné zástupce vlády, aby český člověk ve zněmčeném území byl chráněn. Jako druhý řečník vystoupil senátor Jaroš, dále pan Motl a Zvěřina. Na slavnost přijel za ministerstvo školství a národní osvěty zemský školní inspektor K. Řezníček, aby předal školní budovu. Zemský inspektor předal klíč od školy řediteli Františkovi Věšínovi. Ředitel všem poděkoval a ujistil, že přejímá školu s plným vědomím odpovědnosti a pozval k přednesu žákyni Věru Ženíškovou. Ta promluvila za děti, které do nové školní budovy nastupovaly. Na závěr byla zahrána státní hymna a poté F. Třebický ukončil slavnost poděkováním všem, jež se o vybudování školy přičinili. Poté následovala prohlídka školy a zapisování hostů do pamětní knihy. Hosté se pak přesunuli na náměstí, kde od půl dvanácté byl promenádní koncert. Ten se konal i v odpoledních hodinách v Hornickém domě a na večer si místní obyvatelé připravili slavnostní divadelní představení.²⁶⁶

²⁶² SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

²⁶³ Viz příloha č. 6.

²⁶⁴ SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938

²⁶⁵ Viz příloha č. 5.

²⁶⁶ SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

8. 5. Škola v letech 1926 – 1929

Na počátku školního roku 1926/1927 byl počet dětí zase o něco vyšší. Na obecnou školu bylo zapsáno 76 a na měšťanskou 135 dětí.²⁶⁷ Škola mohla začít využívat novou školní budovu, ke které patřila i tělocvična, která stála hned vedle školy, a přilehlou školní zahradu. Tělocvična byla propůjčována i k večernímu cvičení Tělovýchovné Jednotě Sokol a jedna místnost na škole využíval spolek Ochrana matek a dětí. Kvůli stále narůstajícímu počtu žáků byli do učitelského sboru přijati: Jaroslav Ondříček, Josef Sobota, Jan Novotný, Zdeňka Koudelová, Anna Junová a Vladislav Hofman. Někteří učitelé jako Jaroslav Rezáč či Jaroslav Ondříček bydleli ve školní budově za náhradu 25 Kč měsíčně. V měsíci prosinci byla nejnižší docházka do školy, naopak nejvyšší byla v září. Na jaře podnikly vyšší ročníky dvoudenní výlet do Prahy a nižší ročníky jednodenní do Lázní Kynžvart.²⁶⁸

Ředitel školy František Věšín byl od 1. srpna 1927 pověřen funkcí inspektora menšinových škol národních. Novým ředitelem se ve školním roce 1927/1928 stal Stanislav Jelínek, který se v srpnu přistěhoval do Sokolova a 1. září převzal školu. Pro tento rok bylo zapsáno 122 dětí na školu obecnou a 198 na měšťanskou školu. Během roku bylo na školu přijato ještě sedm žáků, ale osm se jich odstěhovalo a jedna dívka zemřela. Na měšťanskou školu chodilo 100 dětí z českých rodin, 53 z rodin německých a ze smíšených rodin to bylo 45 dětí. Do školy docházeli děti z 19 míst mimo Sokolov. Nově byla otevřena školní knihovna, kterou žáci mohli využít jednou týdně. Školu z učitelstva opustil Jan Novotný a Zdeňka Koudelová, přijati byli Anna Junová, Barbora Kendernayová a František Němec.²⁶⁹

Zima byla krutá a sněhová bouře poškodila část střechy hlavní budovy. Studená zima se podepsala i na školní docházce, která byla v těchto měsících o hodně nižší. V únoru a v březnu se na škole vyskytla záškrtová epidemie a 1. třída obecné školy měla zrušené vyučování. Během celého roku se konaly oslavy, např. oslava 28. října, mikulášská nadílka a také v květnu byl pořádán dětský den, kterého se zúčastnilo všech deset českých škol sokolovského obvodu a návštěvnost široké veřejnosti byla velmi vysoká. Děti sehrály dvě divadelní představení „Princezna žába“ a „Pohádka o zlatém klíči a živé vodě“.²⁷⁰

Do školního roku 1928/1929 docházelo 187 dětí, z toho 99 na měšťanskou školu. V září požádala německá chlapecká měšťanská škola o přístřeší pro tři třídy ze Šenvertu,²⁷¹ protože je čekalo vyměňování stropů. Žádost jim byla schválena vynesemím ministerstva

²⁶⁷ SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

²⁶⁸ Tamtéž..

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ Tamtéž.

²⁷¹ Dnes již část města Sokolov.

školství a národní osvěty, a proto je česká škola musela přijmout. Ředitel Stanislav Jelínek zdůraznil německému kolegovi, že konají jen povinnost. Propůjčeno jim bylo několik vyučovacích místností a řediteli sborovna jako místnost pro jeho kancelář.

V září náhle přišel dekret, který oznamoval, že Stanislav Jelínek byl jmenován zastupujícím ředitelem v Žihli a bude muset opustit školu v Sokolově. Ředitel se s tím nechtěl smířit, a proto odjel do Prahy žádat zrušení tohoto ustanovení. Po vyjednávání nakonec Stanislav Jelínek zůstal ve funkci ředitele školy.²⁷²

Na školu přišel během roku nový učitel Josef Vaněček z Málkova a Oldřich Zháněl, přijata byla i výpomocná učitelka Jarmila Lupínková z Prahy. Během školního roku se přistěhovalo 20 dětí, naopak se vystěhovalo 15 dětí, takže v závěrečném součtu přibylo 5 žáků. Docházka byla 92,5%, z toho na obecné škole 95% a na měšťanské 89,5%. Špatnou docházku na škole zavinilo asi sedm žáků, kteří do školy pravidelně nedocházeli.²⁷³

8. 6. Dějiny školy v letech 1929 – 1933

K těmto rokům chybí rozsáhlejší záznamy, nebyla ani pravidelně psána pamětní kniha školy v těchto letech. Zápisky jsou útržkovité. Můžeme jen odhadovat proč. Zřejmě nebyla osoba, která by ji svědomitě psala, anebo se nedostalo dostatku času.

Do školního roku 1929/1930 bylo zapsáno celkem 208 dětí²⁷⁴ a učitelský sbor se rozšířil o Jaroslava Prokopa a Václava Junka. Pro další rok se počet dostal na 222.²⁷⁵ V roce 1931/1932 bylo zapsáno na obecnou školu 121 dětí a na měšťanskou 118. Nastoupily nově i dvě učitelky a to Růžena Štorchová z Nýřan a Vlasta Hušková z Plzně, naopak Václav Junek byl přeložen. V zimních měsících bylo za pomoci Tělovýchovné jednoty Sokol na školním hřišti vybudováno kluziště. Další rok zahájen slavností v kreslárně, kde žáci zazpívali několik písní a ředitel školy promluvil k dětem. Poté se všichni odebrali do tříd, aby si vyslechli kázeňský řád a po 10 hodině odcházeli domů a večer proběhlo slavnostní promítání filmu.

²⁷² SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

²⁷³ Tamtéž.

²⁷⁴ Národní archiv Praha, Národní jednota severočeská, kart. 29, inv. č. 13, seznam českých škol pohraničí s rokem založení a počtem žáků v roce 1929.

²⁷⁵ Národní archiv Praha, Ústřední matice školská, kart. 591, inv. č. 794, seznam menšinových škol spadající pod inspektorát v Chebu s počtem žáků ve školním roce 1930/1931.

Tabulka č. 4. Přehled počtu dětí v letech 1925 - 1930 a odkud do školy docházely.²⁷⁶

Obec	1925 – 1926	1926 - 1927	1928 - 1929	1929 - 1930
Sokolov	58	81	101	115
Dolní Rychnov	46	34	23	24
Královské Poříčí	13	14	-	1
Ovčárna	5	2	-	4
Vítkov	2	1	-	-
Těšovice	2	2	1	1
Hory	4	5	2	-
Oloví	2	3	-	-
Bukovany	12	14	6	7
Kynšperk nad Ohří	6	4	4	6
Dasnice	-	1	3	3
Chlum sv. Máří	2	6	2	4
Lísková	5	5	4	3
Citice	21	20	8	12
Svatava	16	11	11	12
Kaceřov	2	2	-	1
Pochlovice	2	1	2	2
Libavské Údolí	1	1	2	1
Kraslice	-	-	3	-
Čistá	-	1	-	-
Kytlice	-	1	1	-
Jehličná	-	1	-	-
Březová	-	-	1	1
Lomnice	-	-	1	1
Tisová	-	-	6	2
Studenec	-	-	1	1
Habartov	-	-	1	3

Celkový počet dětí	195	211	187	208
---------------------------	-----	-----	-----	-----

8. 7. Dějiny školy v letech 1933 – 1938

Školní rok 1933/1934 začal 1. září a hned toho dne se konala zahajovací učitelská porada, na které byly probírány přípravy a plány pro celý rok. Nově na školu nastoupili Stanislav Ort z Chebu, Jiří Kraus z Třebušic a Vlastimila Ortová ze Ždíkova. Třídy byly přiděleny takto: první a Stanislavovi Ortovi, první b Jaroslavovi Ondříčkovi, druhá a Aloisi Štědrému, druhá b Růženě Štorchové, třetí ročník Vladislavovi Hofmannovi a čtvrtý ročník

²⁷⁶ SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

Aloisi Hajerovi. Do školy měšťanské bylo zapsáno 187 dětí a na obecnou 154. Škole bylo výnosem z července 1933 povoleno rozšíření měšťanské školy.²⁷⁷

Tento rok se konalo velké množství výletů. Jednodenní výlety směřovaly na Březovou, do Kraslic, Chebu, Lokte nad Ohří, Jáchymova a na Klínovec. Dvoudenních výletů se zúčastnili starší žáci a vydali se tábořit do blízkého Slavkovského lesa a jeli na výlet do Prahy. Ke konci června byl počet žáků 183 z důvodu odstěhování několika z nich. Docházka na školu byla 94,9%. Z učitelského sboru na konci roku odešel Antonín Štědrý, který získal místo asistenta na Vysoké škole bánské.²⁷⁸

Následující rok bylo do měšťanské školy přihlášeno 238 dětí, z toho 131 hochů a 107 dívek. Žactvo si vyslechlo pozdrav ředitele z rozhlasu a poté pokyny od učitelů. V deset hodin již mohly jít děti domů a ve škole pak probíhala učitelská konference. Na školu byli přijati Břetislav Valeš z Tachova jako výpomocný učitel a Marie Svobodová. K vyučování němčiny nastoupila Olga Brejchová. Počet učitelů byl ale stále nedostačující a celá situace se ještě zhoršila, když učitelka Junová onemocněla záškrtem a byla delší dobu hospitalizována. Její třída musely být rozdělena mezi další jiné dvě třídy.

V září přišla řediteli stížnost z inspektorátu, kde si na školu stěžoval František Počinek kvůli propadnutí své dcery Marie. Byl odkázán na usnesení konference. Stížnost přednesl i na rodičovské schůzi, ale učitelstvo mu vysvětlilo důvody, které je vedly k tomuto rozhodnutí.

Na počátku měsíce října byly do školního výboru z učitelského sboru ustanoveni Stanislav Ort, Olga Brejchová a Růžena Svobodová. V sobotu 27. října pak byla pořádána oslava státního svátku 28. října. Pozvánky zhotovil učitel Jaroslav Chlebec, který se i postaral o kulturní program oslavy. Program začal již o deváté hodině ranní a to projevem ředitele školy. Děti si za pomoci učitelů připravily recitace, písně a divadlo. V odpoledních hodinách šel od nádraží velkolepý průvod a na náměstí pak byla vztyčena státní vlajka. Poté hrála státní hymna a průvod pokračoval k Hornickému domu. V čele průvodu nesl školník Bartoloměj Pech státní vlajku. Večer oslavy svátku pokračovaly v hotelu Thierl.²⁷⁹ Druhý den se konal koncert okresního českého i německého sboru.

V listopadu se řešil na škole případ poranění nožem. Byl to vůbec první z vážnějších případů poranění ve škole. Žák Radko Hála zranil nožem žáka Hájka, ten byl okamžitě na místě ošetřen učitelem, ale chlapec po pár dnech dostal otravu krve a musel do nemocnice, kde byl operován. Poté pobyl ještě nějaký čas v domácím léčení, pak se již navrátil zdravý do

²⁷⁷ SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

²⁷⁸ Tamtéž.

²⁷⁹ Hotel byl při náletech v dubnu 1945 úplně zničen.

školy.²⁸⁰ Též měsíc dostal ředitel Stanislav Jelínek pozvání ke zkoušce čekatelů na místa okresních školních inspektorů.

6. března se pak konala oslava 85. narozenin prezidenta T. G. Masaryka ve školní tělocvičně. Dorazil velký počet diváků a program, který připravili učitelé s dětmi, byl velmi pestrý.²⁸¹

Hned na počátku školního roku 1935/1936 se konala školní inspekce. Na školu zavítal její bývalý ředitel František Věšín, který byl od roku 1927 ve funkci školního inspektora, a inspekce dopadla velmi dobře. Na školu bylo toho roku zapsáno celkem 215 žáků. Jako noví učitelé nastoupili Marie Krčmářová, Marie Pavelková, Václav Pechman a Oldřich Moc. Na jiné působiště odešla Olga Brejchová.²⁸²

V květnu se škola připravovala na oslavu narozenin Edvarda Beneše, který byl od prosince v prezidentském úřadu. Slavilo se ve velkém sále Hornického domu a zúčastnili se jí zástupci vojska, úřadů, spolků a občané obou národností. Oslavu zahájil předseda Národní jednoty Severočeské Miroslav Zavadil českým i německým proslovem, ve kterém přál prezidentovi plného zdraví do mnoha let a aby se mu v úřadu dařilo. Slavnostní řeč pronesl ředitel Stanislav Jelínek, který ocenil práci prezidenta.

Tento rok se dosáhlo vysokého počtu žáků, kteří neprospěli. V prvních ročnících to bylo 21 žáků, ve druhých ročnících 17, ve třetím ročníku sedm a ve čtvrtém ročníku osm žáků.

Od září 1936 byl Stanislav Jelínek ustanoven inspektorem státních škol národních v Chebu. Jeho nástupcem na škole se stal nejstarší člen učitelského sboru Jaroslav Ondříček. Do funkce ho vybral sám Stanislav Jelínek, který byl přesvědčený, že školu povede dobře. Při odchodu prohlásil, že to není vůbec jednoduché opouštět školu po devíti letech působení a že se mu neodchází snadno. Uspořádána byla slavnost jako poděkování za vše, co Stanislav Jelínek pro školu udělal. Po dobu školního roku na škole působilo sedm učitelů na měšťanské škole, šest na obecné škole a šest jich vyučovalo na obou školách. Dohromady bylo na škole 389 dětí, z toho 170 na obecné a 219 na měšťanské. Docházka za celý rok se pohybovala kolem 91%.

Zápis pro nadcházející školní rok 1937/1938 se konal ve dnech 26., 28. a 30. června. Na obecnou a měšťanskou školu se zapsalo 354, z čehož 77 dětí bylo z rodin německých a dalších 129 z rodin smíšených. 198 dětí chodilo na školu měšťanskou, z toho 109 hochů a 89 dívek. Z celkového počtu zapsaných dětí mělo oba rodiče Čechy 109 žáků, ze smíšeného

²⁸⁰ SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

²⁸¹ Viz příloha č. 10.

²⁸² SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

manželství bylo 75 dětí a z německých rodin bylo 50 dětí. Za Čechy se prohlásilo 144 dětí a za Němce 54.²⁸³ Do učitelského sboru nově přišli Ladislav Korec, Antonín Kat, Antonín Dejmek, Emil Stehlík, Josef Hazuka, Anna Tomanová a Marie Kondolíková. Pár dní po zahájení nového roku 14. září 1937 přišla zpráva, že zemřel T. G. Masaryk. V Sokolově se konala velká smuteční slavnost, které se zúčastnilo mnoho lidí ze širokého okolí. Téměř na všech domech byly státní vlajky spuštěné na půl žerdi nebo smuteční prapory. Na pohřbu pana Masaryka byl z české školy jen školník Bartoloměj Pech.²⁸⁴ Zprávy o průběhu školního roku jsou jen útržkovité.

Mezi příznivce školy, kteří škole darovali nějaké finanční obnosy či věci, patřily Národní jednota severočeská v Sokolově, česká okresní péče o mládež v Sokolově, Ústřední matice školská, Tělocvičná jednota Sokol a Jan Vávra z Prahy.²⁸⁵

Dne 21. května bylo celé pohraničí již plné vojska a na hranicích se soustřeďovalo říšské vojsko. Mnoho rodičů odvezlo své děti do vnitrozemí. Některé se po několika dnech vrátily a jiné zůstaly u příbuzných. Několik rodičů své děti i odhlásilo z české školy. V červnu se přesto podnikl dvoudenní zájezd do Prahy, který řídil učitel Ladislav Korec. Děti navštívily zoologickou zahradu, představení v Národním divadle a Vinohradském divadle. Také se zúčastnily cvičení sokolského žactva. Konec roku byl mimořádně již 22. června kvůli sokolskému sletu.²⁸⁶

Během června se pak z české školy odhlásilo 26 dětí a přešly do německých škol. Dětem byla rozdána vysvědčení a zápis pro další školní rok se konal 23. a 24. června.

8. 8. Školní rok 1938

Do školního roku 1938/1939 byl počet zapsaných dětí o něco nižší. Na obecné škole to bylo 129 dětí a 164 dětí na škole měšťanské. Novými učiteli byli ustanoveni Bohuslav Hlaváč ze Sedlčanska, Bohuslav Kubíček z Teplé a Josef Štros z Nového Sedla. Vyučování začalo 1. září za napjaté politické situace: „*Ačkoliv Henleinovci vyvinuli všestranný nápor na rodiče německé národnosti a smíšené rodiny, aby nedávali děti do české školy, bylo přece žáků tolik, že nebyla zrušena žádná třída a ve všech bylo dostatek žáků.*“²⁸⁷ Do 11. září probíhalo vyučování normálně. Ten den se konala školní slavnost na zahradě pana Brauna v Tisové za silné účasti českého obyvatelstva z celého okolí. Večer vybuchla bomba před hotelem Hahm a

²⁸³ SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

²⁸⁴ Rozhlas varoval lidi před cestou na pohřeb do Prahy z důvodu dopravní situace.

²⁸⁵ SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

²⁸⁶ SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

²⁸⁷ Tamtéž.

několik minut poté před českou školou. Na místa výbuchu se dostavilo četnictvo a státní policie a zahájily vyšetřování. Na udání byli zatčeni dva mladíci německé národnosti ze Svatavy, kteří byli z činu obviněni, a v jejich domech bylo objeveno několik dalších bomb. K činu se přiznali a tvrdili, že chtěli Čechy zastrašit. Druhý den po výbuchu se do školy dostavil předseda Československých drah J. Michal a jménem rodičů železničářů žádal o zabezpečení školní budovy, jinak že se železničáři s rodinami odstěhují do vnitrozemí. Jeho žádost byla předložena ministerstvu školství a národní osvěty. 12. září, po Hitlerově protičeskoslovenském projevu na sjezdu v Norimberku, se v noci na náměstí shromáždily obrovské zástupy německého obyvatelstva a přísahaly věrnost Hitlerovi, zpívaly německou hymnu a zorganizovaly pochod městem.

Další den vypukl Henleinův puč a celé město bylo v říšských praporech s hákovými kříži. Škola byla ještě před začátkem vyučování plná rodičů, kteří žádali učitele, aby vyučování zrušili a děti mohly jít domů. Dostavil se i policista, který sám řediteli doporučil, aby děti odešly domů. Třídní učitelé tedy děti pustili domů ve skupinách, z nichž každá byla vedena dospělou osobou. Do města se hrnuly spousty obyvatelstva z okolních vesnic, protože práce na dolech a v továrnách se zastavila. Město bylo brzy přeplněno a z ulic zmizeli strážníci. Na náměstí obrovské zástupy přísahaly věrnost Hitlerovi a všichni Němci se zdravili německým pozdravem. Ředitel školy Jaroslav Ondříček, který se vypravil na nádraží pro informace o situaci, měl po průchodem městem celý kabát poplivaný. Němci na něj pokřikovali, aby zmizel, že jinak bude viset. Nádraží bylo plné českých i německých rodin, které se snažily z města odjet. Všechny vlaky ale byly přeplněné, proto jim nezbývalo nic jiného než čekat.²⁸⁸ Den poté přišlo do školy již jen 30 dětí z různých tříd, a proto se vyučovalo jen do 11 hodin.²⁸⁹

Situace se ještě více vyhrocovala: „18. září byla neděle, ale nelišila se od všedních dnů, protože obchody byly stejně zavřené (otvíraly se jen na 1 – 2 hodiny denně), v ulicích jen vojenské, četnické a policejní hlídky, jinak osamělí chodci, kteří pospíchali, aby co nejdříve zašli domů.“ Další den již nepřišel do české školy ani jediný žák. Na úřadech se balily spisy a konaly se přípravy na útěk. Ředitel školy povolil všem členům učitelského sboru, kteří o to požádali, aby odjeli s podmínkou, že se ihned vrátí až bude možno začít s vyučováním. Většina českých rodin, která měla dostatek peněz a podařilo se jí sehnat vůz opouštěla město a odvážela majetek do vnitrozemí. Odešly i mnohé smíšené rodiny a ti co zůstali, tak jejich

²⁸⁸ SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

²⁸⁹ Tamtéž.

děti přešly do německých škol, kde na ně nečekala vůbec jednoduchá situace.²⁹⁰ Všichni zbylí Češi se scházeli večer na nádraží v restauraci, kde si navzájem sdělovali informace. Od 21. září postupovali Němci dál za Kraslice, blíže do Čech, a situace se stávala napjatější. 22. září byli ve škole jen ředitel Jaroslav Ondříček se ženou a školník Bartoloměj Pech s manželkou. Než ředitel opustil školu, požádal o dozor nad školou státní policejní úřad. Ochrana byla pro školu přislíbena, pokud bude policejní úřad ve městě. Školníkovi nařídil, aby sledoval situace a v případě odjezdu školu v pořádku uzamkl. Společně s Františkem Šrámkem ze Svatavy a Václavem Němcem z Citic odjeli do Prahy na ministerstvo školství, kde jim bylo řečeno, že ze státního majetku asi nebude možné nic zachránit. 26. a 29. září bylo řediteli řečeno, aby počkal s odjezdem do Sokolova až se situace vyjasní. Ze školy odjel i školník Pech, který se 29. září hlásil u ředitele Jaroslava Ondříčka.²⁹¹ Do školní kroniky byl proveden také poslední zápis samotným ředitelem, který se pokusil krátce shrnout celé působení české menšinové školy v Sokolově. Se školou se loučil těžko: „*Před odjezdem prohlédl ředitel celou školu v předtuše, že už ji řídit nebude. V třídách obvyklý pořádek, chodby umyté, v jedné šatně zapomenutá čepice a v jedné cvičky. Dusivé ticho...Růže před školou zářily bíle a červeně. V několika vteřinách proběhla hlavou celá historie školy.*“²⁹²

8. 9. Školství v Sokolově do roku 1948

Až do poloviny 20. století existovaly v Sokolově tři školy – německá centrální škola, německá škola Na vyhlídce a česká obecná škola v Komenského ulici. Školní budova Na vyhlídce byla postavena roku 1925, ale rozhodnutí o její stavbě padlo již v roce 1923. Značnou nevoli rodičů vyvolala skutečnost, že nová budova se nacházela podstatněji dál od centra města než centrální škola. Brzy se však objevily i závažné problémy stavebního rázu, takže bylo potřeba vyměnit stropy, o kterých se zjistilo, že jsou nevyhovující. Po dobu rekonstrukce ve školním roce 1928/1929 se tři třídy německé měšťanské školy učily v české škole.²⁹³

Vztahy mezi německými školami a školou českou plně odrážely vztahy ve společnosti a celkovou atmosféru doby. Po počátečním obdobím nevraživosti přišla léta tolerance a v některých případech lze hovořit i o vzájemné spolupráci. Pozdější období ovšem negativně poznamenalo i život a vzájemné vztahy škol. Soustavný vzestup Sudetoněmecké strany

²⁹⁰ PROKOP, Vladimír. *Sokolov – Z dějin města a jeho škol*. Sokolov, 1994, s. 56.

²⁹¹ SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938

²⁹² Tamtéž.

²⁹³ PROKOP, Vladimír. *Sokolov – Z dějin města a jeho škol*. Sokolov, 1994, s. 99.

vyvolával mezi Čechy obavy. Na konci školního roku 1937/1938 oznámilo několik rodin přestup svých dětí na německou školu. Někteří čeští rodiče odvezli své děti do vnitrozemí.²⁹⁴

V září 1938 se situace zhoršila a pohraničí opouštělo stále více Čechů. Život sokolovských škol mezi lety 1939 – 1945 poznamenával běh válečných událostí. Některé školní prostory byly využívány k ubytování, jiné sloužily jako ošetrovny a omezená výuka probíhala jen s největšími potížemi. Po velkých náletech v dubnu 1945²⁹⁵ muselo být veškeré vyučování zrušeno.

Nová kapitola školství se začala psát po skončení druhé světové války.²⁹⁶ Situace byla, ale velmi složitá. Školní budovy byly zanedbané a některé jejich prostory sloužily během války potřebám německé armády. Centrální škola byla poškozena při přímém zásahu sousedního hotelu Theierl. Přebývaly v ní stovky německých uprchlíků a téměř celý rok 1946 sloužila jako středisko pro odsun německého obyvatelstva. Školní budova Na vyhlídce byla na konci války změněna na ošetrovnu a po válce se v budově ubytovali českoslovenští vojáci. Bývalá česká škola v Komenského ulici²⁹⁷ se stala v prvních poválečných týdnech ošetrovnou amerických vojáků, přesto právě v této škole bylo koncem července 1945 alespoň symbolicky zahájeno české vyučování.²⁹⁸

Školní rok 1945/1946 byl zahájen 1. září v jediné školní budově a to v Komenského ulici, kde začala fungovat obecná škola pod vedením řídícího učitele Václava Němce a měšťanská škola, řízená ředitelem Karlem Kroftou. Ještě v průběhu tohoto roku se obecná škola přestěhovala do budovy Na vyhlídce. Následující rok byl plný velkých změn, které provázely příliv nového obyvatelstva. Ve městě a okolí přibylo velké množství žáků, a proto bylo nutné otevřít druhou obecnou a druhou měšťanskou školu. V září 1946 došlo k otevření reálného gymnázia, jehož ředitelem se stal František Hájek. Zřízení gymnázia vyvolalo ostré protesty občanů Lokte nad Ohří, neboť tamní reálné gymnázium s téměř stoletou tradicí²⁹⁹ bylo v souvislosti s otevřením sokolovského gymnázia zrušeno. V témže roce vznikla v Sokolově i pokračovací škola a městská hudební škola.

Příliv nových obyvatel, rychlý růst města a opožďující se výstavba nových objektů vedly ke změnám školních obvodů a školy se musely několikrát stěhovat. Mnohdy zůstávalo

²⁹⁴ BERAN, Pavel a kol. *Sokolovsko ... nejen vzpomínky*. Sokolov, 1999. ISBN 80-238-5167-5.

²⁹⁵ Následky leteckých útoků byly ničivé. Nejrázovitější část starého Sokolova, Butterscheibe, která byla do té doby větších pohrom ušetřena, se změnila v hromady rozvalin a sutin.

²⁹⁶ Pro zničený a přelidněný Sokolov skočila válka 7. května 1945 a to obsazením města americkou armádou.

²⁹⁷ V této budově byla před válkou česká menšinová škola.

²⁹⁸ PROKOP, Vladimír. *Sokolov – Z dějin města a jeho škol*. Sokolov, 1994, s. 101.

²⁹⁹ Gymnázium bylo jako nižší reálná škola založeno v roce 1852.

jediným řešením této situace směnné vyučování, které postihovalo až stovky žáků.³⁰⁰ V srpnu 1947 se počet obyvatel v Sokolově dostal na 8 617 obyvatel a národnostní složení bylo velmi pestré. Vedle Čechů – 5 729 osob, Slováků – 774, Němců – 793, Maďarů – 419 byli ve městě Rusové, Francouzi, Poláci, Italové a další příslušníci dalších národností.³⁰¹

V dubnu 1948 byl vydán zákon o základní úpravě jednotného školství, který zaváděl jednotnou školu a školskou soustavu.³⁰² Podle něj se z dosavadních obecných škol vytvořily samostatné školy národní, z měšťanských škol a nižších tříd gymnázií vznikly školy střední. Zákon vstoupil v platnost od školního roku 1948/1949. V Sokolově v tu dobu fungovaly dvě školy národní, dvě střední školy a jedno gymnázium.³⁰³

³⁰⁰ PROKOP, Vladimír. *Sokolov – Z dějin města a jeho škol*. Sokolov, 1994, s. 103.

³⁰¹ PROKOP, Vladimír. *Sokolov – Z dějin města a jeho škol*. Sokolov, 1994, s. 87.

³⁰² SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*, Praha, 1987, s. 305.

³⁰³ PROKOP, Vladimír. *Sokolov – Z dějin města a jeho škol*. Sokolov, 1994, s. 103.

9. České menšinové školství na Chebsku

Ke zřizování menšinových škol s vyučovacím jazykem československým podle zákona č. 184 z dubna 1919³⁰⁴ docházelo zejména v působišti státních zaměstnanců, tj. vojáků, četníků, příslušníků finanční stráže, zaměstnanců pošt a železničářů, kteří se přestěhovali často i se svými rodinami. Ke zřízení menšinové školy bylo třeba zaslat žádost s počtem přihlášených zájemců.³⁰⁵ Obecné školy musely mít nejméně 40 dětí. Podle paragrafu 5 však ministerstvo školství a národní osvěty mohlo ze závažných důvodů stanovit zřízení škol s méně žáky a určilo dozor. Náklady nesl stát a učitele jmenovala zemská školní rada.

Němečtí občané zřizování těchto škol, spojené se zabíráním prostor nebo stavbou budov pro ně, pozorovali s nelibostí. Svůj nesouhlas s touto podle nich čechizací sudetoněmeckých oblastí, kterou zdůvodňovali i nadbytkem českých škol a nedostatkem německých, dávali často najevo veřejně při různých protestních shromážděních, nebo znemožňováním činnosti českých škol. Protestovali zejména proti stavbám nových moderních českých škol. Česká strana si stěžovala na opačnou situaci a argumentovala tím, že rozvoj menšinového školství dokazuje nespravedlnost, která dosud v pohraničí vládla, protože německé školství bylo převzato z Rakouska–Uherska jako dobře vybavené, což spolu s národnostními vlivy ospravedlňovalo zaměření spíše na školství české a snahu vyrovnat náskok.³⁰⁶

Zejména obecné školy byly navštěvovány také německými dětmi, což způsobil vliv československých úřadů na své zaměstnance, hmotnými výhodami těchto škol nebo snahou naučit děti český jazyk. Celý problém českých menšinových škol byl zveličován, protože ve skutečnosti školy přijaly velmi malé množství německých žáků.

Na Chebsku fungovaly v meziválečném období české menšinové školy³⁰⁷ v Chebu, Libé, Starém Hrozňatově, Plesné, Tršnicích, Lipové, Nebanicích, Františkových Lázních, Mariánských Lázních a Skalné. Mateřská škola vznikla v Chebu, Františkových Lázních a Tršnicích. Chebská škola byla otevřena nejdříve a postupně se rozšířila o měšťanskou školu a gymnázium. V roce 1924 ministerstvo zřídilo školu ve Františkových Lázních, rok poté ve Starém Hrozňatově a Libé, v roce 1926 v Plesné a Tršnicích. V roce 1927 se dočkali své školy

³⁰⁴ KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v Československém státě (1918 – 1938)*. Praha, 1993, s. 101.

³⁰⁵ ŠALÁTOVÁ, Markéta. České menšinové školy na Chebsku. In *Sborník Chebského muzea 2000*. Cheb, 2001, s. 139. ISBN 80-85018-32-2. ISSN 1211-9210.

³⁰⁶ Tamtéž.

³⁰⁷ Školy navštěvovalo i několik žáků národnosti slovenské a to zejména na venkově.

Češi v Lubech. V Nebanicích a Lipové fungovala škola až od roku 1929 a ve Skalné až školního roku 1930/1931. O některých z těchto menších škol nemáme mnoho informací o jejich působení. O škole v Plesné víme, že byla založena 13. listopadu 1926 a umístěna ve Šnekách v budově německé školy. V roce 1931 došlo k přemístění do Plesné do domu továrníka Otto Geipela za vysoké nájemné. O počtu dětí se dovídáme z časopisu *Výspa*, kde je k školnímu roku 1933/1934 uvedeno, že školu navštěvovalo 16 dětí.³⁰⁸ O škole ve Skalné toho víme ještě méně. Jen to, že prvním učitelem zde byl Václav Váňa a zřejmě po ročním působení odešel. Další zmínka je o velikosti školu v roce 1936, kdy fungovala jedna třída s učitelem Antonínem Neuciberem.³⁰⁹

Chebský okres původně patřil pod plzeňský inspektorát, ale od 1. května 1925 byl přidělen k nově zřízenému školnímu inspektorátu v Karlových Varech. Menšinovým inspektorem se stal Josef Bayer a později ho nahradil Ludvík Tayerle. Dne 1. ledna 1929 pak byl zřízen školní inspektorát pro menšinové školy se sídlem v Chebu a prvním inspektorem se stal František Věšín,³¹⁰ který tak opustil místo ředitele české menšinové školy v Sokolově, kde působil od roku 1924. Školy byly pravidelně navštěvovány menšinovým inspektorem.

Vedle národnostních poměrů nebyly jednoduché ani materiální poměry škol, které při svém vzniku řešily zejména otázku s umístěním, neboť Němci odmítali českým občanům poskytnout prostory. Zpravidla proto byly školy umístěny dost provizorně, celkem rychle se nové budovy dočkaly školy v Sokolově a v Chebu.³¹¹ Provoz škol byl zajišťován ze státních financí, což vzbuzovalo závist Němců, i když finance nepokrývaly většinu potřebných věcí. Vybavení škol bylo špatné a vyučování probíhalo v nevyhovujících podmínkách. Postupem času se počet žáků rozrůstal. Objevovali se i zájemci z řad rodičů dětí ze smíšených rodin a německých rodin, u kterých byla ale velkým problémem neznalost češtiny. Děti navštěvující školy pocházely většinou z obcí, kde školy vznikaly a blízkého okolí, ale zejména zpočátku, kdy menšinových škol nefungovalo tolik, bylo dojíždění a docházení do vzdálenějších obcí naprosto běžné. Po zřizování dalších škol, které děti měly blíže, docházelo k přestupu na bližší školy.

Postupně se školy rozšiřovaly o další třídy, protože na Chebsko přicházelo stále více Čechů, kteří chtěli, aby se jejich děti učily v české škole. Školy byly významným činitelem

³⁰⁸ SOkA Sokolov, *Výspa*. Časopis české mládeže zněmčeného Podkrušnohoří a západu země české, ročník 4, číslo 2, s. 6.

³⁰⁹ ŠALÁTOVÁ, Markéta. České menšinové školy na Chebsku. In *Sborník Chebského muzea 2000*. Cheb, 2001, s. 146. ISBN 80-85018-32-2. ISSN 1211-9210.

³¹⁰ V této funkci setrval až do března 1936, kdy odešel na ministerstvo. Správou byl prozatímně pověřen školní inspektor v Plzni František Štolcpart. Novým inspektorem se pak stal Stanislav Jelínek.

³¹¹ Chebská škola později svou kapacitou stejně nestačila. Nová škola byla předmětem závesti chebských Němců.

v životě menšiny, neboť organizovaly v českém duchu i různé oslavy a akce nejen pro děti. Školy byly podporovány českými menšinami a na venkově se staly často jediným organizátorem menšinového života. Do života škol se promítala i činnost místních spolků, které se staraly zejména o organizaci slavností a dobročinných akcí. Školy získávaly finance také ve formě darů od českých spolků ve vnitrozemí.

Jednotlivé školy si navzájem pomáhaly, udržovaly kontakty a pořádaly společné akce. Školy se účastnily různých akcí a pořádaly slavnosti. Pravidelně se slavil státní svátek 28. října, narozeniny prezidenta republiky, Vánoce a dětský den. U oficiálních svátků byl většinou přednesen projev a poté následovala vystoupení dětí s recitací, zpěvem či divadlem. O Vánocích se rozdělovala nadílka, na kterou přispívaly místní spolky. Školy zpravidla vlastnily svou školní knihovnu, někde i školní loutkové divadlo, které bylo využíváno k pravidelným představením.³¹²

Hlavní vliv na činnost školy měla osoba učitele nebo učitelů, kteří mnohdy psali i místní kroniky. Učitelé se často střídali a jejich počet postupně rostl, zejména u velkých škol.

³¹² ŠALÁTOVÁ, Markéta. České menšinové školy na Chebsku. In *Sborník Chebského muzea 2000*. Cheb, 2001, s. 140. ISBN 80-85018-32-2. ISSN 1211-9210.

10. České menšinové školy na Chebsku

10. 1. Františkovy Lázně

Po první světové válce místní Češi zakusili mnoho útoků ze strany Němců. Jeden příklad, kdy poštovní úředník Jan Opočenský byl vyhnán z úřadu za to, že nesložil slib věrnosti vzdorovládě, kdy se Františkovy Lázně připojily k německé Deutschböhmen. Československé vojsko, jež obsadilo okolí, sjednalo pořádek. Stále více vzrůstal odpor ke všemu českému.

Ve městě působily spolky podporující život české menšiny. V roce 1922 byl založen místní odbor Národní jednoty severočeské, který měl na počátku 72 členů, a předsedou byl přednosta ČSD František Chotek.³¹³ Dalším spolkem byl Klub československých lázeňských hostů, který za svoji nejdůležitější činnost považoval podporu české školy. Společně s Národní jednotou severočeskou připravovaly programy pro českou menšinu a polévkové akce pro chudé děti. Ve městě fungoval i Spolek Československého Červeného kříže, jehož předsedou byl Antonín Pohorecký.³¹⁴

Po vzniku české školy v Chebu do ní začaly dojíždět děti z okolí i z Františkových Lázní. Dojíždění ze vzdálenějších míst bylo ale zdlouhavé a počet dětí rychle rostl, a proto se lidé z Františkových Lázní rozhodli pro založení vlastní české školy: „*Ve Františkových Lázních a okolí žilo již před převratem mnoho českých lidí, kteří museli své děti posílat do německých škol, kdež se téměř všechny odnárodňovaly. Tím vznikala národu škola nenahraditelná. Starý režim padl, přišla samostatnost a pro české děti byly ve smíšeném území zřizovány školy.*“³¹⁵ Úsilí se jim vyplatilo a dne 1. září 1924 byla otevřena jednotřídní česká škola, která byla hned další měsíc rozšířena na dvě třídy. Nastoupilo 22 chlapců a 13 děvčat.³¹⁶ Vhodné prostory se stále hledaly a škola byla prozatímně umístěna v hotelu Londýn, ale později po rozšíření tříd se vyučovalo v lázeňském domě Bílý Kříž. V červnu za spoluúčasti škol z Chebu, Aše a místní, uspořádala česká okresní péče o mládež v Chebu dětský den. Slavnost navštívila velká část české menšiny, kterou uvítal předseda okresní péče o mládež M. Kozák.

³¹³ SOkA Cheb, fond č. 42 Česká obecná škola Františkovy Lázně, Kronika č. 19, 1924 – 1938.

³¹⁴ Tamtéž.

³¹⁵ SOkA Cheb, fond č. 42 Česká obecná škola Františkovy Lázně, Kronika č. 19, 1924 – 1938, zápis o situaci před vznikem české školy.

³¹⁶ SOkA Cheb, fond č. 42 Česká obecná škola Františkovy Lázně, Kronika č. 19, 1924 – 1938.

Od školního roku 1925/1926³¹⁷ fungovaly školy už i v Libé a Hazlově a tím pádem klesl počet žáků docházejících do školy ve Františkových Lázních. Této situace chtěli hned místní Němci využít a školu zrušit, ale to se jim nepovedlo. Vyučovalo se pro 36 dětí z Františkových Lázní, Dolních a Horních Loman, Tršnic, Třebeně a Plesné. Řídícím učitelem se stal Václav Čtvrtník a učitelem Alois Mareš. Ruční práce vedla Eliška Kocinová a náboženství vyučoval Alfons Tichý.³¹⁸ Nedostatek prostoru ale stále přetrvával, proto ministerstvo školství a národní osvěty koupilo v prosinci 1925 dům Mon Plaisir, ve kterém se přízemí adaptovalo a vybavilo se skříněmi, stoly a tabulemi. Ty byly doteď nahrazovány papíry přibitými na přední stěnu. Místnosti byly sice malé, ale všichni byli rádi za přestěhování školy.³¹⁹

V září 1926 byl definitivním řídícím učitelem jmenován Alois Kusovský a nastoupila Anna Kabelová. Škole se dostávalo podpory hlavně ze strany odboru Národní jednoty severočeské. Ještě během září předložil učitel A. Kusovský seznam dětí se žádostí o zřízení mateřské školky ministerstvu školství a národní osvěty.³²⁰ V listopadu přišlo rozhodnutí a místním bylo vyhověno, povolení č.j. 130356-I.-26 o umístění mateřské školy. Z důvodu nedostatku nábytku a vybavení se mohla školka otevřít až v březnu 1927.³²¹

Během dalších let se začal zvyšovat počet německých žáků, v roce 1928 to bylo 18 dětí německých, 9 smíšených a 7 českých. Na jaře roku 1930 byl školní pozemek rozšířen o sousedící parcelu, která patřila Ústřední matici školské, a do dalšího roku nastoupilo 43 dětí.³²² Během lázeňské sezóny místní odbor Národní jednoty severočeské rozesílal mezi lázeňské hosty letáčky, ve kterých žádali o podporu české školy. Akce měla velmi dobrý průběh a lidé reagovali pozitivně, proto se vybralo dost peněz. Ústřední matice školská hradila dětem ze sousedních obcí jízdné.³²³ Novým učitelem se stal Vlastimil Šedina a ustanovena byla učitelka ručních prací Růžena Venclová-Šimlová.³²⁴

Dne 17. června 1934 proběhla oslava 10. výročí vzniku školy,³²⁵ kterou uspořádal školní výbor v městském divadle.³²⁶ Děti si připravily divadelní představení O Matce

³¹⁷ Viz příloha č. 1.

³¹⁸ SOkA Cheb, fond č. 42 Česká obecná škola Františkovy Lázně, Kronika č. 19, 1924 – 1938.

³¹⁹ Tamtéž.

³²⁰ ŠALÁTOVÁ, Markéta. České menšinové školy na Chebsku. In *Sborník Chebského muzea 2000*. Cheb, 2001, s. 141. ISBN 80-85018-32-2. ISSN 1211-9210.

³²¹ SOkA Cheb, fond č. 42 Česká obecná škola Františkovy Lázně, Kronika č. 19, 1924 – 1938.

³²² Národní archiv Praha, Ústřední matice školská, inv. č. 794, kart. 591, seznam menšinových škol spadající pod inspektorát v Chebu s počtem žáků ve školním roce 1930/1931.

³²³ SOkA Sokolov, Výspa. Časopis české mládeže zněmčeného Podkrušnohoří a západu země české, ročník 1, číslo 3, s. 91. Měsíčně se jednalo zhruba o 78,- Kč.

³²⁴ SOkA Cheb, fond č. 42 Česká obecná škola Františkovy Lázně, Kronika č. 19, 1924 – 1938.

³²⁵ Viz příloha č. 16.

Vlasti.³²⁷ V následujících letech docházelo k poklesu počtu dětí v obecní škole, protože vznikaly další školy v menších obcích a děti již docházely do nich. Významnou událostí byla v červnu 1937 návštěva prezidenta Edvarda Beneše, který při příležitosti svého pobytu v Karlových Varech navštívil i Františkovy Lázně: „Dne 24. června navštívil Františkovy Lázně pan prezident republiky Ed. Beneš se svojí chotí při příležitosti svého pobytu v Karlových Varech. Do Františkových Lázních přijel před 5. hodinou večer a pobyl po prohlídce pramenů 1 a půl hodiny v lázeňském domě Königsvilla.“³²⁸

10. 2. Libá

Česká škola v Libé byla zřízena výnosem ministerstva z 3. srpna 1925 jako jednotřídní. První školní zápis se konal v červnu ve spolkovém domě. Od školního roku 1925/1926 začala škola fungovat a místo definitivního učitele bylo obsazeno správcem Josefem Kernerem z Vraného. Místnost pro školu komise vybrala v prvním patře zámku. Na počátku měsíce docházely do školy ze zapsaných dětí jen čtyři a to i přes napomínání rodičů. Během října se počet žáků zvedl na devět a to i přesto, že situací se zabývala i Okresní správa s inspektorem menšinových škol J. Bayerem.³²⁹

Hlavním problémem školy byla docházka českých dětí. V prvních letech školu nenavštěvoval ani jeden český žák. První dvě děti české národnosti navštěvovaly školu až v roce 1927/1928. V počátcích do školy docházely zejména chudší děti z německých rodin a i v dalších letech do ní často přecházeli žáci z německých škol. Důvodem podle učitelů byla zřejmě větší charitativní podpora pro děti a menší problémy s kázní a prospěchem. Němečtí žáci měli problém především s dorozuměním, protože český jazyk neovládali. Jejich prospěch byl tedy omezen neznalostí vyučovacího jazyka. K dispozici měli slovníčky, ve kterých v případě potřeby hledali neznámá slova.³³⁰

V Libé docházelo k velmi časté výměně učitelů, buď z důvodu žádosti o přeložení od učitelů či odchodu. Josef Kerner byl v létě 1927 přeložen zpět do Vraného a školu přenechal Antonínu Kritznerovi. O zproštění služby požádala také Olga Kernerová. Na konci školního roku 1928/1929 byl A. Kritzner po konfliktech s rodiči dětí přeložen a vystřídal ho Stanislav Krátký a poté přišel Václav Špaček, který z místa odešel bez předání správy školy. Jeho

³²⁶ ŠALÁTOVÁ, Markéta. České menšinové školy na Chebsku. In *Sborník Chebského muzea 2000*. Cheb, 2001, s. 141. ISBN 80-85018-32-2. ISSN 1211-9210.

³²⁷ SOkA Cheb, fond č. 42 Česká obecná škola Františkovy Lázně, Kronika č. 19, 1924 – 1938.

³²⁸ SOkA Cheb, fond č. 42 Česká obecná škola Františkovy Lázně, Kronika č. 19, 1924 – 1938.

³²⁹ SOkA Cheb, fond č. 931 Česká obecná škola Libá, Kronika č. 112, 1925 – 1938.

³³⁰ ŠALÁTOVÁ, Markéta. České menšinové školy na Chebsku. In *Sborník Chebského muzea 2000*. Cheb, 2001, s. 142. ISBN 80-85018-32-2. ISSN 1211-9210.

nástupcem byl Václav Novák, ale ani ten na místě dlouho nesetřval. V září 1932 byl vystřídán Karlem Jánským, ale v dalších letech se učitelé stále střídali – Konrád Hlavatý, Bohumil Melsoch, Josef Jelínek.³³¹

Během jara 1938 se žilo ve vesnici v napětí, ale situace se školy nijak do května nedotkla. Po vyhlášení mimořádného cvičení 21. května musel Josef Jelínek nastoupit vojenskou službu, ale v červnu se vrátil na své místo.³³² Vše se vyhrotilo v září 1938, kdy konflikty stále narůstaly. Děti z německé školy nadávaly žákům české, vyhrožovaly jim a házely po nich kameny. Dne 15. září bylo vyučování na doporučení inspektorátu přerušeno, protože nebyl zaručen bezpečný příchod a odchod dětí ze školy. Josef Jelínek odjel 16. září se školním majetkem do Jihlavy a po poslechu rozhlasových zpráv ze dne 20. září se rozhodl ještě vydat zpět pro úřední spisy, knihy i vlastní věci. Ve škole věci připravil a zabalil, avšak byl donucen zanechat je na místě. J. Jelínek se poté, co byli Henleinovci objeveni v obci, rozhodl raději odejít, i když bez veškerých zavazadel. Cestou na něj byla u Sorkova dvora zahájena palba. Poté pokračoval lesem k vlakové stanici Tršnice, odkud ohlásil situaci v Libé velitelství v Sokolově.³³³

10. 3. Nebanice

Škola zřízena výnosem ministerstva školství a národní osvěty ze dne 23. dubna 1929 č. 25.848/29-I. a fungovala od září 1929. Prvním správcem se na vlastní žádost stal Václav Malý, do té doby učitel na obecné škole v Chebu. V červnu byly předběžně sepsány děti, které by do školy docházely. Počet se dostal na 17, z nichž některé pocházely z německých rodin, avšak během prázdnin zřejmě vlivem protičeské agitace mezi místními tento počet klesl a vznikly pochybnosti, zda bude škola vůbec otevřena.³³⁴ K tomuto problému se přidala ještě nevyřešená volná místnost pro vyučování. Tyto nepříznivé podmínky byly německými občany ještě zveličovány. Když správce 23. srpna do školy nastoupil nebyli ani žáci ani budova, proto Václav Malý chodil po Nebanicích, sháněl děti a přemlouval rodiče v obci a okolí a nakonec se mu podařilo získat 10 dětí.³³⁵

Vyjednávání o místnosti mezi ministerstvem školství a národní osvěty a ředitelstvím státních drah o pronájem místnosti nevedlo k cíli. Až po intervenci chebských činitelů

³³¹ SOkA Cheb, fond č. 931 Česká obecná škola Libá, Kronika č. 112, 1925 – 1938.

³³² Tamtéž.

³³³ Tamtéž.

³³⁴ ŠALÁTOVÁ, Markéta. České menšinové školy na Chebsku. In *Sborník Chebského muzea 2000*. Cheb, 2001, s. 144. ISBN 80-85018-32-2. ISSN 1211-9210.

³³⁵ SOkA Cheb, fond č. 940 Česká obecná škola Nebanice, Kronika č. 141, 1929 – 1938.

Národní jednoty severočeské bylo konečně dáno svolení k propůjčení dvou místností v domě státních drah přímo u tratě. Tato budova byla postavena na konci 19. století jako německá škola, ale když obec později postavila novou školu i s byty pro učitele, tato stará byla koupena železnicí a vznikly zde byty pro železniční zaměstnance. V místnostech nikde nebyl nábytek, tak škola v Tršnici³³⁶ propůjčila pět lavic, z nádražní čekárny byla vypůjčena tabule a díky tomu započalo normální vyučování. Do této doby, tedy asi deset dní vyučoval správce školy na vycházkách po okolí Nebanic, pak se konečně přemístili do budovy. Na začátku října pak škola získala vlastní nábytek a pomůcky. Původní počet dětí klesl během jednoho měsíce na sedm, když se tři odstěhovaly se svými rodinami.

Od září 1930 byl Václav Malý odvolán a na jeho místo se dostal Karel Krofta, který byl ale po měsíci vystřídán Bohuslavem Zobalem. Během sčítání obyvatel se došlo k výsledku 29 českých občanů. Dalším správcem Josef Kraus, který do školy zapůjčil vlastní radiový přijímač a od 10. února se každý pátek poslouchal školský rozhlas. Pro mnohé děti to bylo poprvé, kdy měli možnost slyšet rozhlas.³³⁷ V roce 1931 věnoval Dámský odbor Národní jednoty severočeské Praha několik párů bot pro místní a na Vánoce se konala nadílka Národní jednoty severočeské z Kynšperka nad Ohří.³³⁸

Září 1934 škola zahájila jen s 15 dětmi s novým správcem Jindřich Vimmerem. Německý jazyk vyučovala Emilie Nužíková a ruční práce Marie Martinková. Odbor Národní jednoty severočeské předplatil škole oblíbené dětský časopis Srdíčko a místní školní výbor Naše republika. Přišlo další střídání správců, novým Oldřich Moc. Ve školním roce 1937/1938 nastoupilo 18 žáků, což byl největší počet od otevření školy, řídicí učitelkou Marie Blechová – Borovanská. V květnu byl potrestán druhým stupněm z mravů, žák Jan Dotzauer, který se přes zákaz zúčastnil průvodu Sudetoněmecké strany, a protože nadával dětem do čechounů a učitelce vyhrožoval, že ji zastřel.³³⁹ Po volbách a absolutní převaze sudetoněmecké strany probíhala činnost proti českým školám. Vítězství Sudetoněmecké strany ovlivnilo i počet žáků, protože někteří místní rodiče se rozhodli pro přestup svých dětí na německou školu. Pobouření mezi rodiči vyvolalo chování učitele římskokatolického náboženství, místního faráře Springera, který v den voleb 12. června vyzdobil okna fary provokativně praporky Sudetoněmecké strany. Na znamení protestu neposlali rodiče děti na poslední dvě hodiny náboženství a žádali pro příští rok nového učitele, tak se i stalo. Od voleb

³³⁶ SOkA Cheb, fond č. 940 Česká obecná škola Nebanice, Kronika č. 141, 1929 – 1938.

³³⁷ Tamtéž.

³³⁸ SOkA Sokolov, Výspa. Časopis české mládeže zněmčeného Podkrušnohoří a západu země české, ročník 1, číslo 3, s. 91.

³³⁹ SOkA Cheb, fond č. 940 Česká obecná škola Nebanice, Kronika č. 141, 1929 – 1938.

docházelo k větší nenávisti ze strany Němců ke všemu českému. Školní rok byl ukončen dříve a to 22. června z důvodu všesokolského sletu.

V září se začaly ve větším projevovat akce proti Čechům. V noci na 10. září pomalovali Němci černou barvou poštu a školu státními znaky. Ten den se také v Chebu u divadla konal sraz československých motoristů, kde měla mít projev i řídící učitelka Nebanic. Jenže při vlasteneckém projevu školního inspektora Stanislava Jelínka začali Němci pískat a řvát, aby nedošlo ke srážce národů bylo setkání předčasně ukončeno. Čeští účastníci byli pohromadě odvedeni na nádraží, odkud se rozjeli každý svým směrem. Český knihkupec Moravec byl, ale stržen z motorky a zkopán, poté odvezen do nemocnice.³⁴⁰

Již první zářijovou neděli proběhlo jakési malé rozloučení, kdy škola uspořádala besídku pro rodiče a zástupce armády. Nakonec zazněla státní hymna a poté byla akce ukončena. Rodiče chtěli dětem zajistit bezpečnost, a proto je do školy vodili, aby předešli útokům ze strany německých dětí. Některé děti byly poslány do vnitrozemí k příbuzným. 12. září strhli Němci označení „Obecná škola s vyučovacím jazykem československým v Nebanicích“. Další den přišel do školy jediný žák Ladislav Novotný spolu s otcem.³⁴¹ Řídící učitelka Marie Blechová – Borovanská zanechala vše na místě a zamkla školní budovu. Spolu s L. Novotným a jeho synem se vydali na nádraží, kde měla učitelka vzkaz od svého manžela, který pracoval na dráze, že odpoledne z Chebu vyjíždí za asistence četníků poslední vlak s matkami a dětmi do Plzně.³⁴² Muži zůstávali na svých místech. Do vlaku se učitelka dostala a manžel ji v Tršnicích, kde bydleli, podal kufřík s doklady a věcmi. Jejich ostatní zařízení naložil později do vagonu. Němci začínali postupně rabovat opuštěné byty.

Kronika školy se zpátky do Nebanic dostala až v roce 1974, kdy ji poštou zaslala bývalá učitelka Marie Blechová – Borovanská, spolu se zápisem: „*Tak skončila česká škola v Nebanicích umístěná ve strážním domku přímo u tratě s malým trojúhelníkem zahrádky s květinami. Tato kronika české školy 23. dubna 1929 otevřená se dostala s částí bytového zařízení do Husince, se zařízením jiného zaměstnance ČSD. Odtud byla přestěhována do Zbiroha – nádraží, kam byl manžel jako výpravčí vlaku 11. listopadu 1938 přeložen... Manžel zemřel 3. července 1945 na tyfus, já jsem nervově onemocněla. Po roce jsem se odstěhovala v srpnu 1946 do Žatce, kde bydlím dodnes. Chodila jsem pracovat do lesa a jako vychovatelka v Dětském domově a Zvláštním dětském domově 5 let...Kroniku české školy po 36 letech*

³⁴⁰ SOkA Cheb, fond č. 940 Česká obecná škola Nebanice, Kronika č. 141, 1929 – 1938.

³⁴¹ ŠALÁTOVÁ, Markéta. České menšinové školy na Chebsku. In *Sborník Chebského muzea 2000*. Cheb, 2001, s. 145. ISBN 80-85018-32-2. ISSN 1211-9210.

³⁴² SOkA Cheb, fond č. 940 Česká obecná škola Nebanice, Kronika č. 141, 1929 – 1938.

*vracím, aby byla svědectvím, jak jednotřídka v Nebanicích vznikla a s jakými národnostními potížemi se setkávala až do jejího převzetí Němci.*³⁴³

³⁴³ SOkA Cheb, fond č. 940 Česká obecná škola Nebanice, Kronika č. 141, 1929 – 1938, zápis Marie Blechové ze dne 5. září 1974 přiložený k navrácení kroniky do Nebanic, psaný v Žatci.

11. Česká obecná a měšťanská škola v Chebu

11. 1. Vznik české obecné školy

První pokus o zřízení školy je již z roku 1896,³⁴⁴ kdy Alois Semerád, vrchní finanční komisař v Chebu, žádal Ústřední matici školskou o otevření školy pro místní české děti.³⁴⁵ V tu dobu se jeho snahy nepodařily. Zřízení školy se místní dočkali až po vzniku Československa.

Odbor Národní jednoty severočeské měl 29. srpna 1919 schůzi v hotelu Continetal, kde se dohodl na podání žádosti o vznik české školy. Jednatel Vlasák za pomoci ostatních členů vyhledali děti, který by do školy docházely. Většina českých obyvatel ani nevěřila v otevření české školy, protože Němci a místní německé noviny dávali jasně najevo, že stojí proti tomuto záměru. 9. září na další schůzi oznámil Vlasák, že počet zapsaných dětí je 17.³⁴⁶ Při valné hromadě odboru 18. září byl přítomen i inspektor menšinových škol Antonín Follprecht, který sídlil v Plzni a byl nejbližší k Chebu, a bylo mu sděleno, že do školy je již přihlášeno 30 dětí.

Žádost o povolení se poslala zemské školní radě do Prahy, která telefonicky reagovala a školu prozatím povolila provozovat. Podplukovník Grámer, okrskový velitel, propůjčil škole místnost ve starých kasárnách. 26. října nastupuje první správce Bohumír Landa a učitel náboženství Alois Kusovský. Místnosti byly k dispozici dvě, jedna sloužila jako učebna a druhá jako byt pro správce. Zápis se konal 26. a 27. října a zapsáno bylo 22 chlapců a 26 děvčat.³⁴⁷ Jednalo se většinou o děti z Chebu a jen několik jich bylo z Maškova. 29. října proběhla malá slavnost na počest otevření školy, na kterou z Plzně přijel poslanec strany národně – demokratické Dr. Bukovský. Na shromáždění promluvil ve smyslu, že místní lidé snad nechtějí počestřovat Cheb, ale že otevřeli školu pro děti českých rodičů, aby mohly být vychovávány v českém jazyce a nebyly národu odcizovány.³⁴⁸ Místní německé noviny napadaly českou školu, že bude muset být zavřena, protože do ní docházely jen samé německé děti, což vůbec nebyl pravda. Žactvo z německé školy se českému vysmívalo, nadávalo a plivalo po něm. Němci se vůbec neostýchali a chodili za dětmi i do dvora kasáren. Správce požádal okresní správu o ochranu dětí, ale místodržitelství rada Bedřich Hejda se

³⁴⁴ V roce 1880 žilo v Chebu 201 Čechů, v roce 1890 173 a v roce 1900 to bylo 158 českých občanů. NĚMEC, Václav. *Boje o českou školu v severozápadním pohraničí*. Sokolov, 1989, s. 6.

³⁴⁵ NĚMEC, Václav. *Boje o českou školu v severozápadním pohraničí*. Sokolov, 1989, s. 6.

³⁴⁶ SOkA Cheb, fond č. 916 Česká obecná škola Cheb, Kronika č. 54, 1919 – 1938.

³⁴⁷ Tamtéž.

³⁴⁸ V tu dobu v Chebu žilo kolem 28 000 obyvatel, z toho něco přes 1 000 Čechů. SOkA Cheb, fond č. 916 Česká obecná škola Cheb, Kronika č. 54, 1919 – 1938.

Němců ještě zastával, ale slíbil umístění strážníka do ulice u kasáren. Ten měl dohlížet na bezpečnost českých dětí, ale žádný zájem o to nejevil. Začátky vyučování nebyly vůbec jednoduché, protože jen tři děti znaly český jazyk a ostatní neuměly vůbec, nebo jen několik slov.³⁴⁹ Mnoho českých rodičů nemělo čas učit děti český jazyk a nemluvili na ně česky, protože všude používali jen jazyk německý. Jak rodiče v zaměstnání, tak i děti v německé škole. V jedné třídě se sešly děti ve věkovém rozmezí 7 – 14 let a v první řadě se muselo začít se samotnou výukou českého jazyka. S rozvojem slovní zásoby se pak mohlo přikročit k vyučování jednotlivých předmětů. Správce usiloval o zřízení druhé třídy, protože práce by byla snazší a výsledek lepší, kdyby si děti mohli rozdělit. V lednu 1920 počet dětí vzrostl na 64 a Ústřední matice školská zřídila druhou třídu.³⁵⁰ Novou učitelkou se stala Růžena Fridrichová a vyučování probíhalo polodenně až do května, kdy se škola přestěhovala do německé lesnické školy, kde jí byly k dispozici poskytnuty dvě třídy a jeden kabinet. 20. února došlo k písemnému povolení školy.³⁵¹

Na podzim roku 1920 se vztahy mezi Čechy a Němci vyhroutil. Němci slovně napadali místní české občany a vojínům se snažili strhnout zbraně a plivali po nich. 14. listopadu Češi jako odvetu strhli sochu Josefa II. a vzali si pravou ruku. Socha připomínala dobu, kdy germanizace českého národa měla být dokonána. Vzbouření Němci pronásledovali důstojníky do hotelu Continental, kde došlo k potyčkám. Již druhý den socha bez pravé ruky stála na svém místě a shromáždění Němci se vydali do české školy, kterou zničili. Škola neměla mnoho pomůcek, ale i to málo co měla bylo poničeno. Zástupci odboru Národní jednoty severočeské vyrazili do Prahy na ústředí Národní jednoty severočeské, kde popsali současnou situaci a všichni se divili, co se v Chebu děje a že Češi jsou ve svém státě takhle utiskováni. Úřední zprávy tento pravý stav situace zamlčovaly. Učitelka Růžena Fridrichová byla v tu dobu vykázána Němci z bytu.³⁵²

11. 2. Dějiny školy v letech 1920 - 1925

Od počátku školního roku 1920/1921 byla škola umístěna v budově Rudolfiny v polosklepní místnosti, kde znovu započalo polodenní vyučování. Podmínky v těchto prostorech byla naprosto nevyhovující, a proto správce žádal zemskou školní radu o umístění v některé budově německých škol a v případě jejich neochoty o zabránění nuceným nájmem. Inspektor Antonín Follprecht shledal, že stav je opravdu špatný a navrhl, aby pro školu byly

³⁴⁹ SOkA Cheb, fond č. 916 Česká obecná škola Cheb, Kronika č. 54, 1919 – 1938.

³⁵⁰ Tamtéž.

³⁵¹ Tamtéž.

³⁵² Tamtéž.

nuceným nájmem zabráný místnosti v německé lesnické škole, kde už dříve vyučování probíhalo. Obec proti tomuto rozhodnutí podala protest, ale ten byl ministerstvem školství a národní osvěty zamítnut. V prosinci, kdy měl proběhnout přesun školy, okresní politická správa ve snaze tomu zabránit, odložila stěhování na 31. prosince. Místní školní rada zahájila proti českým občanům boj a rodiče byly předvolávány k výslechům. Správce Bohumír Landa se obrátil na místní i okresní školní radu, ale ty tento problém nijak neřešily. Až v únoru 1921 dorazila komise z ministerstva a zjistila skutečné přestupky v jednání a rozhodla o umístění v německé lesnické škole. Městská rada se ale dále nechtěla vzdát a domáhala se úplného zrušení české školy. Podala žádost o zrušení na ministerstvo školství a národní osvěty, které ji ale zamítlo. Poté se rada odvolala ke správnímu soudnímu dvoru. Česká menšina v tu dobu usilovala o přeložení místodržitelského rady, Bedřicha Hejdy, který byl velmi proněmecký, ale nebylo ji vyhověno. K přemístění školy pak nedošlo a nadále fungovala v nevyhovujících prostorech budovy Rudolfiny, kde získala ještě jednu místnost a nový nábytek. V učebnách bylo málo světla, zima a přes slabé zdi bylo vše slyšet, nakonec se ale našlo jiné řešení této špatné situace. V přízemí Rudolfiny se adaptoval sál pro vyučování v nákladu 18 000 Kč,³⁵³ kdy vznikly dvě učebny, dva kabinet, dva záchody a sklep, a v dubnu proběhlo přestěhování. Na konci školního roku zažádal místní školní výbor stavbu školní budovy. Výbor byl ve složení: Bohumír Landa jako předseda, Růžena Fridrichová jednatel, Marie Jakobcová místopředseda, Antonín Sochůrek, Josef Sechovský a Jindřich Dreseler, kteří byli zvoleni v dubnu.³⁵⁴

Ve školním roce 1921/1922 docházelo do školy 67 dětí. Při zápise, který probíhal v červnu, přišlo i dost německých rodičů s dětmi, ale ty nebyly do školy přijímány. V prostorách budovy byla přes rok velká zima a na jaře učitelé znovu podali žádost o stavbu školy. V tuto dobu boj Němců proti české škole značně ochabl. Stále se jednalo o možné nové stavbě školy, ale ani během tohoto školního roku nebyla stavba schválena. Pro další školní rok počet dětí docházejících do školy zůstal stejný. Opět se hlásilo dost německých dětí, ale přijímány byly jen děti z českých a smíšených rodin. Učitelka Růžena Fridrichová musela kvůli nemoci školu opustit a na její místo nastoupila Augustina Müllerová. Ručním pracím vyučovala Antonie Hořejší. Na pozemku, který patřil škole, bylo zřízeno hřiště, zahrádka a zbývající kus učitelé rozdělili na díly a pronajali rodičům na pěstování zeleniny. V říjnu 1922 přijela komise z ministerstva školství a národní osvěty a shlédla všechny pozemky navrhované správcem školy připadající v úvahu pro stavbu budovy. Shledala jako

³⁵³ SOkA Cheb, fond č. 916 Česká obecná škola Cheb, Kronika č. 54, 1919 – 1938.

³⁵⁴ Tamtéž.

nejvhodnější zahradu, která podléhala záborovému zákonu a mohla být pozemkovým úřadem vyvlastněna. V únoru se konala schůze rodičů s učiteli, na které byly provedeny doplňovací volby do školního výboru. Za odstupující Marii Jakobcovou a Jindřicha Dreselera byli zvoleni do výboru Emil Chmelíček, František Šiml a Augustina Millerová. Ta se stala jednatelkou a předsedou zůstal Bohumír Landa.

Na jaře konečně došlo k zahájení stavby nové školní budovy. Národní jednota severočeská se snažila o zrychlení stavby.

Ministerstvo neslo v tomto roce náklady v této výši. Za věcný náklad 17 084,46 Kč a osobní 26 254 Kč, celkem to tedy bylo 43 338,46 Kč. V tom se započítali sešity, potřeby pro chudé, vazba knih, školní pomůcky, státní vlajka, knihy, rýsovací potřeby a nové skříně.³⁵⁵

Nastal další školní rok 1924/1925 a na jeho počátku vznikla při trojtřídní obecné škole česká měšťanská škola podle paragrafu 5 zákona ze dne 3. dubna 1919 č. 189, výnosem ministerstva školství a národní osvěty ze dne 24. července 1924 č. 90.477-I.24. Vyučování ve dvou třídách probíhalo v prostorách německé lesnické školy, které byly na základě nájemní smlouvy propůjčeny městkou radou. Spolu s tím škola získala i zapůjčené lavice a tabule. Díky přepažení chodby byl zřízen malý kabinet na pomůcky. Prvním ředitelem se stal Jan Domínek, který do té doby působil v Bítově na Znojemsku, a spravoval školu. Odbornými učiteli se stali Bohumír Landa a Josef Hořejší, jako učitelka ručních prací nastoupila Emilie Kosinová. Na měšťanskou školu docházelo 42 dětí a na obecnou 100.³⁵⁶

11. 3. Dějiny školy v letech 1925 - 1938

V září roku 1925 dosáhla česká menšina splnění svých snah. Konečně se přestěhovala z pronajatých místností do vlastní nové budovy, kterou ministerstvo školství a národní osvěty postavilo v nákladu 1 600 000 Kč.³⁵⁷ Při velké oslavě, která proběhla 13. září, se sešla celá česká menšina z Chebu a okolí a hosté jako např. poslanec František Lukavský a zástupci z ministerstva. V předvečer slavnosti v sobotu 12. září se konala slavnostní akademie na Střelnici za úplně vyprodaného sálu. V programu účinkoval místní pěvecký spolek Hraničář, Sokol a děti. V neděli pak slavnost začala před nádražím, kde se občané shromáždili a po příjezdu a uvítání hostů se v deset hodin vydali průvodem za doprovodu hudby třídou na náměstí a odtud do Hradební ulice, kde stála nová školní budova. Celá byla vyzdobena květinami a prapory. Postoj Němců k nové budově nebyl pozitivní. V německých novinách se

³⁵⁵ SOkA Cheb, fond č. 916 Česká obecná škola Cheb, Kronika č. 54, 1919 – 1938.

³⁵⁶ Tamtéž.

³⁵⁷ Tamtéž.

psalo, že budova byla špatně postavená a hrozí její zřícení a je tedy nebezpečné do ní vstupovat. Nic takového se ale nepotvrdilo a vyučování ve škole normálně začalo. Zapsáno bylo 84 dětí na školu obecnou a třídy byly přiděleny Marii Kalkantové, Marii Kraimerové, Augustině Pučetíkové a Václavovi Fuchsovi. Na měšťanskou školu docházelo 73 dětí a na starosti je měl Bohumír Landa, Josef Hořejší a Miloslava Hasenkopfová.

Ve školním roce 1926/1927 byla obecná škola rozšířena o pátou třídu. Ministerstvo školství a národní osvěty rozhodlo výnosem č. 157.063/26.-I. ze dne 23. prosince 1926, aby škola byla organizována jako pětiletá se čtyřmi definitivními třídami postupnými a s jednou prozatímní postupnou třídou. Také měšťanská škola byla rozšířena a to výnosem ministerstva školství a národní osvěty ze dne 9. července 1926 č. 67671-26.I., čímž povolilo, aby při měšťanské škole byl od počátku školního roku otevřen jednorozhodný učební kurz. Celkový počet žáků se dostal na 184, z čehož 100 chodilo na obecnou školu.³⁵⁸ V dalším roce bylo jen o dva žáky více a z toho 117 bylo chlapců a 69 dívek. Učitelka Emilie Kosinová odešla, protože byla ustavena učitelkou v Jedličkově ústavu pro zmrzačené v Praze, a na její místo přišla Marie Kadečková.

V roce 1928 nastoupilo poprvé přes 200 žáků a to přesně 212 a stále převažovali chlapci. Během roku vykonal místní školní výbor pět schůzí. Sestával se ze členů: ředitel školy Jan Domínek – předseda, přednosta stanice Michal Kozák – místopředseda, Bárta Josef – pokladník, učitel Bohumír Landa – inspektor finanční stráže, učitelka Emilie Kosinová, Jan Krejčí, Jan Levý, Jan Moravec a Rudolf Vojík. Společně pořádali pravidelně dětská představení v loutkovém divadel, kde sami členové účinkovali. Jan Domínek dále ještě předsedal Okresnímu osvětovému sboru a okresní péči o mládež.³⁵⁹

Největší část menšiny zde tvoří vojsko zdejší posádky a zaměstnanci československé státní dráhy, pak následuje skupina úředníků. Složitou překážkou rozvoje české menšiny byl nedostatek volných bytů, protože Němci neradi Čechy brali do podnájem. Učitelstvo tento problém s byty také postihl. Ačkoliv se stavěly státní obytné domy pro zaměstnance československých železnic, poptávku to nestačilo pokrýt. Češi nebyli finančně dobře situováni, aby si mohli nechat postavit vlastní dům.

Všechny děti od Dámského odboru Národní jednoty severočeské v Praze získaly vklad na spořitelni knížku ve výši 5 Kč a celkem bylo vynaloženo 1 130 Kč. Od Vojtěcha Jareše

³⁵⁸ SOkA Cheb, fond č. 916 Česká obecná škola Cheb, Kronika č. 54, 1919 – 1938.

³⁵⁹ Tamtéž.

z Prahy škola dostala deset vycpaných ptáků a továrna na umělá hnojiva v Pečkách darovala škole umělé hnojivo.³⁶⁰

Ve školním roce 1929/1930 při měšťanské škole zřízeno místo učitele německého jazyka a jeho povinností bylo i vyučování na dalších školách podle výnosu ministerstva školství a národní osvěty ze 7. září 1929 č. 112.701/29-I. V budově pak začala fungovat i živnostenská škola pokračovací o dvou třídách pro české učně a její správu měl na starosti ředitel školy.³⁶¹ Také hudební škola kvůli nedostatku prostoru jiných místností byla umístěna v budově obecné a měšťanské školy. Během tohoto roku dětem hodně přispívala okresní péče o mládež, která uspořádala vánoční nadílku a v zimě mléčnou akci, při které chudé děti dostávaly mléko.

16. listopadu 1929 Český okresní osvětový sbor upořádal slavnostní akademii v Městském divadle k 10. výročí založení české školy. Úvodní slovo měl Bohumír Landa, který zde působil již od začátku, a vylíčil vznik a historii české školy. Po něm měl projev i inspektor menšinových škol František Věšín. V dalších školním roce 1930/1931 do školy docházelo již 253 dětí³⁶² a mimo pobočky při první, druhé a třetí třídě obecné byla povolena pobočka při čtvrté třídě. V tu chvíli ji ale neměli kam umístit, a proto došlo k přesunu čtvrtého ročníku měšťanské školy, kam chodilo jen pět chlapců, do kabinetu a čtvrté třídě byla dána k dispozici tato vyklizená učebna. V učitelském sboru nastaly určité změny. Ředitel Jan Domínek odešel v srpnu do penze a správu školy převzal dočasně Bohumír Landa. Na uvolněné místo ředitele byl v říjnovém Věstníku ministerstva školství a národní osvěty vypsán konkurz a přihlásilo se 13 žadatelů. Nejstarší žadatel vykazoval 28 služebních let a nejmladší 18, ale podle délky služby v menšinách byl však mezi prvními. Nakonec se definitivním ředitelem stal Václav Junek, do té doby odborný učitel na měšťanské školy v Novém Sedle u Lokte nad Ohří, výnosem ministerstva školství a národní osvěty ze 17. ledna 1931, č. 180.109/30-I. V červnu pak na školu nastoupila jeho žena Marie Junková, která předtím také působila na české škole v Novém Sedle.³⁶³

Ve školním roce 1933/1934 docházelo na obecnou školu celkem 234 dětí a z toho devět žáků opakovalo. Většina dětí pocházela z rodin českých, u obecné školy 161 z české rodiny a 68 ze smíšené a z rodiny německé jen 5. Na měšťanskou chodilo 151 dětí a 14 z nich

³⁶⁰ SOkA Cheb, fond č. 916 Česká obecná škola Cheb, Kronika č. 54, 1919 – 1938.

³⁶¹ Tamtéž.

³⁶² Národní archiv Praha, Ústřední matice školská, inv. č. 794, kart. 591, seznam menšinových škol spadající pod inspektorát v Chebu s počtem žáků ve školním roce 1930/1931.

³⁶³ SOkA Cheb, fond č. 916 Česká obecná škola Cheb, Kronika č. 54, 1919 – 1938.

opakovalo. Tam bylo 95 dětí z českých rodin, 47 z německých a 9 z německých. Německému jazyku se všichni učili od čtvrté třídy a na měšťanské škole se žáci učili psát na stroji.³⁶⁴

Počet dětí se stále zvyšoval a ve školním roce 1935/1936 na škole obecné dosáhl 260 dětí a na měšťanské 175. Podle náboženského vyznání bylo 260 katolíků, 100 československého vyznání, 20 československého vyznání, 9 evangelíků, 2 Židé a 44 dětí bez vyznání.

Tabulka č. 5. Rozdělení dětí ve školním roce 1933/1934 a 1935/1936 podle zaměstnání jejich rodičů.³⁶⁵

Druh zaměstnání	Školní rok 1933/1934	Školní rok 1935/1936
Státní a veřejní zaměstnanci	389	366
Zemědělní dělníci	5	9
Průmysloví dělníci	20	14
Soukromí zaměstnanci	21	15
Majitelé usedlostí	2	-
Živnostníci	20	17
Jiné povolání	7	10

Následující rok se počet dětí o něco navýšil, na obecné škole bylo 289 dětí a 180 na měšťanské škole. O letním prázdninách došlo k velkému malování celé školy, které vyšlo na 7 226 Kč. Na podzim 1937 měla obecná škola ponechány pobočky při první, druhé a páté třídě, ale ještě se rozšířila ještě o pobočku třetí třídy. Celkem tedy měla devět tříd. Měšťanská škola měla tři třídy kmenové a při prvním a čtvrtém ročníků byla zřízena pobočka a měla tedy dohromady pět tříd. Do prostoru školní budovy se ale už třídy nevešly, a proto museli učitelé přistoupit k dělenému vyučování. Jeden týden měly třídy A školu dopoledne a třídy B odpoledne. Druhý týden se prohodily a takhle se to střídalo dále. Dopolední vyučování bylo od 8 – 13 hodin a odpolední od 13 – 17 hodin a v sobotu odpoledne se nevyučovalo.³⁶⁶

11. 4. Školní rok 1938

V květnu 1938 místní občané pocítili, že se něco děje, 21. května byli muži v noci náhle povoláni do služby a vojsko opustilo Cheb a obsazovalo hranice. Došlo k zastřelení dvou Němců, kteří neuposlechli rozkaz zastavit. Jejich pohřeb probíhal za účasti zástupců

³⁶⁴ SOkA Cheb, fond č. 916 Česká obecná škola Cheb, Kronika č. 54, 1919 – 1938.

³⁶⁵ Tamtéž.

³⁶⁶ Tamtéž.

Německé říše a tato událost přispěla k posílení boje proti republice. V tu dobu počet žáků klesl téměř o 60%, ale poté se situace uklidnila děti do školy začaly zase docházet. Vzhledem k sokolskému sletu byl školní rok ukončen dříve. Do dalšího roku se provedl zápis dětí a v září začalo vyučování.³⁶⁷

První zápis v kronice k září 1938 je: „*Naděje, že politické poměry v pohraničí se přes prázdniny uklidní se nesplnily. Napětí se stupňovalo a mělo vliv i na školu.*“³⁶⁸ Učitelé a děti byly vstaveni nátlaku. Sudetoněmecká strana vyvíjela tlak, aby rodiče ze smíšených rodin své děti dali na německou školu. Někteří tak skutečně učinili a děti z české školy odhlásili. Během 11. září byly po městě zamazávány české nápisy a to i na škole. Při srazu československých motoristů, kteří měli dát slavnostní slib, měl projev inspektor menšinových škol Stanislav Jelínek. Docházelo k neustálému pokřikování a přerušování ze strany Němců. Poté došlo i ke střetům mezi českými motoristy a Němci. 12. září Němci čekali na projev Adolfa Hitlera a scházeli se v hostincích, kde ho společně poslouchali. Po něm vtrhli do ulic a vybíjeli české a židovské obchody. Dav pak rozbil okna na české škole. Druhý den do školy nepřišly skoro žádné děti, přijely jen některé přespolní. Ve škole panoval rozruch a učitelé chtěli domů děti pouštět jen za doprovodu rodičů. Povzbuzující zpráva přišla od inspektora Stanislava Jelínka, který dal vědět, že se k Chebu blíží vojenská auta a tanky. Když dorazily, ulice se vyklidily, a byla již volná cesta k nádraží a žáci byli propuštěni. Po dohodě s inspektorem měla být škola na tři dny uzavřena, tak se i stalo, ale nikdo v tu chvíli nevěděl, že k její otevření již nedojde. Ředitel Václav Junek opustil školu 30. září a vše tam zanechal, protože pokyny hlásaly, že se nemá ze státního majetku nic brát. Kroniku vzal ale s sebou a v prosinci 1938 v Plzni do ní zaspal poslední zápis: „*V roce, kdy měla republika oslavovat výročí dvacetiletého trvání, dostoupila naše škola vrcholu svého rozvoje. A nastal strašný pád. V tyto konce nikdo nevěřil. Pravda, Němci od jara vyslovovali, že 28. říjen už letos nebude slaven. Bolest ze všeho je příliš veliká. Zbývá zatím jen doufat, mlčet a pracovat.*“³⁶⁹ Do české školy se po zabrání nastěhovala německá dívčí škola.³⁷⁰

³⁶⁷ SOkA Cheb, fond č. 916 Česká obecná škola Cheb, Kronika č. 54, 1919 – 1938.

³⁶⁸ Tamtéž.

³⁶⁹ SOkA Cheb, fond č. 916 Česká obecná škola Cheb, Kronika č. 54, 1919 – 1938.

³⁷⁰ Tamtéž.

Tabulka č. 6. Vývoj počtu dětí na české obecné a měšťanské škole v letech 1919 – 1938.³⁷¹

Školní rok	Obecná škola - počet	Měšťanská škola - počet	Dohromady
1920 – 1921	64	-	64
1921 – 1922	67	-	67
1923 – 1924	65	-	65
1924 – 1925	100	42	142
1925 – 1926	84	73	157
1926 – 1927	100	84	184
1927 – 1928	114	72	186
1928 – 1929	158	54	212
1929 – 1930	185	38	223
1930 - 1931	205	48	253
1933 – 1934	234	151	385
1935 – 1936	260	175	435
1936 - 1937	289	180	469
1937 – 1938	286	169	455
1938 - 1939	249	159	408

³⁷¹ SOKA Cheb, fond č. 916 Česká obecná škola Cheb, Kronika č. 54, 1919 – 1938.

12. Školní slavnosti

Školy se účastnily různých menšinových akcí a pořádaly slavnosti, na které byl školní rok byl velmi bohatý. Pravidelně byl slaven státní svátek 28. října, narozeniny prezidenta republiky a významných Čechů. Konal se dětský den, slavnostní zahájení a ukončení školního roku, mikulášská slavnost, vánoční nadílka a divadelní představení. Oslavy probíhaly zpravidla hromadně u větších škol. U oficiálních svátků byl přednesen projev a poté následovala vystoupení dětí s recitací, zpěvem, případně divadlem nebo koncertem. Na prázdniny byly děti posílány buď rodiči nebo českými spolky do vnitrozemí jako pomocníci ve venkovských domácnostech. Nabídka takových míst se však postupně zmenšovala.³⁷² O Vánocích byla rozdělována nadílka, na kterou přispívaly místní spolky, a při níž hlavně chudé děti dostávaly oblečení a boty. Postupně si žáci připomínali další výročí a události, např. výročí úmrtí Jana Žižky, Jana Husa, Jana Amose Komenského a Aloise Rašína. Také ale i současné události, např. úmrtí prezidenta, jugoslávského krále Alexandra I.

Jedním z druhů společných akcí bylo divadelní představení. Např. v dubnu 1922 sehrály děti české chebské školy hru „Blaničtí rytíři“ s hudbou a zpěvem k počtě narozenin prezidenta. Zúčastnilo se celkem 35 dětských herců a divadlo nacvičila učitelka Růžena Fridrichová a zpěv správce Bohumír Landa. Kostýmy si vypůjčily z Plzně a na vstupném se vybralo téměř 2 000 Kč.³⁷³ V květnu tohoto roku sehráli učitelé a děti měšťanské a obecné školy v Sokolově v hotelu Weber dětské divadelní představení „Když hračky oživnou“ od Antonie Fišerové – Kučerové. Režisérem byl ředitel školy František Věšín a dětem se podařilo dobře sehrát. Představení mělo u návštěvníků úspěch, děti pak s touto hrou jely i do školy do Lomu u Mostu.³⁷⁴

Vybrala jsem některé vánoční slavnosti, o kterých se zmíním více. Jako každý rok se i v prosinci roku 1931 konala na školách vánoční nadílka. Vybrala jsem dvě školy a pro představu uvádím zápisy z kroniky v Nebanicích a Habartově. První je škola v Nebanicích: *„Vánoční nadílka byla uspořádána místním odborem Národní Jednoty Severočeské pro Kynšperk nad Ohří a okolí dne 20. prosince v nádražní restauraci v Kynšperku nad Ohří. Děti zdejší školy dostaly šaty, boty nebo prádlo. Také dámský odbor N.J.S. Praha věnoval čtyřem nejchudším dětem po páru nových bot, takže alespoň ty nejchudší byly úplně ošaceny. Dík za*

³⁷² ŠALÁTOVÁ, Markéta. České menšinové školy na Chebsku. In *Sborník Chebského muzea 2000*. Cheb, 2001, s. 140. ISBN 80-85018-32-2. ISSN 1211-9210.

³⁷³ SOkA Cheb, fond č. 916 Česká obecná škola Cheb. Kronika 1919 – 1938.

³⁷⁴ SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

*tak pěknou nadílku patří hlavně místnímu odboru N.J.S pro Kynšperk nad Ohří a okolí, který po celý rok s nevšední horlivostí pracoval, aby i chudým dětem byly vánoce svátkami radostnými.*³⁷⁵ A jak vypadala nadílka ve škole v Habartově: „*Vánoční dýchánek péčí odporu NJS. Program vyplnili tři hudebníci ochotníci a učitelský sbor (maňáskové divadlo, pohádky, houslové sólo). Dětem se dostalo kakaa a zákusků a nadílky. Dary místnímu školnímu výboru: Baráčníci v Praze – Vršovcích 200 Kč, NJS v Hostivicích 800 Kč, Dorost Čsl. Červ. kř. na gymnaziu v Roudnici 20 Kč a bednu staršího žactva, prádla a obuvi, NJS v Praze bednu nových oblečků a bot.*“³⁷⁶

Velkou událostí pro českou menšinu byly také oslavy výročí založení školy. V roce 1932 se konala oslava k 10. výročí ve škole v Kynšperku nad Ohří.³⁷⁷ V říjnu 1934 probíhala oslava 10. výročí založení české školy ve Františkových Lázních, kterou pořádal místní školní výbor, a záštitu nad akcí převzal inspektor státních národních škol v Chebu František Věšín.³⁷⁸

V březnu 1935 se na všech školách konala oslava 85. narozenin prezidenta T. G. Masaryka. Rok od roku se stupňoval rozsah oslav a při této se sešli zástupci vlády, úřadů a vojska ve vysokém počtu. Oficiální program připravila česká sokolovská škol a vystoupili všichni žáci od nejmenších po největší.³⁷⁹ Po proslovu ředitele školy Stanislava Jelínka, který představil prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka v několika životních obdobích, nastoupily k recitaci nejmenší děti z mateřské školy, poté starší žáci přednesli básně a zazpívali písně. Po skončení programu ukázal ředitel návštěvníkům knihu pozdravů, kterou pak prezidentovi česká škola zaslala. K ní byly připojeny výkresy a dopisy. Zápis v novin popisuje oslavu takto: „*Oslavy pana prezidenta byly radostnou chvílí české menšiny, měli jsme radost i ze spoluúčasti německého obyvatelstva a přejme si, aby nálada a společná vůle, která nás pojí v takových chvílích, přenesla se i do praktického života.*“³⁸⁰

V červnu 1936 si rodičovské družení při sokolovské škole připravilo pod režii učitele Oldřicha Moce dětské divadelní představení „Maugli.“ Obsazení rolí připadlo na žactvo, jedinou dospělým hercem byl učitel O. Moc. Hezký výkon podal Vladimír Matějka v hlavní

³⁷⁵ SOkA Cheb, fond č. 940 Česká obecná škola Nebanice, Kronika č. 141, 1929 – 1938.

³⁷⁶ SOkA Sokolov, Výspa. Časopis české mládeže zněmčeného Podkrušnohoří a západu země české, ročník 1, číslo 3, s. 91.

³⁷⁷ SOkA Sokolov, Výspa. Časopis české mládeže zněmčeného Podkrušnohoří a západu země české, ročník 2, číslo 3, s. 69.

³⁷⁸ SOkA Cheb, fond č. 42 Česká obecná škola Františkovy Lázně, Kronika č. 19, 1924 – 1938.

³⁷⁹ Viz příloha č. 10.

³⁸⁰ SOkA Sokolov, Česká měšťanská škola Sokolov, Kronika 1924 – 1938.

roli Maugliho, další postavu ztvárnila Jana Neradová, Rudolf Blažek, Marie Aubrechtová.³⁸¹ Ve hře se postupně představilo přes 30 dětí a jejich výkon sklidil velký potlesk.

V prosinci 1936 se konala velká vánoční besídka v Bukovanech³⁸²: „Dne 20. prosince se konala vánoční besídka spojená s vánoční nadílkou v hostinci J. Deissingera. Žactvo obecné a mateřské školy přednášelo po vánočním proslovu řídícího učitele básně, zahrálo divadla, výstupy a zazpívalo písně a vánoční koledy. Zvláště se líbilo divadlo obecné školy *Myší budka*, ve kterém žáci představovalo různá zvířátka, pro něž ušila pí učitelka ručních prací vhodné obleky. Besídka byla hojně navštívena rodiči dětí a českými občany z Bukovan. Na dobrovolném vstupném bylo vybráno 80 Kč ve prospěch pokladny místního školního výboru. Po programu bylo veškeré žactvo obecné a mateřské školy poděleno u osvětleného stromečku místní Národní jednotou severočeskou sáčkem ovoce, ořechů, fíků a cukrovinek.“³⁸³

³⁸¹ SOkA Sokolov, Česká měšťanská škola Sokolov, Kronika 1924 – 1938.

³⁸² Viz příloha č. 12.

³⁸³ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Bukovany, Kronika 1919 – 1938.

13. Významné osobnosti české menšiny

13. 1. František Věšín

Narodil se v roce 1891 v Mirošově. Jeho otec odešel spolu s celou rodinou za prací do nově otevíraných hnědouhelných dolů na Mostecko. Tam také František nastoupil do první třídy do školy v Lomu u Most, kde probíhaly národnostní a sociální boje. Otec poznal, že je nadaný a těžkou hornickou prací by nezvládl. Poslal ho tedy na lounskou reálnou školu. Po čtyřech letech studium přerušil a dostudoval na učitelském ústavu v Kutné Hoře.³⁸⁴ Po maturitě v roce 1911 začal učit na Mostecku, ale další rok nastoupil vojenskou službu a vrátil se až po I. světové válce. Poté pokračoval ve funkci učitele a roku 1924 se stal ředitelem sokolovské školy. Ve městě byl velmi oblíben a pro školu a českou menšinu se snažil udělat maximum. O tři roky později byl jmenován inspektorem menšinových škol a na tomto místě setrval dlouhá léta.³⁸⁵ V září 1936 František Věšín odešel na ministerstvo školství a národní osvěty do Prahy a jeho místa se ujal Stanislav Jelínek.³⁸⁶

Spolu s učitelem Stanislavem Jelínkem, jeho pozdějším nástupcem, založili na konci roku 1930 „Výspa. Časopis české mládeže zněmčeného Podkrušnohoří a západu země české.“³⁸⁷ První číslo vyšlo na Silvestra a první a druhé vydání řídil Stanislav Jelínek, pozdější třetí a čtvrté František Věšín. Tito dva učitelé byli nejčastějšími přispěvateli. Svou tvůrčí aktivitou zapojili do spolupráce desítky učitelů a kreslířů. V časopise se psalo o dění v oblasti, obsahoval zprávy ze škol, hádanky, básně, doplňovačky a křížovky. Vydavatelem a majitelem byl ing. František Křížek.³⁸⁸ Dvojcíslím 9. a 10. čtvrtého ročníku Výspa zanikla.

³⁸⁴ NĚMEC, Václav. *Boje o českou školu v severozápadním pohraničí*. Sokolov, 1989, s. 33.

³⁸⁵ SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1924 – 1938.

³⁸⁶ NĚMEC, Václav. *Boje o českou školu v severozápadním pohraničí*. Sokolov, 1989, s. 33.

³⁸⁷ Viz příloha č. 15.

³⁸⁸ SOkA Sokolov, Výspa. Časopis české mládeže zněmčeného Podkrušnohoří a západu země české, ročník 1, číslo 2, s. 1 - 5.

Obrázek č. 1. František Věšín.³⁸⁹

13. 2. Stanislav Jelínek

Pocházel z Čkyně nad Boubínem, kde se roku 1893 narodil. Jeho učitel si všiml jeho nadání a doporučil ho na studia do Soběslavi. Tam absolvoval učitelský ústav a maturoval v roce 1912. Poté vyučoval na několika místech: v Tchořovicích u Blatné, Smolivci nad Třemšínem a Potvorově na Kralovicku. Tam vycházel týdeník „Kralovický obzor“ a v nedaleké Plzni časopis „Mladá stráž“. Do obou přispíval články a básničkami, ale pod pseudonymem Pavel Viklan. Jeho učitelskou a literární činnost přerušila první světová válka. Tu prožil na italské frontě. Po roce 1918 působil v Kaznějově, Hluboké a Žihli.³⁹⁰

V roce 1925 odešel do Dobřan a pak do Sokolova, kde působil až do roku 1936, kdy se stal inspektorem národních škol v Chebu. Během působení na české škole v Sokolově dosáhl toho, že většina české mládeže sokolovského a kraslického okresu ve věku do 18 let byla v rukou českého učitelstva.³⁹¹ Své práci věnoval velkou pozornost a intenzivně se

³⁸⁹ SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1924 – 1938.

³⁹⁰ NĚMEC, Václav. *Boje o českou školu v severozápadním pohraničí*. Sokolov, 1989, s. 33.

³⁹¹ Tamtéž.

zúčastňoval veřejného života. Během doby působící v Sokolově byl předsedou několika místních menšinových spolků a dbal o to, aby spolky spolupracovaly se školou.³⁹²

Vedl vydávání časopisu Výspa, jak jsem již zmínila u osoby Františka Věšína. Během let vyšly pod pseudonymem jeho pohádky „Navečer“, autobiografie „Tonda z Pošumaví“, romány „Dva světy“ a „Sametová křídla“, historické povídky „Než přijde císař“, „Vězeň na Přiběnicích“ a kniha pro děti „Vlaštovka Šumšum“. Většinu knížek doprovázel kresbami jeho starší syn, malíř Jiří Jelínek.³⁹³

V září 1938 po zániku českých menšinových škol odešel do Prahy a pak krátký čas působil jako okresní školní inspektor v Semilech. Později pracoval na zemské školní radě a ministerstvu školství. Zemřel v roce 1970.

13. 3. Václav Němec

V září 1931, když mu bylo 19, se stal učitelem. Uprostřed velké hospodářské krize čekal na práci: „*Říkali, že bez zaměstnání je několik tisíc učitelů. Začínal školní rok, mí bývalí spolužáci, ti šťastnější, se už chlubili dekrety a já...*“³⁹⁴ Na umístění čekal a 8. září mu přišel z ministerstva školství dopis, ve kterém byl ustanoven učitelem a správcem jednotřídní menšinové školy v Jemnici v plánském okrese.³⁹⁵ Hned druhý den se vydal na cestu: „*Jemnice měla tehdy asi 250 obyvatel a nevedla k ní ani okresní silnice. Škola byla až do 1. března umístěna na velkostatku. Jeho majitel, zadlužený statkář, zešílel a onoho dne zapálil stodolu, konírny i obytný dům. Potom se na sýpce zastřelil. Němečtí hasiči nehasili. Proč taky? Statkář byl z Čech a navíc mohl za to, že v obci existovala česká škola. Učitel včas vynesl všechno zařízení, jen stojan na obrazy nestačil odmontovat. Víc už se o školu nestaral a prý za trest byl přeložen někam do Slezska. Na jeho místo ustanovili dalšího adepta. Ten přijel s housličkami, viděl ohořelé komíny, zastavil se v hospodě a prohlásil: Tady chci pes. A víc ho nikdo neviděl. Franta Příšovský, jediný český starousedlík, stará mládenec, tvrdil, že ještě dodal: Na ministerstvu mám strýčka. Potom ustanovili jakéhosi Smetanu, ale ten dřív než mohl nastoupit, zemřel v bílinské nemocnici. A tak jsem přišel na řadu já. Nikdo mě nevítal. Kdo taky? Mimo Příšovského žila ve vsi jen jedna slovenská rodina se šesti dětmi.*“³⁹⁶ Takže učitelský post zůstal volný pro Václava Němce, který se hned po příjezdu pustil do práce. Ze dvou místností vynesli staré věci, vybělili stěnu a opravili lavice. Poté vyučování začalo. Ve

³⁹² SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1924 – 1938.

³⁹³ NĚMEC, Václav. *Boje o českou školu v severozápadním pohraničí*. Sokolov, 1989, s. 34.

³⁹⁴ NĚMEC, Václav. *Boje o českou školu v severozápadním pohraničí*. Sokolov, 1989, s. 1.

³⁹⁵ Tamtéž.

³⁹⁶ Tamtéž.

zbylých obyvatelných místnostech bydleli sezónní dělníci, vesměs Slováci. Václav Němec neměl kde bydlet, a proto v první chvíli přijal pohostinství v sousední vesnici. V hospodě prosil, aby mu vařili: „*Odmítli mě. Pro jednoho člověka? Ten, co se tu před vámi stravoval, je nám dodnes dlužen, řekli mi. To, že jsem český učitel, mi nechtěli připomínat.*“³⁹⁷ Po dvou letech působení v Plané byl přeložen na Sokolovsku. Působil na škole ve Svatavě, v Bukovanech, Nebanicích, Chebu a poté v Citicích, kde prožil zánik menšinových škol na podzim 1938. Po ukončení druhé světové války se jako jeden z mála učitelů vrátil do kraje a zahájil vyučování na sokolovské škole.³⁹⁸

³⁹⁷ NĚMEC, Václav. *Boje o českou školu v severozápadním pohraničí*. Sokolov, 1989, s. 1.

³⁹⁸ PROKOP, Vladimír. *Sokolov – Z dějin města a jeho škol*. Sokolov, 1994, s. 101.

14. Fungování české menšinové školy

Školy podléhaly přímo ministerstvu školství a národní osvěty, které jmenovalo ředitele školy, jež musel splňovat určitá kritéria - víceletá praxe, organizační schopnosti, schopnost vést a motivovat kolektiv, být pracovitý, důsledný a mravný. Ve funkci ředitele osoba odpovídala za fungování školy, administrativní práci, organizaci, hospodaření a především za vzdělávání dětí. Vyučovací povinnost ředitele byla na obecných školách 20 hodin týdně a na měšťanských 10 hodin. Pro tuto pozici se hodil člověk nadšený a hlavně vytrvalý, protože v začátcích se setkával s nepříjemnostmi, jak s nedostatkem prostoru a nábytku, tak i s tlakem a útoky z německé strany obyvatel. Svaz menšinového učitelstva v Plzni přijal zásady, aby při prvním obsazování míst byl brán větší zřetel na učitele, kteří školu zakládali a ne na služební praxi.³⁹⁹

Většina učitelů a ředitelů se na počátku zřízení školy potýkala se stejnými problémy ohledně prostoru umístění a vybavení školy. Další komplikací byl nedostatek učitelů, kterým se do německy osídleného pohraničí moc nechtělo, a když už tam byli umístěni, tak často dlouho na místě nevydrželi. V těchto situacích musel ředitel rychle sehnat náhradu a většinou se obrátil na své kolegy v okolí a některý učitel chodil vypomáhat. Řešení to bylo jen krátkodobé, a proto se náhrada musela sehnat.⁴⁰⁰

Většina učitelů byla zapojena v dalších činnostech - působili ve spolcích, připravovali tělovýchovné akce a organizovali divadelní představení. Snažili se o bohatý kulturní program české menšiny, které o tyto akce jevila velký zájem, což se projevovalo vysokou návštěvností. Mimoškolní činnost učitelů byla opravdu velmi různorodá. Spolky se potýkaly s nedostatkem pracovníků, a proto bylo naprosto normální, že jeden člověk působil ve více spolcích. Ředitel chebské školy Václav Junek byl ve školním roce 1934/1935 členem městského zastupitelstva a městské rady v Chebu, předsedou místního školního výboru, předsedou Československého okresního osvětového sboru, členem místního odboru Národní jednoty severočeské, předsedou učitelské organizace, místopředsedou československé okresní péče o mládež, okrskovým knihovním referentem, předsedou československé knihovnické rady a starostou pěveckého spolku Hraničář.⁴⁰¹ Jeho kolega Václav Vaniš působil jako jednatel učitelské organizace a obvodní knihovny, správce české pokračovací školy živnostenské, místostarosta pěveckého spolku Hraničář a byl člen Československého okresního osvětového sboru, výboru

³⁹⁹ SOkA Cheb, fond č. 916 Česká obecná škola Cheb. Kronika 1919 – 1938.

⁴⁰⁰ MORKES, František. *Postavení učitele v předmnichovském Československu*. Praha, 1994, s. 10.

⁴⁰¹ SOkA Cheb, fond č. 916 Česká obecná škola Cheb. Kronika 1919 – 1938.

Národní jednoty severočeské, místního školního výboru a československé okresní péče o mládež. I ženy byly ve spolcích aktivní, např. učitelka Marie Junková – Boháčová z Chebu zastávala funkci krajské důvěrnice Dorostu Československého Červeného kříže, knihovnice obvodové knihovny a působila v pěveckém spolku.⁴⁰²

Učitelé věděli, jak důležitý význam má šíření české kultury, a proto na tuto činnost školy kladly důraz. Velké slavnosti se konaly při příležitosti narozenin prezidenta republiky a oslavě výročí státní samostatnosti. Někdy se dohodly s ostatními školami a akce uspořádaly společně. V některých případech proběhly sportovní utkání s žáky z německých školy, což přispívalo k lepší komunikaci a vztahům mezi oběma národnostmi. Školy se v mnoha případech snažily o sblížení s Němci v oblasti kulturní a sportovní.

Mezi školou a rodiči dětí probíhala spolupráce. Existovaly školní výbory, kde byli zastoupeni učitelé a rodiče. Snažili se o pravidelné setkávání při nejrůznějších kulturních akcích. Celá česká menšina podporovala českou školu. Ze strany bohatších rodičů docházelo i k finanční podpoře školy, ale častokrát to tak nebylo, protože většina dětí pocházela z chudých rodin.⁴⁰³ Těm naopak poskytovala pomoc okresní péče o mládež, která jim v zimě dávala teplé jídlo a oblečení. Jedním ze způsobů pomoci byly polévkové akce, např. v Nebanicích roku 1931: „*V zimních měsících (prosinec – květen) dostávaly děti na zdejší škole polévky, kteroužto akci platila okresní péče o mládež v Chebu. Dar tento, zvláště dětem přesporním prospíval znamenitě. Škoda, že nebyly polévky, alespoň přesporním dávány po celý rok.*“⁴⁰⁴

V chebské kronice jsem objevila zápis správce školy, Bohumíra Landy, z roku 1922 o tom, kolik si učitelé a další zaměstnanci vydělali a kolik museli vynaložit na život ve městě Cheb. Správce školy, který měl vykonat zkoušku učitelské dospělosti v roce 1916 dostával 1 010 Kč měsíčně a 83,33 Kč měsíčně za hospodářskou správu. Ročně k tomu ještě dostal 840 Kč příbytečného. Výpomocná učitelka bez zkoušky učitelské dospělosti si vydělávala 760 Kč měsíčně. Za práce na škole – topení, zametání bylo 100 Kč měsíčně. Za mytí chodeb pak 20 Kč na den za jednu osobu. Zvláštní odměny získávaly učitelé němčiny - za šest hodin týdně za půl roku to bylo 300 Kč, a učitelé náboženství - za čtyři hodiny týdně za půl roku 122 Kč. Život v Chebu byl o něco dražší než ve vnitrozemí a za vybavený pokoj se světlem a poslouhou

⁴⁰² SOkA Cheb, fond č. 916 Česká obecná škola Cheb. Kronika 1919 – 1938

⁴⁰³ SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

⁴⁰⁴ SOkA Cheb, fond č. 940 Česká obecná škola Nebanice, Kronika č. 141, 1929 – 1938.

se platilo 150 Kč měsíčně a více. Oběd jste si zde mohli pořídit za 7 – 8 Kč, boty za 190 – 250 Kč a šaty za 900 – 1000 Kč.⁴⁰⁵

14. 1. Učitelské vzdělání

Učitelé obecných škol se za první republiky připravovali na čtyřletých učitelských ústavech, které byly organizovány podle zákona z roku 1868 a podle zákona č. 293/1919 Sb. z. a n.⁴⁰⁶ Od roku 1868 patřily do kategorie národních škol, po roce 1918 se zařazovaly ke školám středním. Název učitelství byl zaveden v roce 1919.⁴⁰⁷ Studium trvalo čtyři roky a bylo ukončeno maturitou, po níž dostal kandidát vysvědčení dospělosti s klauzulí, že je způsobilý k dočasnému jmenování učitelem na obecných školách v tzv. čekatelství. Teprve po 20 měsících praktické činnosti se mohli přihlásit ke zkoušce učitelství, která byla podmínkou definitivního ustanovení. Pro ustanovení učitelů na měšťanských školách byla obdobná zkouška učitelství pro měšťanské školy. K té mohl být uchazeč připuštěn až nejméně po tříleté službě na obecných školách, kdy jeho práce probíhala bez problémů. Za normální dobu vyučovací povinnosti se bralo 28 týdně a pro učitele měšťanských škol 24 hodin.⁴⁰⁸ Středoškolská profesoři museli získat vzdělání na vysokých školách.⁴⁰⁹

Další institucí byla odborná učitelská učiliště, kde získávaly vzdělání učitelky domácích nauk a také učitelky mateřských škol. Přijímána byla děvčata po dovršení 17 let, která úspěšně dokončila čtvrtou třídu střední nebo měšťanské školy. Přednostně tam vybírali děvčata, která kromě toho měla ještě hospodyňskou školu. Žákyně po zdárném dokončení skládaly komisionální závěrečné zkoušky, po jejichž složení obdržely vysvědčení učitelství vyučovat domácí nauky (ruční práce) v obecných školách.⁴¹⁰

V roce 1921 vznikla Škola vysokých studií pedagogických a Ústav pro experimentální pedagogiku a psychologii. V Brně byla založena jednoletá pedagogická škola, která po roce přešla pod statut Školy vysokých studií pedagogických. Poskytovaly vzdělání učitelům i zájemcům z řad absolventů středních škol, učitelství i absolventů vysokých škol.⁴¹¹

Ve 30. letech pak vznikly pedagogické akademie v Praze, Brně a Bratislavě. Zatímco učitelství byly středními školami, pedagogické akademie přijímaly pouze uchazeče po

⁴⁰⁵ SOkA Cheb, fond č. 916 Česká obecná škola Cheb, Kronika č. 54, 1919 – 1938.

⁴⁰⁶ SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha, 1987. s. 233.

⁴⁰⁷ Tamtéž.

⁴⁰⁸ MORKES, František. *Postavení učitele v předmnichovském Československu*. Praha, 1994, s. 10.

⁴⁰⁹ MORKES, František. *Postavení učitele v předmnichovském Československu*. Praha, 1994, s. 5 – 6.

⁴¹⁰ SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha, 1987. s. 233.

⁴¹¹ SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha, 1987. s. 276.

dovršení 18 let, kteří se museli prokázat vysvědčením dospělosti. Status vysokých škol však akademie neměly. Uchazeči o studium předkládali i doklad o hudebním vzdělání, že se úspěšně účastnili alespoň v posledních dvou letech vyučování zpěvu. Doložit museli i průkaz tělesné způsobilosti k učitelskému povolání, ve kterém byly potřebné údaje o stavu zraku, sluchu a výslovnosti.⁴¹²

Zatímco učitelské ústavy byly většinou pouze dívčí nebo chlapecké, tak pedagogické akademie byly smíšené. Počty přijímaných studentů se přesně stanovily a při větším počtu byla dána přednost tomu kdo měl lepší hudební vzdělání. Studium na akademických trvalo jeden rok a studenti ho ukončili maturitou s pedagogickým zaměřením. Na škole absolvovali teoretické předměty, hudební výchovu, tělesnou výchovu, kreslení, krasopis, ruční práce a vyučovací praxi. Pro seznámení s vnitřním životem škol se požadovalo seznámení s dalšími pomocnými pracemi jako byl dozor, příprava pomůcek.

U všech učitelů, s výjimkou těch zařazených do nejvyššího platového stupně, se soustavně vedly tzv. kvalifikační tabulky, do kterých se každoročně zapisovala jejich kvalifikace. Tu posuzovala komise, která se soustředila hlavně na odborné vzdělání, zacházení s žáky a chování učitele. Posudek mohl znít velmi dobře, dobře, uspokojivě, méně uspokojivě a neuspokojivě. O výsledku byl učitel informován písemně. Pokud ho komise ohodnotila uspokojivě či hůře mohl podat proti tomuto rozhodnutí stížnost. V případě hodnocení méně uspokojivě a neuspokojivě to znamenalo zastavení postupu do vyššího platového stupně nejméně na 12 měsíců. Výsledek se musel zapsat do osobního výkazu, který učiteli vedl nadřízený školní úřad a provázel ho na všech jeho působištích. Tento doklad nesměl být zničen učitel si ho s sebou nesl celý profesní život.⁴¹³

Ve školství se konaly konkurzy na volná místa a vypisovala je místní školní rada. Velmi se dbalo na to, aby na každé škole byla polovina učitelských míst obsazena muži a druhá polovina ženami. Nárok na byt neměli automaticky všichni učitelé a středoškolští profesoři, ale pouze ředitelé a správci škol. Byty měly být pokud možno přímo ve školní budově nebo v blízkém okolí.⁴¹⁴

⁴¹² MORKES, František. *Postavení učitele v předmnichovském Československu*. Praha, 1994, s. 5.

⁴¹³ MORKES, František. *Postavení učitele v předmnichovském Československu*. Praha, 1994, s. 8.

⁴¹⁴ MORKES, František. *Postavení učitele v předmnichovském Československu*. Praha, 1994, s. 22.

15. České menšinové školství v letech 1938 – 1945

Pokud to podmínky dovolovaly, probíhala výuka na českých menšinových školách ve školním roce 1937/38 celkem normálně. Jen někde v květnu vznikaly problémy týkající se odchodu učitelů vzhledem k mobilizaci. Školní rok 1938/39 byl zahájen na Sokolovsku a Chebsku na všech školách. Po mobilizaci vyhlášené 23. září a někteří učitelé narukovali do armády. Československá armáda zaujímal obranné postavení a evakuoval se materiál a majetek z území, které mělo být zabráno. Šlo i o majetek českých menšinových škol, na nichž skončila výuka definitivně vzhledem k záboru. Menšinové školy jako první školské instituce pocítily důsledky mnichovského diktátu, protože současně s odstoupením území byly zrušeny. Ze zabraného pohraničí byl z některých škol odvezen materiál a majetek, ale zůstaly tam zajiště školní budovy. V českých menšinových školách pak po obsazení německou armádou došlo k ničení zbylých věcí.

Na Sokolovsku a Chebsku české menšinové školy zanikly v průběhu měsíce září. Některé z nich byly uzavřeny již v dnech tzv. henleinovského puče 13. a 14. 9. V této době byli čeští obyvatelé vystaveni velkému tlaku a teroru ze strany německého obyvatelstva, který postihoval jak dospělé, tak i děti.⁴¹⁵ České děti ze Sudet měly až do prosince 1938 možnost docházet do obecných a měšťanských škol v nezabraném území Československa, avšak v prosinci 1938 byla tato docházka Henleinovým nařízením zakázána. Drtivá většina českých dětí v zabraných oblastech byla nucena vzdělávat se v německých školách.⁴¹⁶ Gertruda Seidlerová vzpomíná na toto období takto: „*Když v roce 1937 otevřeli v Jindřichovicích českou školu, nastoupila jsem do ní. Od 1. září jsem 1938 jsem přešla do české měšťanky v Kraslicích. V době henleinovského puče jsem s rodiči uprchla do Dolních Kralovic. Po návratu jsem musela do německé školy v Rotavě. Po cestě jsem často potkávala zajatce. Dávala jsem jim chléb. Ve škole mě stále ponižovali.*“⁴¹⁷

Zvláštním typem škol, postavených na úroveň obecných škol, byly pomocné školy,⁴¹⁸ které vzdělávaly žáky s nedostatečným intelektem. Kvůli neznalostem německého jazyk však museli nedobrovolně navštěvovat pomocné školy v některých oblastech rovněž žáci české

⁴¹⁵ NĚMEC, Václav. *Boje o českou školu v severozápadním pohraničí*. Sokolov, 1989, s. 30.

⁴¹⁶ KURAL, Václav. RADVANOVSKÝ, Zdeněk a kol. „*Sudety*“ *pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem, 2002, s. 384. ISBN 80-86067-66-1.

⁴¹⁷ NĚMEC, Václav. *Boje o českou školu v severozápadním pohraničí*. Sokolov, 1989, s. 26.

⁴¹⁸ Hilfsschulen.

národnosti.⁴¹⁹ Lze říci, že poněmčování českého školství v Říšské župě Sudety bylo významným nástrojem postupné likvidace tamních Čechů jako složky českého národa.⁴²⁰

V říjnu 1938, po odpojení části Čech a Moravy, byly obvody státních měšťanských škol přeříznuty novou hranicí. Při čemž většina škol zůstala mimo prostor území pozdějšího Protektorátu Čechy a Morava. Leckde se však stalo, že převážná většina žactva zbyla na území Protektorátu. Pro tyto děti se začalo vyučovat v tzv. přenesených měšťanských státních školách. Školy byly umístěny nouzově v budovách obecných škol v té obci, která o přemístěnou školu projevila zájem. Až do přenesení hradila státní pokladna nejen osobní, ale i věcný náklad na tyto školy. Po přemístění však nadřízené úřady odmítly přispívat a obec si náklady měla hradit sama. Obce, které chtěly zajistit místním školu, musely žádat zemskou školní radu o povolení neújezdní měšťanské školy.⁴²¹

Správce školy v Rozvadově na Tachovsku, Jan Poslední, jel v noci do okolních škol ve Svaté Kateřině a Mnichovství, aby mobilizoval tamní české obyvatele. Stalo se tak poté co ho přišli do školy varovat četníci. Když se vracel zpět, zahlédl před návsí červené světlo, proto zastavil. Pak ale zjistil, že se jedná o devět Němců, kteří po něm chtěli vědět, kde byl a proč. Jan Poslední chtěl ujet, ale to se mu nepovedlo. Němci vybaveni obušky a šavlemi ho zbili. Při volání o pomoc se ven dostavila paní Hainbachová, která křičela, aby toho českého psa zabili. Potom přiběhli četníci a Němci utekli.⁴²²

Situace v Chebu, kde se 14. září sešla jen třetina dětí, byla také vypjatá. Ředitel školy pověřil učitele Josefa Prokopa, aby odvedl děti na nádraží a ty se v pořádku dostaly domů, k tomu mu svěřil revolver. Cestou městem si vyslechli nadávky, ale k vlaku dorazili v pořádku. Potom přišla mobilizace a Jan Prokop musel narukovat na Slovensko. V Chebu zanechal veškerý majetek, pro který se těsně před zabráním vrátila jeho manželka. Ta už ale našla jen z poloviny vykradený byt.

Václav Němec tehdy učil v Citicích a již na počátku září k němu přišel J. Filipovský a ukázal mu plakátek, který někdo přibil na školní vrátka. Byl na něm hákový kříž a pod ním nápis „Es kommt der Tag.“ 11. září se konala česká zahradní slavnost, kde se sešla česká menšina z celého okolí. Tu noc pro Václava Němce přišel předseda místního odboru Národní jednoty severočeské a řekl mu, že dnes by neměl spát ve škole, ale radši na nádraží, které

⁴¹⁹ KURAL, Václav. RADVANOVSKÝ, Zdeněk a kol. „Sudety“ pod hákovým křížem. Ústí nad Labem, 2002, s. 389. ISBN 80-86067-66-1.

⁴²⁰ KURAL, Václav. RADVANOVSKÝ, Zdeněk a kol. „Sudety“ pod hákovým křížem. Ústí nad Labem, 2002, s. 387. ISBN 80-86067-66-1.

⁴²¹ Národní archiv Praha, Národní jednota severočeská, kart. 29, inv. č. 13, zpráva o neudržitelném stavu přenesených měšťanských škol.

⁴²² NĚMEC, Václav. *Boje o českou školu v severozápadním pohraničí*. Sokolov, 1989, s. 30.

hlídali vojáci. V obci se totiž rozneslo, že do sokolovské školy někdo hodil bombu. V. Němec ale zůstal společně s rodinou Filipovských ve škole. Druhý den pak přišli habartovští četníci a oznámili, že bomba na místě opravdu byla, ale že již chytili viníky. Velitel Jan Koukol a Antonín Křepela byli další den zabiti při útoku na četnickou stanici v Habartově. 14. září šly děti do školy naposledy, pak Václav Němec odjel spolu se sokolovským Jaroslavem Ondříčkem, svatavským Janem Šrámkem a bukovanským Václavem Pechmanem do Prahy na ministerstvo školství, kde popsali situaci v pohraničí. Úředníci tomu nechtěli věřit, co se děje, protože v novinách zveřejňovaly jen útržkovité zprávy. Jaroslav Ondříček a Jan Šrámek zůstali v Praze, Václav Pechman odjel do rodných Krašovic a Václav Němec se vrátil do Cític. Odchodu se ale nakonec nevyhnul a v noci z 27. – 28. září, kdy už v obci zbývala jen česká rodina skláře Závory, odjel ranním vlakem. Vrátil se v červnu 1945 a poté začal se sběrem dokumentace o činnosti menšinových škol v oblasti Sokolovska a Chebska.⁴²³

Situaci, která v pohraničí nastala na podzim roku 1938, si můžeme jen těžko představit. Výstižným svědectvím o této době je dopis Anny Tesaříkové ze Svatavy, který napsala 8. listopadu Janu Šrámkovi, bývalému řediteli české školy, který tu dobu pobýval v Rožmitále nad Třemšínem. „*Vážený pane řídící děkuji za dopis, který jsem obdržela. Právě jsem Vám chtěla napsat ze Svatavy nějakou zprávu. My jsme dosud všichni ve Svatavě, ale nikdo neuvěří jakou máme v sobě bolest a jak se zde trápíme. Čech se zde žádného práva nedovolá, proto nesmíme slyšeti ani viděti. Na ulici se nesmí české slovo promluvit: bylo by hrozné zle. Žijeme zde jako nějací vězňové, maminku s tatínkem na ulici nedostanu, já sama musím vše oběhat. Je to pro nás strašná rána, maminka pořád říká, že to nepřežije. Kdo zde není a nežije dál, nemůže nikdy pochopit, co jsme vlastně ztratili. U pana Krause, zámečníka, jsem také byla. Ten účet prý nestojí za řeč a že nic nežádá. Mnohokrát Vás zdraví a že prý na Vás vzpomíná, že nemůžete za to, že to takhle dopadlo. Celá Svatava Vás chválí a každý říká: Toho českého pana řídícího je věčná škoda, byl to moc hodný pán. Náš František chodí do německé školy, ale ten se něco napláče, nevíme proto, jak bude vše pokračovat. Nemůže pochopit, že zde není česká škola, a pořád se ptá, jak dlouho to bude trvat, než se zase vrátí pan řídící a jeho paní učitelka.*“⁴²⁴

Výbor Ústřední matice školské během června 1939 upozorňoval na situaci českého školství. V dopise ministerstvu školství a národní osvěty reagoval na článek uveřejněný

⁴²³ NĚMEC, Václav. *Boje o českou školu v severozápadním pohraničí*. Sokolov, 1989, s. 30.

⁴²⁴ SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Svatava, Kronika 1919 – 1938.

v časopise Venkov „České dítě do české školy,“ ve kterém se řešil současný stav školství v Sudetech.⁴²⁵

Od 1. září 1939 pak docházelo k postupnému rušení tříd státních škol. Náhradní umístění bylo často špatné a zabráním tříd pro měšťanskou školu trpěla i škola obecná. Většinou se jednalo o malé obce, které i na samotnou obecnou školu těžce obstarávaly finance a vybavení.⁴²⁶

Do května 1941 pak měli studenti středních škol na základě povolení navštěvovat střední školy ve vnitrozemí, ale museli se tam trvale usadit a jen několikrát v roce mohli navštívit své rodiče. V květnu 1941 vydaly orgány Sudetské župy nařízení o zákazu docházky českých dětí ze Sudet do protektorátních škol. Zůstávala tu tedy jen možnost vystěhovat se do protektorátu. Tam, kde nebylo trvale souvislé české osídlení, tam nemohla být ani česká škola. Cílem těchto opatření, rušících české školství ve sledované oblasti, byla systematická, promyšlená snaha o germanizaci české mladé generace.⁴²⁷ Ostatně tato snaha se výrazně projevovala nejen v pohraničí, ale po vzniku protektorátu na celém území Československa.

Květen 1945 učinil naprostý konec snahám Němců o germanizaci českého obyvatelstva. Po odsunu Němců z pohraničí a novém dosídlení zůstaly v oblasti jen české školy, které často vznikaly v budovách, kde dříve působily české menšinové školy či školy německé. Pro obyvatele pohraničí začala nová kapitola, protože již nebyli menšinou a nemuseli bojovat o právo vzdělání v mateřském jazyce.

⁴²⁵ Národní archiv Praha, Ústřední matice školská, kart. 591, inv. č. 794, dopis z Prahy z Ústřední matice školské zde dne 23. 6. 1939 adresovaný ministerstvu školství a národní osvěty, číslo jednací 23/299.39.

⁴²⁶ Národní archiv Praha, Národní jednota severočeská, kart. 29, inv. č. 13, zpráva o neudržitelném stavu přenesených měšťanských škol.

⁴²⁷ KURAL, Václav. RADVANSKÝ, Zdeněk a kol. „Sudety“ pod hákovým křížem. Ústí nad Labem, 2002, s. 387. ISBN 80-86067-66-1.

ZÁVĚR

Ve své práci jsem se zabývala českou menšinou v oblasti Sokolovska a Chebska. Snažila jsem se přiblížit dějiny 19. a 20. století a česko-německé vztahy v této oblasti. Sledovala jsem život české menšiny, její snahy o založení českých škol, soužití Čechů a Němců a jejich vztahy, které ve většině let byly nepříznivé. Zmapovala jsem činnost českého menšinového školství na Sokolovsku a Chebsku od jeho vzniku po roce 1918 až po rok 1938, abych tak přinesla ucelený přehled vývoje.

V práci jsem vylíčila, jak školství vypadalo před vznikem Československa a pak po roce 1945. Zabývala jsem se českými spolky, organizacemi, které podporovaly život českých občanů. Zaměřila jsem se také na významné osobnosti české menšiny, které jsem blíže představila. Tito lidé svou prací a pílí velmi podpořili život českých obyvatel. Popsala jsem život učitelů, jak svá místa získávali a jaké studium k této profesi potřebovali. Velkou roli sehráli právě učitelé, kteří se v těchto místech rozhodli nastoupit a vydrželi zde, i když situace byla těžká. Většina učitelů působila v odborech Národní jednoty severočeské. Byli členy Sokola, české okresní péče o mládež a pěveckých spolků apod. Svoji bohatou činností rozvíjeli kulturní život české menšiny. Tato propojenost učitelů se spolky je pochopitelná, protože kulturní činnost české menšiny byla spjata s učiteli a dětmi.

V líčení dějin českých škol jsem se snažila podat přehledný popis jejich činnosti, působení učitelů, vývoje počtu žáků a všedních starostí. Sledovala jsem vývoj počtů dětí, změny v učitelském sboru, školní slavnosti, běžné dění na škole a charakterizovala jsem sociální a náboženské složení rodin dětí.

Součástí práce jsou tabulky vložené do textu, protože přímo souvisí s danou kapitolou. V přílohách jsou vybrané fotografie školních tříd a budov, fotografie ze školních slavností, a školní výkazy o prospěchu.

Důležitým zdrojem mi byl časopis Výspa, který popisoval život české menšiny a českých škol. Uváděl informace o konaných slavnostech a o veškerém dění v oblasti. V průběhu pročitání kronik českých škol jsem se setkala s příběhy plných odvahy a odhodlání bránit českou menšinu a její zájmy. Také s radostnými reakcemi při otevírání škol a zklamáním, když byly školy uzavřeny. Přemýšlela jsem o období první republiky a o těžkém postavení české menšiny v oblasti pohraničí. Přiblížila jsem se osudům českých obyvatel, kteří zde žili v nelehkém prostředí, a své právo na „český“ život si museli těžce vydobýt.

Seznam pramenů a literatury

I. Prameny nepublikované:

- Národní archiv Praha, Národní jednota severočeská, kart. 29, inv. č. 13, seznam českých škol pohraničí s rokem založení a počtem žáků v roce 1929.
- Národní archiv Praha, Národní jednota severočeská, kart. 29, inv. č. 13, zpráva o neudržitelném stavu přenesených měšťanských škol.
- Národní archiv Praha, Ústřední matice školská, kart. č. 591, inv. č. 794, fotografie třídy ve škole v Sokolově.
- Národní archiv Praha, Ústřední matice školská, kart. 591, inv. č. 794, seznam menšinových škol spadající pod inspektorát v Chebu s počtem žáků ve školním roce 1930/1931.
- Národní archiv Praha, Ústřední matice školská, kart. 591, inv. č. 794, dopis z Prahy z Ústřední matice školské zde dne 23. června 1939 adresovaný ministerstvu školství a národní osvěty, číslo jednací 23/299.39.
- Národní archiv Praha, Ústřední matice školská, kart. 591, inv. č. 794, dopis Okresního školního výboru v Lokti adresovaný Ústřední matici školské v Praze ze dne 24. dubna 1946.
- SOkA Cheb, fond č. 916 Česká obecná škola Cheb, Kronika č. 54, 1919 – 1938.
- SOkA Cheb, fond č. 931 Česká obecná škola Libá, Kronika č. 112, 1925 – 1938.
- SOkA Cheb, fond č. 42 Česká obecná škola Františkovy Lázně, Kronika č. 19, 1924 – 1938.
- SOkA Cheb, fond č. 491 Česká obecná škola Mariánské Lázně, třídní výkazy o docházce a prospěchu, školní rok 1924/1925.
- SOkA Cheb, fond č. 940 Česká obecná škola Nebanice, Kronika č. 141, 1929 – 1938.
- SOkA Cheb, fond č. 216 Národní jednota severočeská Cheb, 1919 – 1938, kart. 1, inv. č. 1, zápisy z výborových a členských schůzí odboru, schůze 6. září 1927.
- SOkA Cheb, fond č. 216 Národní jednota severočeská Cheb, 1919 – 1938, kart. 1, inv. č. 2, zápisy z výborových a členských schůzí odboru, schůze 6. února 1937.
- SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Bukovany, Kronika 1919 – 1938.
- SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Citice, Kronika 1919 – 1938.
- SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Kraslice, Kronika 1926 – 1938.

- SOkA Sokolov, Kronika české školy obecné Loket, Kronika 1925 – 1938.
- SOkA Sokolov, Česká obecná škola Sokolov, Kronika 1922 – 1925.
- SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

II. Literatura:

- BERAN, Pavel a kol. *Sokolovsko... nejen vzpomínky*. Sokolov, 1999. ISBN 80-238-5167-5.
- HOUŽVIČKA, Václav. *Návraty sudetské otázky*. Praha, 2005. ISBN 80-246-1007-8.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938): Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha, 2000. ISBN 80-7277-195-7.
- KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české: sv. XIII. 1918-1929*. Praha, 2000. ISBN 80-7185-328-3.
- KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české: sv. XIV. 1929-1938*. Praha, 2002. ISBN 80-7185-425-5.
- KŘEN, Jan, BROKLOVÁ, Eva. *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha, 1998. ISBN 80-7184-468-0.
- KURAL, Václav - RADVANOVSKÝ, Zdeněk a kol. *„Sudety“ pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem, 2002. ISBN 80-86067-66-1.
- KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v Československém státě (1918 – 1938)*. Praha, 1993.
- KURAL, Václav a kolektiv. *Studie o sudetoněmecké otázce*. Praha, 1996.
- KURAL, Václav – KREJČÍ, Jan... *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN. Studie o sudetoněmecké otázce – část II*. Praha, 1998. ISBN 80-85864-50-9. ISBN 80-71844741-0.
- MORKEŠ, František. *Postavení učitele v předmnichovském Československu*. Praha, 1994.
- NĚMEC, Václav. *Boje o českou školu v severozápadním pohraničí*. Sokolov, 1989.
- PROKOP, Vladimír. *Sokolov – Z dějin města a jeho škol*. Sokolov, 1994.
- PROKOP, Vladimír. *Kapitoly z historie Sokolova*. Sokolov, 1979.
- SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha, 1987.
- ŠALÁTOVÁ, Markéta. *České menšinové školy na Chebsku*. In *Sborník Chebského muzea 2000*. Cheb, 2001. ISBN 80-85018-32-2. ISSN 1211-9210.

- ŠALÁTOVÁ, Markéta. Český spolkový život v Chebu (1918 – 1938). In *Sborník Chebského muzea 2002*. Cheb, 2003. ISBN 80-85018-24-1. ISSN 1211-9210.
- ŠEBEK, Jaroslav. *Mezi křížem a národem*. Brno, 2005. ISBN 80-7325-085-3.
- VAICOVÁ, Romana. *Kniha o městě Sokolov*. Sokolov, 2005. ISBN 80-239-5340-0.
- Kolektiv autorů. *Tisíc let česko-německých vztahů. Data, jména a fakta k politickému, kulturnímu a církevnímu vývoji v českých zemích*. Praha, 1991. ISBN 80-85241-08-0.
- Kolektiv autorů. *Sokolovsko*. Praha, 1985.

III. Tisk:

- Výspa. Časopis české mládeže zněmčeného Podkrušnohoří a západu země české, ročníky 1931 – 1934.

IV. Internetové zdroje:

- AUBRECHT, Richard. *Válka* [cit. 2010-6-21].
URL: <http://www.valka.cz/clanek_13279.html>.

Seznam příloh

Příloha č. 1. – Slovník česko-německých názvů obcí.

Příloha č. 2. – Třídní fotografie ze školního roku 1925/1926, Františkovy Lázně (vlevo řídící učitel Václav Čtvrtník a vpravo Alois Mareš).

SOkA Cheb, fond č. 42 Česká obecná škola Františkovy Lázně, Kronika č. 19, 1924 – 1938.

Příloha č. 3. – Fotografie třídy ze školy v Sokolově.

Národní archiv Praha, Ústřední matice školská, kart. č. 591, inv. č. 794, fotografie třídy ve škole v Sokolově.

Příloha č. 4. – Stavba nové školní budovy v Sokolově.

SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

Příloha č. 5. – Slavnostní otevření nové školní budovy v Sokolově.

SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

Příloha č. 6. – Budova nové školy v Sokolově.

SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

Příloha č. 7. – Budova školy v Bukovanech.

SOkA Sokolov, Výspa. Časopis české mládeže zněmčeného Podkrušnohoří a západu země české, ročník 1, číslo 2.

Příloha č. 8. – Nová školní budova v Lokti nad Ohří v roce 1932.

SOkA Sokolov, Výspa. Časopis české mládeže zněmčeného Podkrušnohoří a západu země české, ročník 3, číslo 5.

Příloha č. 9. – Vystoupení v březnu 1934 k narozeninám prezidenta T. G. Masaryka, škola Kraslice.

SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Kraslice, Kronika 1926 – 1938.

Příloha č. 10. – Vystoupení v březnu 1935 na slavnosti k 85. narozeninám prezidenta T. G. Masaryka, škola Sokolov.

SOkA Sokolov, Česká obecná a měšťanská škola Sokolov, Kronika 1925 – 1938.

Příloha č. 11. – Zájezd sokolovského Sokola do Kraslic, 27. května 1934.

SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Kraslice, Kronika 1926 – 1938.

Příloha č. 12. – Vánoční besídka Bukovany v roce 1936.

SOkA Sokolov, Kronika české obecné školy Bukovany, Kronika 1919 – 1938.

Příloha č. 13. – Výkaz o prospěchu žáka Richarda Arnolda za školní rok 1924/1925, škola Mariánské Lázně.

SOkA Cheb, fond č. 491 Česká obecná škola Mariánské Lázně, třídní výkazy o docházce a prospěchu, školní rok 1924/1925.

Příloha č. 14. – Výkaz o prospěchu žáka Vlastimila Kalčice za školní rok 1934/1935, škola Františkovy Lázně.

SOkA Cheb, fond č. 42 Česká obecná škola Františkovy Lázně, Kronika č. 19, 1924 – 1938, třídní výkazy o docházce a prospěchu, školní rok 1934/1935.

Příloha č. 15. – Časopis pro českou menšinu Výspa.

SOkA Sokolov, Výspa. Časopis české mládeže zněmčeného Podkrušnohoří a západu země české, ročník 1, číslo 2.

Příloha č. 16. – Program oslavy 10. výročí založení české školy ve Františkových Lázních.

SOkA Cheb, fond č. 42 Česká obecná škola Františkovy Lázně, Kronika č. 19, 1924 – 1938.

Přílohy

Příloha č. 1. – Slovník česko-německých názvů obcí.

Březová – Prosau

Bukovany – Buckwa

Citice – Zieditz

Čistá – Litrbach

Dasnice – Dasnitz

Františkovy Lázně – Franzensbad

Habartov – Haberspirk

Cheb – Eger

Jehličná – Grasseth

Kraslice – Graslitz

Královské Poříčí – Königswarth

Kynšperk nad Ohří – Königsberg

Lipová – Lindenhau

Lísková – Haselbach

Libá – Liebenstein

Loket nad Ohří – Elbogen

Luby – Schönbach

Maškov – Matzelbach

Ovčárna – Schäferei

Sokolov – Falkenau

Studenec – Prünles

Příloha č. 2. – Třídní fotografie ze školního roku 1925/1926, Františkovy Lázně (vlevo řídící učitel Václav Čtvrtník a vpravo Alois Mareš).

Příloha č. 3. – Fotografie třídy ze školy v Sokolově.

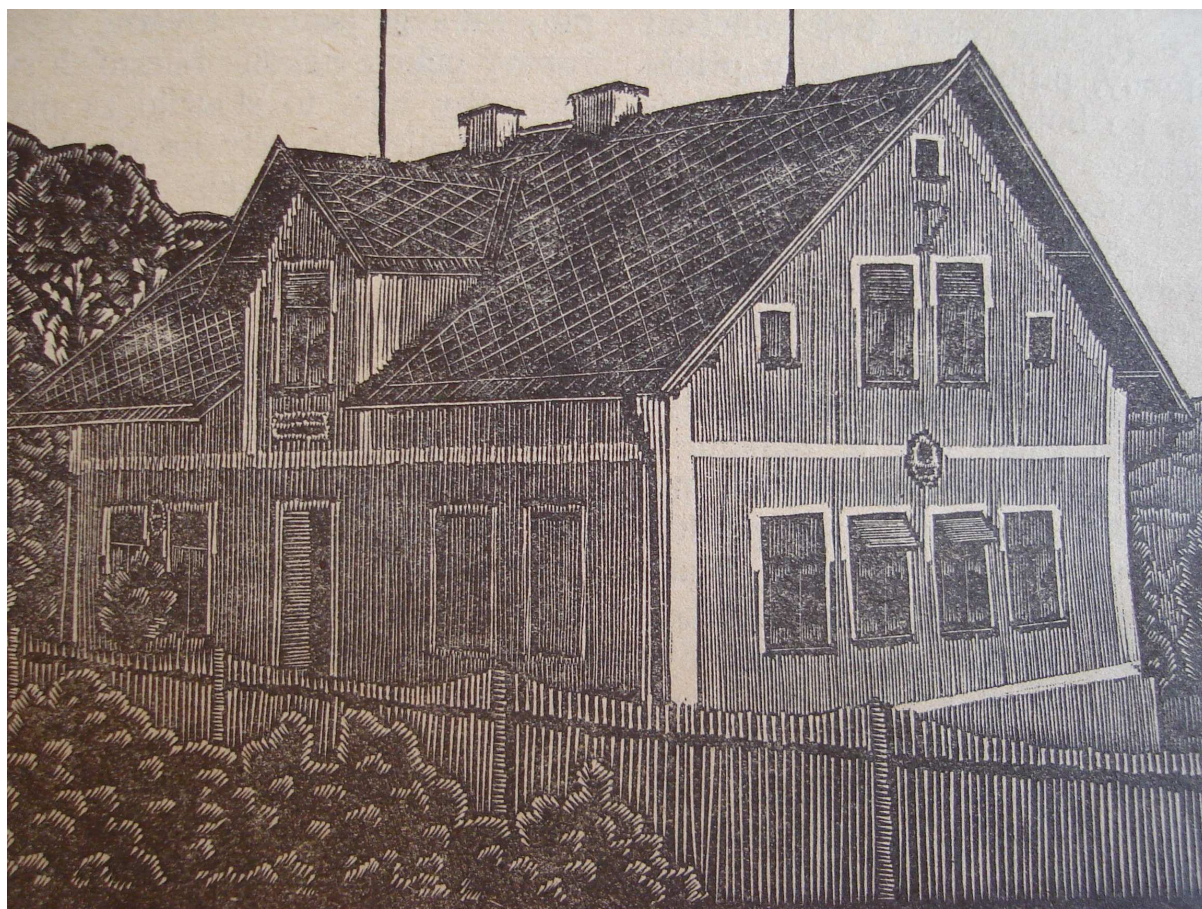
Příloha č. 4. – Stavba nové školní budovy v Sokolově.

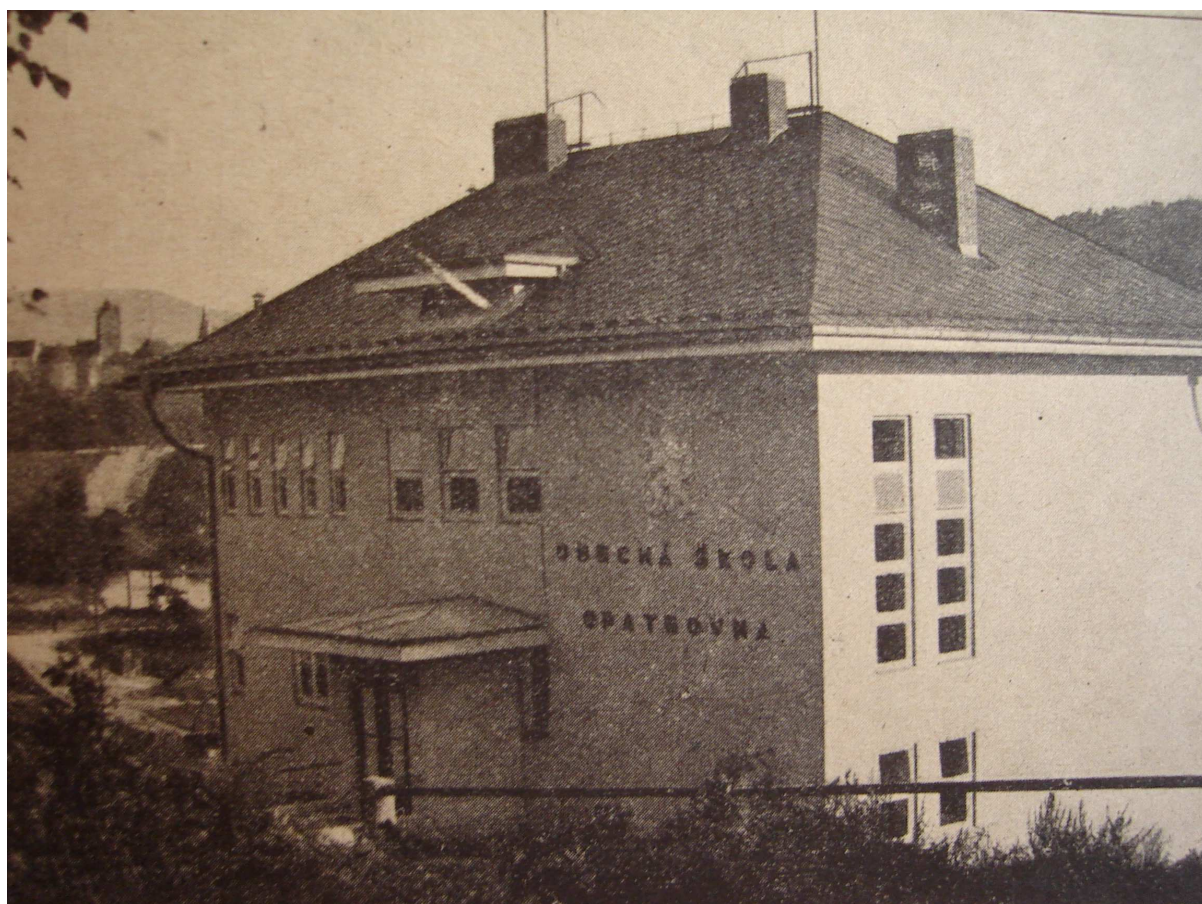
Příloha č. 5. – Slavnostní otevření nové školní budovy v Sokolově.

Příloha č. 6. – Budova nové školy v Sokolově.

Příloha č. 7. – Budova školy v Bukovanech.

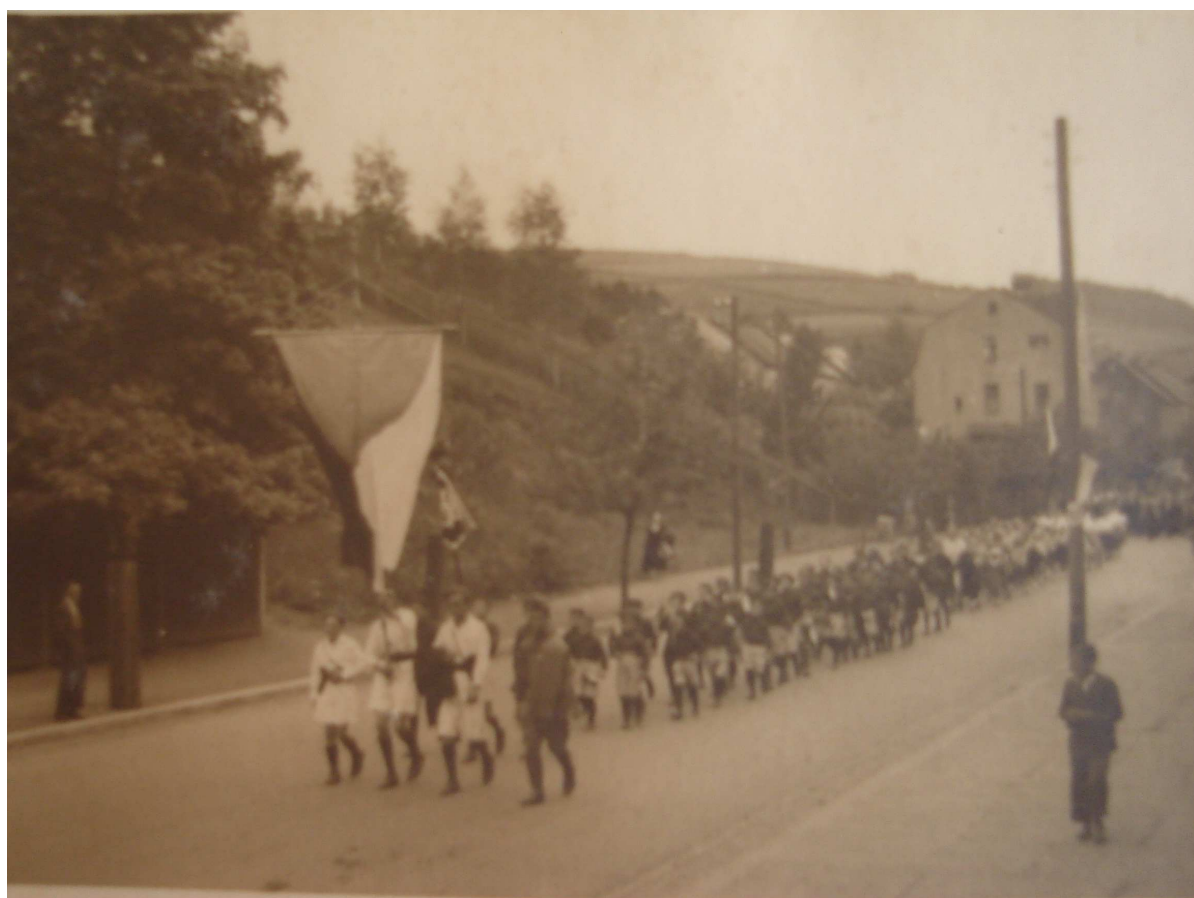
Příloha č. 8. – Nová školní budova v Lokti nad Ohří v roce 1932.

Příloha č. 9. – Vystoupení v březnu 1934 k narozeninám prezidenta T. G. Masaryka, škola Kraslice.

Příloha č. 10. – Vystoupení v březnu 1935 na slavnosti k 85. narozeninám prezidenta T. G. Masaryka, škola Sokolov.

Příloha č. 11. – Zájezd sokolovského Sokola do Kraslic, 27. května 1934.

Příloha č. 12. – Vánoční besídka Bukovany v roce 1936.

Richard Arnold

Jméno a příjmení **Richard Arnold**

naroděn dne **10. října (10. listopadu) 1911**, náboženství **ř. katol.**

rodná obec: **Ušovice**, okres: **Mar. Lázně**, země: **Čechy**

domovská obec: **Ušovice**, okres: **Mar. Lázně**, země: **Čechy**

očkovaný, začal chodit do školy obecné v **Ušovicích** dne **16. IX. 1918**, do školy občanské vůbec dne **1. září 1924**, v **Mar. Lázních**

Jméno, stav a bydliště (číslo domu) otce (nebo matky) **Václav Arnold, redník, Ušovice č. 9**

Jméno, stav a bydliště (čís. domu) zástupce rodičů (nebo stravovatele) _____

Opatrovnický soud: _____

Klasifikace	Výkaz docházky školní												Poznámky					
	I. Vysvědčení za I. pololetí	III. Vysvědčení za II. pololetí	Vysvědčení propouštěcí	dne	září	října	listopadu	prosince	ledna	února	března	dubna		května	června	července	srpna	
Mravy	2	1	1	2														17 706 I. Nemluví česky Upří. předloženy 4p. 14. V. 25. Kdani 25. V. Přidolán ot. před stol. vybo 4. VI. d. 2. Chlapec od 14. V. povinnosti noviny rávod Gehibay. Přidolán d. Up. novan!
Přílnost	5	4	4	4														
P r o s p ě c h :																		
v náboženství	3	4	4	3														
v občanské nauce a výchově	5	4	4	4														
v jazyku vyučovacím	5	5	5	5														
v zeměpise	5	5	4	5														
v dějepise	5	5	5	5														
v přírodopise	5	5	5	5														
v přírodopise	4	5	5	5														
v počtech	4	4	4	4														
v měřičtví a rýsování	5	4	3	4														
v kreslení	4	3	3	4														
v krasopise	4	3	3	4														
ve zpěvu	3	3	3	3														
v ručních pracích chlapeckých	4	3	3	4														
v ručních pracích ženských	0	0	0	0														
v tělesné výchově	2	1	1	1														
v jazyku německém	2	2	1	1														
v jazyku francouzském	0	0	0	0														

Příloha č. 13. – Výkaz o prospěchu žáka Richarda Arnolda za školní rok 1924/1925, škola Mariánské Lázně.

1. oddělení, 5. školní rok. Číslo řadné 1

Jméno a příjmení **Vlastimil Kalčic**

narozen dne 16. června 1924, náboženství Křesťanský katol.

Rodná obec Nová Bystrice, (polit. okres: Juchovohrad), země Česka

Domovská obec Bojtauov, (polit. okres: Chelboki), země Česka

Čištěván, začal chodit do školy vůbec ve fr. Lápučech dne 1. září 1930,
do školy zdejší dne téhož 1930.

Jméno, stav a bydliště (číslo domu) otce (nebo matky) Karel Kalčic, resp. Jiu. stráž v. v. Bojtauov 71.

Jméno, stav a bydliště (číslo domu) poručníka (nebo bytného)

Opatrovnický soud:

Klasifikace					Výkaz docházky školní												Poznámky
ve čtvrtletí					Vysvědčení propuštěn	dne	září	října	listopadu	prosince	ledna	února	března	dubna	května	června	
I.	II.	III.	IV.														
Mravy	1	1	1	1		1.											28. 11. 35 Odešel do střední školy
Pilnost	1	1	1	1		2.											
Prospěch						3.											
v náboženství	1	1	1	1		4.											
v občanské nauce a výchově	1	1	1	1		5.											
ve čtení	1	1	1	1		6.											
v mluvnici a v pravopise	2	1	2	2		7.											
ve slohu	1	1	1	1		8.											
v prvouce						9.											
ve vlastivědě	1	1	1	1		10.											
v zeměpise						11.											
v dějepise						12.	+	+									
v přírodopise						13.											
v přírodopise						14.	+	+									
v přírodopise						15.	+	+									
v počtech s naukou o tvarech měřických	1	1	1	1		16.											
v kreslení	2	2	2	2		17.											
v psaní	2	2	1	1		18.											
ve zpěvu	2	2	2	2		19.											
v ručních pracích chlapeckých	2	2	1	2		20.											
v ruč. pracích dív. s naukou o dom. hosp.						21.											
v tělesné výchově	1	2	1	1		22.											
v předmětech nepovinných	<u>neučina</u>					23.											
						24.											
						25.											
Vnější úprava písemných prací	2	2	1	1		26.											
Zameškaných pládnů						27.											
omluvených	6	1	0	0		28.											
neomluvených	0	0	0	0		29.											
						30.											
						31.											
							0	+	+	+	+	+	+	+	+		

Příloha č. 14. – Výkaz o prospěchu žáka Vlastimila Kalčice za školní rok 1934/1935, škola Františkovy Lázně.

ČASOPIS ČESKÉ MLÁDEŽE ZNĚMČENÉHO PODKRUŠNOHOŘÍ A ZÁPADU ZEMĚ ČESKÉ

R. I/1931.

Ve Falknově nad Ohří dne 1. února 1931.

ČÍSLO 2.

Únor.

P. VI.klan

Ještě jsou sněhy, ještě je mráz,
ale už v podzemí budí se hlas,

že je svět širý, bez konce lán,
že má v něm naděje vždycky svůj stan,

že už se dočká, kdo má svět rád,
slunce že přidá dnu, noci jde brát,

kočičky v lesích pukají snem,
pohádky o jaru vzbouzejí zem,

sněženka vyšla úsměv nám dát,
polib ji a měj svět tak, jak je, rád!

F. V.

Jan Lohel.

Vzpomínáte, kde jste již toto jméno slyšeli? Pomohu vám. Tak se nazýval pražský arcibiskup, který roku 1618 dal zbořit protestantský kostel v Hrobech a tím dal jednu z příčin k příšerné válce třicetileté. Ale co o něm asi nevíte, to vám musím o něm povědět.

Byl to náš krajan, protože se narodil v malé vesničce Vokově na Chebsku. Najdete ji na mapě mezi Tršnicemi a Nebanicemi. Německy se jmenuje Wogau. Tam se roku 1549 narodil jako syn čeledína, který ve vsi měl malý domek. Když mu bylo 13 roků, dostal se do služeb kláštera tepelského. Tamní opat poznal jeho nadání a pomohl mu ke studiu, takže pilný Jan se stal jako 21 letý mladík varhaníkem kláštera. Za 3 roky nato byl přijat do premonstrátského řádu, je muž klášter tepelský patřil, složil slib a byl poslán k dalším studiím do Prahy.

Brzy dokončil bohoslovecká studia a stal se kazatelem a superiorem kláštera. V té době

se mu podařilo přemluvit tepelské občany, kteří jako mnoho tehdejších celých měst, přestoupili k protestantství, že se vrátili do církve římskokatolické. Za to byl již ke konci roku 1578 povolán za převora kláštera strahovského v Praze, jehož byl vlastně druhým zakladatelem, neboť klášter byl za válek husitských zbořen. Tam dal v letech 1603 až 1611 vystavět na nádvoří kostel sv. Rocha ve slohu goticko-renaisančním. V té době měl různé hodnosti církevní, až se stal 18. září 1612 pražským arcibiskupem a později i velmistrem řádu křižovnického s červenou hvězdou. Za vlády Rudolfa II. byl královým poradcem. Za vzpoury českých stavů musel prehnouti k císaři Ferdinandu II. do Vídně a vrátil se teprve po bitvě na Bílé hoře. Zemřel 2. listopadu 1622 a nad opatskou stolicí v presbytáři kláštera strahovského má památník, neboť v tomto klášteře byl pochován. Hrozné následky bitvy bělohorské spadají do posledních let jeho činnosti.

Nám bude Jan Lohel příkladem svou neúpornou píli, již se stal z podomka stáji tepelského kláštera jednou z nejvyšších postavených osobností v zemi a svou skromností, s níž si dal na pás ve svém štítě napsat, v němž připomíná svou chudobu, nezapomíná na vídeňském vyhnanství a nevzpomíná roků, které musel ztrávit v koňské stáji v touze po vědění. My tyto vzpomínky obrátíme.

B E S Í D K A

F. V.

Hones — lyžař.

Hones se k nám přistěhoval odněkud z Podkrkonoší, kde se děti rodí s lyžemi na nohou. U Honesa to asi hned řádné lyže nebyly, nýbrž jen dyhy ze sudu, přivázané

V neděli 17. června 1934.

Začátek ve 14.30 hod.

POŘAD

OSLAVY 10. VÝROČÍ ZALOŽENÍ ČESKÉ ŠKOLY VE FRANT. LÁZNÍCH

Pod protektorátem pana FRANTIŠKA VĚŠÍNA, inspektora státních škol
národních v Chebu, pořádá místní školní výbor ve Frant. Lázních.

1. Báseň 2. Proslov

3. Slavnostní dětské divadelní představení:

O MATCE VLASTI

Pohádková dětská hra se zpěvy a tanci o 3 jednáních.

Napsal a hudbu složil Jaroslav Průcha. - Hraje žactvo českých škol v Chebu.

Nacvičili a řídí členové učit. sboru v Chebu. Hudbu řídí p. Jar. Vaněk.

O S O B Y :

Matka Vlast	E. Čečková	Víla Láska	M. Machová
Dobromila	V. Svobodová	Vládce Přírody	Jos. Havlík
Žitomír	Jar. Jelínek	Vesna	H. Sládečková
Horymír	J. Šídlo	Královna léta	M. Nováková
Přemysl	Jos. Kříž	Jeseň	VI. Pšeničková
Mečislav	D. Bukáček	Divousek	Drah, Havlíková
Jurka	O. Oszaczuk	Mlha	Kv. Ošfádalová
Flor. Bavlnka	Ad. Dlouhý	Mlžilek	H. Švejkarová
Čaroděj Černomor	A. Nonner	Včelka Bzučilka	M. Trnková
Lehkomysl	Jos. Najman	Vesnín šašek	O. Urban
Klep	V. Kašper	Vánek	B. Tajmrová
Klípek	A. Pšeničková		
Závist	Jar. Šiková		
Víla Pohádka	M. Feldbáblová		

Pampelišky. - Chudobky. - Fialky.
Růže. - Astry. - Tanečnice.

První jednání na hradě matky Vlasti, druhé v čarovné zahradě vládcy Přírody,
třetí v pustém lese. Mezi 1. a 2. jednáním uplyne 14 dní.

Příloha č. 16. – Program oslavy 10. výročí založení české školy ve Františkových Lázních.